Kisugárzás és jövő

TOLONGÁS ÉS ZSÚFOLTSÁG miatt senki sem panaszkodhatott a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület közgyűlésének május 20-án lezajlott második fordulóján. A közel 1800 főnyi tagságból csak mintegy százötvenen jelentek meg a Közgazdaságtudományi Egyetem nagy, rideg előadótermében, hogy elfogadják a módosított alapszabályt és a tavaly novemberi első forduló óta ügyvezetői minőségben működő elnökség helyébe teljes felhatalmazású, végleges elnökséget válasszanak.

Ha csak a postai kézbesítés hiányosságai meg nem akadályozták, minden egyesületi tag idejében megkapta a meghívót és a napirendről szóló tájékoztatót. Miért volt hát oly csekély az érdeklődés?

Azt hiszem, a választ nem annyira az első forduló kétségkívül meglevő fogyatékosságaiban kell keresni, mint inkább az egész zsidó közéletben történt változásokban.

1988 novemberében, az Egyesület alakulása idején programunk merésznek számított: a zsidó azonosságtudat erősítése, kulturális örökségünk megőrzése senki másnak nem volt még nyilvánosan vállalt ügye. Azóta — a belpolitikai életben végbement fordulattal párhuzamosan — szép számban létesültek új zsidó szervezetek többé-kevésbé hasonló céllal. A közélet más fórumain is polgárjogot nyert a gondolat, hogy a magyar zsidóságnak nem elsősorban a további aszszimiláció a dolga, hanem önmagának megőrzése, és ennek alapján az integrálódás a plurális demokrácia társadalmába. A témák, amelyek kezdeti programjainkban szerepeltek, különféle más kulturális intézmények gondozásában is hangot kaptak.

Mindezek folytán egyesületünk megszűnt olyan közösség lenni, amely kizárólagosan ad helyet addig tilalmas gondolatoknak és értékeknek. A kibontakozó újabb zsidó szervezetek amellett legaktívabb tagjaink egy részét is más keretek közé vonták.

Ami ilyen körülmények között egyesületünket vonzóvá tehetné, az a klubélet, a kisebb közösségekben végzett tevékenység. Nem véletlen, hogy a legserényebben azok a köreink, szekcióink működtek, amelyek — mint a Hóra tánckör, a turistacsoport, a nyugdíjasklub — felismerték ezt. Az ilyen működéshez azonban megfelelően berendezett és fölszerelt helyiségek kellenének, és ilyenek nincsenek.

Természetesen személyi feltétele is van a kisebb csoportokban végzett tevékenységnek: sok aktivistáé ra és jó szervezőkre van szükség. Az Egyesület — sajnos — épp ebben mutatkozott eddig a leginkább ügyefogyottnak, és ebben az elnökség is hibás.

A közgyűlés május 20-án elvégezte a kiszabott feladatot. (A 18 tagú új elnökség névsorát alább közöljük, a módosított alapszabályt tagjaink postán kapják meg.) Az elhangzott rövid beszámolók három fő témájáról — a zsidó szervezetek új csúcsszervének létrehozásáról, a zsidó közösségi iskola megnyitásáról és az Egyesület álláspontjáról a zsidóság etnikai alapon megvalósuló esetleges politikai képviseletét illetően — lapunk más helyén tájékoztatjuk olvasóinkat.

Elgondolkoztató azonban, hogy a döntéseket egy mindössze százhat főre apadt közönség hozta meg. Formailag ez a tény nem vonja kétségbe a közgyűlés legitimitását és a határozatok érvényességét, mégis azt a feladatot rója az új elnökségre, hogy gondoskodjék munkájának és az Egyesület működésének nagyobb hatékonyságáról, hatásának távolabbi kisugárzásáról.

Azt hiszem, az Egyesületnek mindinkább egyfajta szellemi alkotóműhellyé kell válnia, ugyanakkor olyan új szervezeti alapokra kell helyezkednie(és ezt az alapszabály egyáltalán nem zárja ki), amelyekre kisebb csoportokban megvalósuló közösségi élet építhető. Ez a változtatás annál sürget:bb, minél több független zsidó szervezet létesül és minél inkább előrehalad majd a hitközségek demokratikus megújulása. Hiszen ez a két folyamat is hasonló közösségeket fog létrehozni, és ha azok vonzóaknak bizonyulnak, az MZSKE sem maradhat egy jobbára amorf tömeg. Ugyanakkor azonban az eddiginél nagyobb jelentőséget kaphatnak az Egyesület működésében a nagy kulturális események és produkciók.

Az MZSKE egészében véve igen jelentős munkát végzett a megalapításától eltelt közel két esztendőben. Kisugárzása nagy volt, ha látszólag cáfolja is ezt a közgyűlésen megjelentek csekély száma. Jövője azonban csak akkor lesz az Egyesületnek, ha képes szervezetileg is alkalmazkodni az új helyzethez.

Gadó György

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület 1990. május 20-án megválasztott Elnöksége:

Bálint Éva újságíró
Bányai László jogász, tudományos munkatárs
Bollmann Györgyi tanár
B. Turán Róbert dramaturg
Deák Gábor tanár*
Feldmayer Péter ügyvéd
Gadó György újságíró
Gergely István matematikus
Hajósné Vértes Antónia köztisztviselő*
Kádár Iván közgazdász, üzletember*
Korányi László matematikus
Landor Károly mérnök, kisiparos*
Pelle János közíró
Raj Tamás főrabbi
Rózsa T. Endre újságíró*
Simonyi Péter kisvállalkozó*
Virág Teréz pszichológus
Zala Tamás újságíró, történész*

A csillaggal megjelölteket az Elnökség ügyvivőkké választotta.

Szombat

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata
Megjelenik évente tízszer
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VII., Garay utca 48.
Levélcím: Bp. 70. Pf. 216. 1440
Telefon: (36-1) 142-6924
Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel:
csütörtökönként 16 és 17 óra között
Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve postautalványon az 521—006670—7 sz. számlán

Számonként megvásárolható a hírlapárusoknál, a TÉKA könyvesboltjaiban és az MZSKE helyiségében (VII., Garay utca 48.)
Főszerkesztő Zala Tamás, főszerkesztő-helyettes Gadó György, felelős szerkesztő Kovács Dénes, szerkesztőségi titkár Landor Károly, műszaki szerkesztő Balla Endre
Lapengedély száma: III. (Kul/174) 1989. HU ISSN 0865—3844
Készült a TÉKA Könyvértékesítő nyomdaüzemében
Felelős vezető: Kobl Antal
90/136 — 3500 pld.

Gondolatok

Zala Tamásnak az MZSKE elnöksége tagjának az Egyesület 1990. május 20-iki közgyűlésén elhangzott beszédéből

Nem tudjuk, hányan vagyunk zsidók ebben az országban, de azt tudjuk, hogy sorainkban és szervezeteink között több a széthúzás a kelleténél... Félreértések, félelmek rongálják idegeinket. Perlekedünk, mert aki vallásos, rossz szemmel tekint arra, aki nem az; aki magát elsősorban vagy csakis magyarnak tekinti, az kárhoztatja azokat, akik egy etnikum részeként akarják megélni zsidóságukat...

A magyarországi zsidóságnak szembe kell néznie saját múltjával, számot kell vetnie viszonyával nem zsidó környezetéhez. ... A zsidó mártíromság elismerése a magyar társadalom részéről olyan jel, amiből — ha óvatosan is — reményteljes következtetés vonható le... Halottainkat nem feledhetjük, de mi a jövőért fáradozunk.

Ez a jövő kemény parancsokat ad valamennyiünknek. Az egyik úgy szól, hogy bármiképp is csináljuk, de zsidó egység kell. A másik: a zsidók ne hagyjanak játékszert csinálni magukból semmilyen politikai erő kezében.

Egyesületünket sokfelől éri kifogás, sokféle bírálat lehet vele szemben. Olykor eltúlzottan, olykor jogosan. De bizonyos dolgokat aligha lehet elvitatni ettől az egyesülettől. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy jegyeznek bennünket a magyar közéletben, van némi súlyunk és valamelyes tekintélyünk. A most leköszönő elnökség három tagja bent ül a magyar törvényhozásban, és szavunkra igenis figyelnek, keresik a kapcsolatot velünk társadalmi egyesületek, igénylik véleményünket felelős kormányzati tényezők.

Joggal büszkélkedhetünk továbbá azzal, hogy faiskola funkciónkat sikerrel teljesítjük. Amióta egyesületünk létezik, zsidó szervezetek egész sora alakult meg és eresztett gyökeret a zsidó közösségben. Működik a MUSZOE, a zsidó diákszervezet, megszerveződött az első hazai B'né B'rit páholy, zászlót bontott a Sómér-mozgalom, színre lépett a Cionista Szövetség. Ha nem is mind a mi egyesületünk szülötte, de a legtöbbjük igen, amelyik pedig nem, az is élvezte és élvezi gondoskodásunkat és támogatásunkat. Ha így nézzük a dolgokat, akkor elmondhatjuk, hogy a zsidó polifónia partitúrájának megkomponálásában éppúgy részünk van, mint ahogy abban is, hogy ez a sokszólamúság valóban érvényesülni tud.

A sokszólamúságnak elemi, nélkülözhetetlen feltétele az is, hogy mi magunk türelemmel viseljük el egymást, és még véletlenül se kövessünk el semminemű szellemi erőszakot, ne tűrjük el, hogy egy kisebbség rákényszerítse akaratát valamely többségre. De ne engedjük meg a fordítottját se, hogy egy valós vagy vélt többség gátolja meg a kisebbséget abban, hogy önmaga lehessen...

...Nagyfokú érzéketlenségre vallana, ha az Egyesület és vezetősége nem vetne számot azzal az elementáris erejű hazai és külföldi tiltakozással, amely a régi parlament által elfogadott és a kisebbségi képviseletről szóló törvénnyel szemben felszikrázott...

...Sokunkat feszengésre késztet, hogy annyira divatba hoztak bennünket a legutóbbi időben. A némaság vagy elnémítás nagy összeesküvéséhez képest jobb és egészségesebb a mostani helyzet, ám mintha ezúttal a dolgok kezdenének átcsúszni a másik végletbe... Fogadatlan prókátoraink támadnak, mégpedig fölös számban, s hovatovább az a látszat kerekedik, mintha a zsidó múlt lenne a magyar jelen központi kérdése...

Adja a közgyűlés legfőbb útravalóul a megválasztandó új vezetőségnek azt a jótanácsot, hogy legyen határozottabb a zsidó érdekek érvényesítésében, következetesebb a zsidó tradíciók és a kultúra ápolásában, s mindenekelőtt kerüljön közelebb az Egyesület tagságához. Egyszóval: nagyobb összetartást, több kultúrát és igazabb demokráciát.

Az MZSKE elnökségének állásfoglalása

A sajtóból értesültünk arról, hogy nemcsak külföldön, de most már idehaza is aláírásgyűjtés folyik zsidó nemzetiségi képviselet ellen. Értelmiségi körökben petíciót köröznek ,amelynek címzettje a magyar országgyűlés.

A széles körben tapasztalható és mesterségesen is táplált félreértések tisztázása végett leszögezni kívánjuk a következőket:

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület nem arra szerveződött, hogy politikai tevékenységet folytasson, noha a közéleti szerepvállalást nem utasította el soha és nem teszi ezt a jövőben sem. Feladatának a zsidóság mint kulturális közösség hagyományainak ápolását, a magyarországi zsidó kultúra felvirágoztatását és az ehhez szükséges társadalmi feltételek megteremtését tekinti. Nem tartja feladatának, hogy akár a zsidóság, akár a maga nevében hivatalosan állást foglaljon abban a hevesen vitatott kérdésben, hogy a zsidóság Magyarországon etnikai kisebbség-e avagy sem. A zsidók vélhetőleg tekintélyes része nem tartja magát nemzeti-etnikai kisebbségnek, ehhez joga van és ez a jog maximálisan tiszteletben tartandó. Nem vitatható el viszont az önmeghatározás joga és lehetősége azoktól sem, akik nemzeti-etnikai kisebbségnek vallják magukat és igényt tartanak a vele járó jogokra.

Egyesületünk tisztújító közgyűlésén úgy fogalmaztunk, hogy egy kisebbség nem erőltetheti rá az akaratát a többségre, a többségtől pedig elvárható a kisebbség óhajának tiszteletben tartása.

Ehhez most szükségesnek tartjuk hozzátenni, hogy ha bárki a nyilvánosság előtt írásban vagy élőszóban abban az értelemben nyilatkozik meg, hogy a zsidóság nemzeti-etnikai kisebbség vagy ekként ismerendő el Magyarországon, az csak a saját nevében beszél, az Egyesület vagy annak vezetősége nevében nem. Nem ismerjük el senkinek a jogát, hogy az egész magyar zsidóság nevében szóljon, ugyanakkor nem etnikai alapon létesült kulturális egyesületként sem a zsidó etnikai képviseletet, sem annak elutasítását nem tartjuk feladatunknak.

Demokratikus felfogásunkból és az egyén szuverenitásának tiszteletéből adódóan képviseljük azt az alapelvet, hogy mindenki számára a lelkiismereti szabadság kérdése, megvallja-e a maga zsidóságát és ha igen, miképpen.

Budapest, 1990. június 25.

Magyar Zsidó Kulturális Egyesület vezetősége

Raoul Wallenberg emlékművénél

1990. május 28-án délután a magyar közélet legkülönbözőbb köreinek képviselői jelentek meg Raoul Wallenberg meggyalázott emlékművénél, hogy a svéd diplomata nevét viselő egyesület felhívására díszőrséget álljanak.

A szimbolikus eseményen részt vett egyesületünk számos tagja és vezetője is, demonstrálva a kisebbségek elleni indulatok megnyilvánulásaival szemben a különböző pártállású, nemzetiségű és felekezetű demokraták összefogását.

Kár, hogy az érdemes szervezők elkövették a hibát: a balkezes antiszemita provokációjáról hírhedtté vált Antoniewicz Rolandnak megengedték, hogy részt vegyen a díszőrségben.

Egy szerkesztő magántöprengései

FORRONG A VILÁG, az ország, cseppfolyós állapotban van a magyar zsidó szervezeti élet. Lebomlanak régi szerkezetek és kínkeservvel születik az új. Nincsen jó formában a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület sem. Kezdetben volt az elementáris erejű érdeklődés és a lelkesedés, ma már ennek alig van nyoma. Rendezvényeink látogatottsága apad, tisztújító közgyűlésünk meglehetős közönybe fulladt. Sok a vita a zsidóságról és a zsidóság soraiban, s az egyesületen belül is eltérő nézetek élnek, mi több, csapnak össze egyre gyakrabban. Magának az Egyesületnek a diagnózisáról is különbözőek a vélemények. Van, aki a pangást jobbára objektív okokkal magyarázza (ezt teszi a közgyűlésről beszámoló szerzők is.) Jómagam úgy gondolom, hogy emellett a vezetést is terheli felelősség. Eltávolodtunk a tagságtól, nem vontuk le a szükséges következtetéseket abból a tényből, hogy a beiratkozott tagságnak csak kis része aktív és kevesen fizetik a tagdíjat. A passzivitás tehát kétszeres, s közben a vezetőség tevékenysége mintha a belterjesség felé fordult volna, nem érzékeli kellőképpen a tagság igényeit, rokon- és ellenszenveit, de a zsidóság dilemmáit sem. Az etnikai önmeghatározás követelése sokakban azt a félelmet kelti, hogy ez egyfajta önkirekesztés a magyarságból, s megkérdőjelezik ezzel kapcsolatban az Egyesület nevében szereplő magyar jelleg. A tevékenységben eltolódni látszik a hangsúly, keveset törődünk a zsidó tradícióval, az előadások és nyilvános viták a politika felé mozdultak el és emiatt megkérdőjeleződik kulturális jellegünk. És a tagság távolmaradozása okán egyesületi jellegünk sem domborodik ki kellőképpen.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy semmit sem tettünk, vagy mindent rosszul csináltunk. A közgyűlésen egyetértés volt abban, hogy az Egyesületnek van társadalmi súlya és bizonyos tekintélye is. Nem hiába fáradoztunk és az egyesületi tagság tevékenységének vannak kétségtelen eredményei. Éppen ez teszi indokolttá, hogy kritikusan vizsgáljuk, jó irányba megyünk-e.

A sok bizonytalanság, a szerkesztőváltás és a belső viták kihatnak a lapra is. Közlünk beszámolókat és írásokat, amelyeket a szerkesztők sem egyöntetűen ítélnek meg. De alapelvünk, *a nézetek pluralitása*, s ezen belül az, hogy amit közlünk, annak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztők egyöntetű álláspontját — ilyesmi sok esetben nincs is —, de lapállásponttnak se tekintse senki. A közgyűlési beszámoló és fentiekben vázolt megítélés jelzi, hogy polifónia jellemző ebben a kérdésben. Az Aczél Györgyről szóló írás egyenesen viharos elutasításra talál egyik-másik szerkesztőnél. Mégis közöljük, noha az a kis csoport, amely felháborítónak találta Aczél fogadtatását Izraelben, Egyesületünk vezetősége tagjaiból tevődött össze. Sokunknak más az értékítélete, mint az inkriminált cikk szerzőjének. Kétségbevonjuk, hogy a politikus *Aczél* életművét lehet-e a zsidóság szemszögéből másként megítélni, mint abszolút negatívan. A szöveg közzétételével célunk az, hogy egy markáns adalékkal kiemeljük a zsidó útkeresés egyik, meglehetősen tipikus változatának teljes tragikumát, s esetleg elindítsunk egy vitát arról, hogy mi motiválta ezt a fajta értékválasztást és hogy ennek nyilvánvaló csődje egyéni és közösségi szempontból milyen *más* lehetőségek felé fordíthatja a magyar zsidókat.

Töprengtünk azon, hogy a zsidó etnikumról folyó szenvedélyes disputával foglalkozzunk-e? Akár csak azért is, mert sok itt a félreértés és félremagyarázás és mert olykor az Egyesületet is érik heves támadások. Tény, hogy a vezetőség sem egységes ebben a kérdésben, mint ahogy tapasztalhatólag a hazai zsidóság sem. Személyes véleményem az, hogy a többség az etnikai önmeghatározást elutasítja, bár ennek képviselői tagadják, hogy ők kisebbséget alkotnának. Mindenesetre a téma bonyolult és rettenetes érzékenységeket érint, mély érzelmeket kavar fel, ezért is döntöttünk úgy, hogy a vezetőség nyilatkozatát közöljük és semmi mást. Ebből talán kitetszik, hogy sok „hamispénzt" hoztak forgalomba és a „pénzhamisítók" könnyűszerrel tetten érhetők.

Végül, de nem utolsósorban nekem személy szerint az a nézetem, hogy a zsidókérdés túl van proporcionálva és bár elfogadom az érveket, amelyek amellett szólnak, hogy a téma egyhamar nem kerül le a napirendről, mindazonáltal jobbnak tartanám, ha *kevesebbet* szaggatódnának föl a sebek, *kevesebben* foglalatoskodnának ilyesmivel és főleg, ha pártpolitikai célból nem erőltetnék a lakosságra, és nem idegesítenék vele annyit a társadalmat.

Milyen jó volna tudni, mit gondol minderről Ön, kedves olvasónk. Bárcsak megosztaná velünk véleményét.

Zala Tamás

Közös fellépéssel

Amit erről a *Szombat* korábban már beszámolt, a magyarországi zsidó közösségek és szervezetek 1990 januárjában ad hoc bizottságot állítottak fel az antiszemitizmus elleni együttes és hatékony küzdelemre. Ebben részt vettek: az MZSKE, a MIOK, a MUSZOE, az Oneg Sabbat Klub, valamint a Zsidó Diákok Szövetsége. Csatlakozott a később megalakult B'nai B'rit és a Keren Kajemet is. A rabbitestület mindvégig képviseltette magát.

A bizottság dr. Földi József, dr. Korn József és dr. Ruttkai György részvételével jogász albizottságot hozott létre.

Mindemellett eddig nem került sor közös fellépésre a bizottság szervezésében, noha antiszemita megnyilatkozásokban nem volt hiány a társadalmi életben. A vitaindítás jogcímén egyes lapokban közölt antiszemita írások miatt eljárást kezdeményezni vagy jogilag nem volt mód, vagy politikailag nem látszott célszerűnek. Ami a választási kampányban, ill. egyes labdarúgó-mérkőzéseken tapasztalt antiszemita jelenségeket illeti, a bizottság nem mutatott kellő aktivitást.

Most, hogy előkészületben van a különböző zsidó szervezeteket reprezentálni képes csúcsszerv megalakítása, mely majd a régi MIOK helyett továbbra is szuverén testületeit, ill. egyesületeit, az antiszemitizmus elleni együttes és hatékony fellépés is erre vár. A januárban alakult bizottság tehát ennek a szerve gyanánt működhet majd tovább — reméljük, sokkal mozgékonyabban és eredményesebben.

A Zsidó Diákok Magyarországi Szövetsége június elején javaslatot terjesztett elő ezzel kapcsolatban. Lényege: az esetenként szükséges jogi eljárás mellett fokozott szerepet kell kapnia a nyilvánosságnak az antiszemita szervezetek vagy személyek diszkvalifikálásában. A diákszervezet indítványozza: adjon ki a bizottság szükség szerint — mondjuk negyed-, vagy félévenként — jelentést az antiszemitizmus hazai megnyilvánulásairól, és ezt kellő jóváhagyás esetén juttassa el a sajtónak. Ha szükséges, a nyilvánosság előtt személyesen is szólaljanak meg a bizottság tagjai.

G. Gy.

Holocaust, Babij-Jár, Bor

Beszélgetés Varga Imrével

A Dohány utcai zsinagóga kertjében 1990. július 8-án avatták fel a Holocaust-emlékművet

A GYENGE SZÉLBEN hajdadoznak az acélágak, leveleiket rájuk most rögzítik. Azokon olvasom: dr. Bajor Sándor Szolnok... Winter Chaya Budapest... Bleier Jenő Nagyatád... dr. Krausz Zsigmond Székesfehérvár... Lefkovics család Sátoraljaújhely... Mártírok, akiknek teste valahol a távolban enyészett el, a kicsiny fémlap őrzi majd nevüket. Az emlékmű felavatása előtti napokban vagyunk. A befejező munkákat irányítja Varga Imre, közben erről és más műveiről, emberségről és embertelenségről beszélgetünk.

— Udvariaskodó bevezető és életrajzi adatok helyett elsőként inkább a mindenkit foglalkoztató kérdésre szeretnénk választ kapni: Ön, a keresztény ember, aki 1944—45-ben nem szenvedett, nem érte gyász az üldöztetések miatt, miért állított mementót az elveszetteknek?

— 1945 óta fájlalom, és a magyar nép szégyenének tartom, hogy az országban évtizedeken át egy tenyérnyi kő sem siratta elpusztított honfitársainkat. Igaz, a háborúnak más áldozatai is voltak, de más dolog fegyveres harcban, a hazáért dicsőségben elesni, mint gyermekként, aggként, terhes asszonyként meggyötörve, megkínozva elpusztulni. Háromszor zarándokoltam el Auschwitzba, s aki ott jár, még ha gránitból van is a lelke, akkor sem maradhat érzéketlen a látottak iránt. Én azonban idegrendszeremmel dolgozom, azonosulok minden szenvedővel. Egy-egy auschwitzi látogatás megerősítette elhatározásomat, hogy itthon is el nem felejthetővé teszem az áldozatokat. A 60-as, 70-es években — miközben a terveket készítettem — tárgyaltam miniszteriális személyekkel, a Magyar Zsidók Országos Képviselete illetékeseivel — eredménytelenül...

— Nemcsak együttérzőként, hanem művészként is járt a szörnyűségek színhelyén, mert elkészítette a magyar mártírok szenvedéseit felidéző barakkban a szögekből kivert rács-kompozícióit.

— Nem tudom, hogy áll-e még, mert a kiállítás felújításakor elraktározták, s azt hallottam, hogy pénzhiány akadályozza visszaállítását.

— A zsidókhoz tehát legfőképpen a szánalom fűzi?

— Szó sincs róla! Én eddig nem zsidókról szóltam, hanem mártírokról. Nem vagyok filoszemita, mint ahogy nem vagyok magyar-, lengyel-, franciabarát se. Földbirtokos apám, paraszt származású anyám, egész családom és jómagam immu-

Varga Imre Holocaust-emlékműve (Rédei Ferenc felvétele)

nisak maradtunk minden faji uszítással szemben. Ezért volt számomra természetes 1944-ben, hogy amikor az utcán összetalálkoztam gyerekkori cimborámmal, Siklós Pistával, őt a régi szeretettel öleljem át, én, aki pilótahadnagyi csillagot viseltem, a másik csillagost, aki azt mellén viselte — sárgából. Hogy származásuk nem különbözteti meg az embereket, ezt a véleményt erősítette fel bennem pályám, hivatásom, a művészet. Ugyan mit számít, hogy egy költőnek, zenésznek, festőnek, szobrásznak mi a nemzetisége, vallása!

— Lenyűgöző művei között a Háború emlékműve. A katonaszobrokon daliák állnak, vagy hullnak porba. Az öné féllábú, csonkolt kezű, kitüntetésekkel teli torzó, elrettentő figyelmeztető a militarizmusra. Hatásos lenne felállítani ott, ahol katonai vezetők tanácskoznak, vagy éppen az ENSZ-ben.

— Csak a Norvég Nemzeti Galériába jutott el... De visszatérve előbbi témánkra: miközben nem teszek egyénileg különbséget izraelita és más vallású honfitársaim között, a zsidóságnak, mint etnikumnak, meghatározó szerepet tulajdonítok a múlt századi reformokban. És az ipar, kereskedelem mellett gazdagították a magyar tudományt, és művészetet is, alkotóként, mecénásként.

— Ezért készítette el Hatvani Lajos mellszobrát?

— Úgy van!

— Megrázó alkotása, a Babij-Jár csupán kiállításokról ismert. Olvasóink tudják, hogy a Kijev melletti Babij-járban napokon át gyilkolták a németek a város és más ukrán települések zsidóit. A mű verembe hulló Jézusokat ábrázol. Nem értem az allegóriát.

— Minden ártatlanul megsemmisített emberben az Istent ölik meg. Hogy ezt tudatosítsam, ábrázoltam Istent, vagyis Jézust. (Ennek az emlékműnek meg nem valósításáról a mester nem akart nyilatkozni, de köztudott, hogy felajánlotta azt a szovjet követségen keresztül Kijev városának. Nem tartottak rá igényt. Bízunk abban, hogy ez az álláspont nem végleges.)

— Halálra ítéltekről szól a jól ismert erőltetett menet is.

— Kevés halálra ítélt írta meg sorsát, ezek egyike *Radnóti Miklós*, s az Erőltetett menet az egyetlen vers, amelyik sírhalom alól került napvilágra. A szobornak kettős értelme van: a meghajszoltak és tovatűnők egy-egy emberi tragédiát fejeznek ki, az egész kompozíció ugyanakkor a szenvedés megformálása.

— Magáról a költőről is van szobra, bakancsban, megfáradva, támaszkodva ábrázolja.

— A magyarországinak, ha nem is mása, de hasonló hozzá az, amelyik Borban őrzi az ott elhunyt munkaszolgálatosok örök álmát.

— Külföldre került munkái közül a legismertebb a vatikáni magyar kápolnában látható. Hol van még a határon kívül köztéri szobra?

— Párizsban, a róla elnevezett téren áll *Bartók Béla*, Antwerpenben egy öt méter magas Prometheus, ugyancsak Belgiumban található a Professzor. Most dolgozom Brüsszel számára egy újabb Bartók-szobron.

— Éppen találkozásunk okáról, a Holocaust magyar áldozatainak emlékművéről nem beszéltünk még. Amit látok: talpazata vörös és fekete márvány. Felirata: „A 600 000 magyar zsidó mártír soha el nem felejthető emlékére. Akik a történelemben páratlanul álló gonoszság ártatlan áldozatai lettek." E talpazatból magasodik ugyancsak fekete márványból a megnyújtott kőtábla, rajta héberül bibliai idézet: Senki sem ismeri a kínt, amit szenvedtem. A kőtáblát rozsdamentes acélból készült stilizált fűzfa öleli körbe.

— A fa törzse tulajdonképpen egy fordított menóra. Én ezzel a földre fektetéssel magyar nemesi hagyományokból vettem az elmúlás jelképes kifejezését. A kihalt családok címerét ugyanis megfordították. A márvány a legnemesebb fajtából való, abból a tömbből faragtam a Wallenberg-oszlopot is. A pasaréti emlékmű és ez kompozíciójában bizonyos fokig össze is tartozik. Még jobban összekapcsolódott volna az eredeti terv szerint. Abban ugyanis Wallenberg neve is szerepelt volna a Wesselényi utcai emlékműnek azon a részén, amelyik a megmentők iránti hálát fejezi ki. Erre nem kerülhetett sor, mert hál' Isten nem fért rá a sok jótett. Helyette a jeruzsálemi Igazak Ligetének jelmondata hirdeti: aki egy lelket megment, az egész emberiséget menti meg.

— Köszönöm a nyilatkozatot, és még inkább a gyönyörű alkotást!

V. E.

A teljes magyar zsidóság egysége felé

Június 10. óta nem ábránd: megszületőben az a szervezet, amelyik joggal jelentheti majd ki, hogy legitim módon képviseli Magyarország egész zsidóságát. A MIOK közgyűlése ezen a napon a rabbikar javaslatára úgy döntött, hogy hozzálát önnön átszervezéséhez, és ebből a célból más zsidó szervezetek megbízottainak bevonásával előkészítő bizottságot állít fel. Ez dolgozza ki azt a politikai és szervezeti koncepciót, melyből az új intézmény — egyfajta csúcsszerv — megszületik majd. A bizottság egyben mint tanácsadó, ellenőrző és ügyvivő testület szolgál *Zoltai Gusztáv* segítségére, akit a közgyűlés ügyvezető igazgatóvá nevezett ki arra az időszakra, amíg az újabb közgyűlés végleg meg nem szünteti a MIOK-ot a maga régi mivoltában és létre nem hozza a hitközségek olyan, képviseleti alapon működő demokratikus szervezetét, mely egyike lehet a csúcsszerv keretében együttműködő, de függetlenségüket megőrző zsidó szervezeteknek.

Legfőbb ideje volt, hogy ez a döntés megtörtént. A Magyar Izraeliták Országos Képviselete fölött eljárt az idő. Ha voltak is érdemei abban, hogy a magyar zsidóság megmaradt a kommunista diktatúra négy évtizede alatt, mégis tény, hogy a MIOK ennek a diktatúrának a kreatúrája volt. Tisztségviselői kényszerből vagy önként az ő parancsainak tettek eleget, és csak ezzel a feltétellel munkálkodhattak valamelyest (ha akartak és mertek) a magyar zsidóság autonóm érdekeiért.

A MIOK sohasem volt a teljes magyarországi zsidóság képviselete, még kevésbé volt legitim képviselet. A vallás mindennapos gyakorlásától elfordult zsidósággal nem foglalkozott (pedig a többséget ez alkotja), Izraelnek az utolsó egy-két évet leszámítva jószerint hátat fordított. Működését a hazai zsidóság széles körei részéről nem csekély bizalmatlanság és gyanakvás kísérte, főleg a pénzügyek tekintetében. Nagyon sokan amiatt nem léptek be a hitközségekbe, mert ezek egy ellenőrizetlen és ellenőrizhetetlen csúcsszerv — a MIOK — alárendeltségében működtek, benső demokráciájuk alig létezett, és a MIOK-kal együtt ki voltak szolgáltatva a pártállam követeléseit érvényesítő Állami Egyházügyi Hivatalnak.

A kommunista rezsim csődje és a politikai rendszerváltás halaszthatatlanná tette a zsidóságra kényszerített struktúra megváltoztatását. A magyar demokráciával együtt világra jött új, független zsidó szervezetek régen szorgalmazták már ezt. A legutóbbi egy évben közgyűlési botrányok, személyi konfliktusok és lemondások tették nyilvánvalóvá a MIOK belső válságát. Az annak idején komor — bár némiképp homályos — diagnózis proklamálásával hivatalba lépett dr. Losonczi András nem tudott megbirkózni a MIOK idült szervezeti és személyi bajaival, és kénytelen volt lemondani anélkül, hogy a szervezetet fikarcnyival is egészségesebbé tudta volna tenni.

A Bethlen téri Oneg Sabbat Klub volt az első a független zsidó szervezetek közül, mely a Magyar Köztársaság megszületését követőleg nyíltan követelte a MIOK megújítását. Különböző zsidó szervezetek képviselőinek egy bizottsága ez év áprilisában már egy lépéssel tovább ment: új csúcsszerv létrehozását tartotta szükségesnek. Egyetértett abban, hogy

— ma egyetlen magyar zsidó szervezet sem tarthat jogot az egész magyar zsidóság képviseletére,

— a leendő csúcsszerv csak laza

Borzalmak kiállítása

Június hó 15-én a Néprajzi Múzeumban számos meghívott és sok érdeklődő jelenlétében megnyílt az Auschwitz-kiállítás, először kelet-európai országban.

Rózsahegyi Zsuzsa bemutatta a kiállítás rendezőit és védnökeit; *Maurice Goldstein* professzort, a Nemzetközi Auschwitz Bizottság elnökét, *Sárközi Sándort*, a MEASZ elnökét, *November Lászlót*, a NÜB elnökét. Bevezetőjében elmondotta, hogy a kiállítás anyagát az auschwitzi múzeumból válogatták. A kiállítást eddig New Yorkban és tizenkét városban rendezték meg, a budapesti bemutató után pedig visszaviszik eredeti helyére.

Szabad György, az Országgyűlés megbízott elnöke előadásában szólt a kiállítás nemzetközi jelentőségéről, hangsúlyozva azt a gondolatot, hogy ilyen barbár, embertelen bűnökre a ma élő embereknek is emlékezniük kell. Kijelentette, hogy az elkövetett kegyetlenségre, amelyet a nácik a második világháború idején követtek el, nem lehet bocsánat.

Goldstein professzor beszédében arról szólt, hogy 1940-től 1945-ig módszeresen, német precizitással gyilkolták a foglyokat Auschwitzban, Birkenauban és a többi megsemmisítő táborban. A Bizottság hozzávetőleges számítása szerint ezeken a helyeken mintegy 6 millió zsidót irtottak ki.

A hallgatóság néma csendben hallgatta a borzalmakról szóló beszámolót, az aulában a halál szele futott keresztül és nem egy jelenlevőnek könny csillogott a szemében. A megnyitó után a közönség elindult megnézni a jól áttekinthető kiállítást. A bejáratnál elhelyezett fényképen az ENSZ főtitkára és a Bizottság elnöke látható, amikor 1985. december 10-én az ENSZ székhelyén megnyitják az Auschwitz-kiállítást, amelyet ott több mint 150 ezer ember tekintett meg. Beljebb menve találjuk a magyarországi transzportok megérkezéséről készített eredeti SS-fotófelvételeket. Kupacokban láthatók az elkobzott cipők, szemüvegek, a meggyilkoltak öszegyűjtött haja, arany- és ezüstfogak. Összesen 96 tabló mutatja be nagyon részletesen az emberirtás legrafináltabb és legkörmönfontabb módszereit. És végül a tábor felszabadításáról a szörnyű felvételek az életben maradt emberroncsokról.

Ez a kiállítás is hitelesen cáfolja meg azokat a ma újjáéledő állításokat, hogy Auschwitz, Birkenau, Majdanek, Theresienstadt nem is létezett.

Goldstein professzor arra a kérdésemre, hogy milyen visszajelzéseket kapott a rendezőség és a Bizottság, az eddig megrendezett kiállítások után, így válaszolt: — Sokan üdvözölték a kiállítást, de annak tartalmát keveslik. Voltak más tapasztalatok is. Londonban a kiállítás bejárata előtt két kis szobrot felgyújtottak és ezért itt már csak a megszenesedett szobrokat tudták bemutatni. További szívós munkára van még szükség ahhoz, hogy a szélesebb közvélemény is tudomásul vegye a borzalmakat. — Nem derűlátó az antiszemitizmus leküzdését illetően, de mint megjegyezte, hisz az emberi józanságban és becsületességben.

Füzesi Róbert

Részlet az Auschwitz-kiállítás anyagából

---

koordinációs és reprezentatív szerv lehet, amelyben a résztvevő szervezetek megőrzik autonómiájukat,

— csak olyan szervezetek vehetnek részt benne, amelyek alapszabályszerűen működnek és demokratikusan megválasztott vezetőségük van.

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület e bizottságban vázlatos javaslatot terjesztett elő a létrehozandó ernyőjellegű szervezet (csúcsszerv) koncepciójára vonatkozólag. A rabbikar — a helyzet súlyos és sürgető voltát felismerve — ekkor magához ragadta a kezdeményezést, és az MZSKE elgondolásaival nagyjából összhangban javaslatot tett a már említett előkészítő bizottság felállítására.

Érdekes — és az elgondolások általános tisztázatlanságát némiképp talán jelző — tény, hogy a budapesti (Bethlen téri) Óneg Sabbat Klub úgy nyilatkozott, hogy bár a különféle zsidó szervezetek együttműködését rendkívül fontosnak tartja, csúcsszerv felállítását „a jelenlegi szituációban időszerűtlennek és indokolatlannak" tekinti, ezért ellenzi. Miután azonban a Klub elnöke, Engländer Tibor dr. ezt az álláspontot megfogalmazta, a Magyarországi Cionista Szövetség, amelynek az Óneg Sabbat Klub az egyik tagszervezete és amelynek Engländer dr. ugyancsak az elnöke, kész volt részt venni az előbb említett előkészítő bizottságban a nyolc tag egyikeként.

Ez a bizottság egyben a magyar zsidóság ideiglenes vezető testülete, élén — kilencedikként — Zoltai Gusztávval mint az átalakulóban levő MIOK ügyvezető igazgatójával. Magába foglalja a Budapesti Izraelita Hitközség, a vidéki zsidóság, külön az ortodoxia, továbbá a zsidó ifjúsági szervezetek, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, a már említett Cionista Szövetség és — természetesen — a rabbiság képviselőit.

A testület június 18-án baráti egyetértésben megkezdte munkáját.

— *og* —

Helyreigazítás

Lapunk 1990/5. számának erfurti tudósításában, sajnálatos elírás miatt, *mise* szerepel a nyilvánvaló *minye* szó helyett.

A magyar zsidóság ideiglenes vezetősége

A MIOK ügyvezető igazgatója: *Zoltai Gusztáv.*

Az ügyvezető igazgató mellé rendelt nyolctagú vezető testület:

az ortodoxia képviseletében *Herczog László,*

a budapesti körzetek részéről *László Miklós,*

a vidéki hitközségek részéről *dr. Feldmayer Péter,*

a Magyar Rabbikar képviseletében *dr. Landeszmann György* főrabbi,

a Magyar Zsidó Kulturális Egyesülettől *Gadó György,*

a Magyarországi Cionista Szövetségtől *dr. Jung József,*

a MUSZOE képviseletében *dr. Ruttkai György,*

az ifjúsági egyesületek közös képviselőjeként *Szántó T. Gábor.*

Valamennyiük megbízatása 1990. november 30-ig szól.

„Recrudescunt vulnera"?

Túl sokat foglalkoznak-e velünk?

Az év elején az Úton című debreceni hetilap kedélyeket felzaklató vitája, áprilisban-májusban a Népszabadság hasábjain hosszan és hevesen zajló disputa, részben polemikus cikkek egész sorozatai a Kritikában, a Világosságban, a Hiány című folyóiratban, mindeközben informatív előadások, kerekasztal-megbeszélések, viták a rádióban és a televízióban — a zsidóság mint téma, szüntelenül napirenden van. És még el sem ültek a hullámok, amelyeket V. Domokos György vitaindító írása keltett, máris a vélemények és kedélyek újabb háborgásának vagyunk tanúi László Károlynak a Kapuban és másutt közreadott állásfoglalása kapcsán.

„Az egész problémát sokkal tapintatosabban kellene kezelni, mert a zsidó közvélemény ... a recrudescunt vulnera állapotába jutott" — írta dr. Schweitzer József főrabbi még március közepén Glatz Ferenc akkori művelődési miniszternek küldött levelében. Az Országos Rabbiképző Intézet igazgatóját kétségkívül a zsidóságért és a társadalom nyugalmáért érzett aggodalom indította arra, hogy megkérje a minisztert: hasson oda, hogy „politikusjelöltjeink, állítólagos szociológusok, tudósok, áltudósok ne olyan hangosan foglalkozzanak ezzel a kérdéssel (ti. a zsidóság helyzetével és szerepével, általában az egész ún. zsidókérdéssel — a szerk megj.), mert ennek valójában már a felvetése is sértő, bántó, megalázó.

Tény, hogy ma a hazai zsidóság nem kis része szinte hiszterizált állapotban van, és ebben az állapotában rendkívül érzékeny minden újabb megnyilatkozásra és jelenségre, mely vele kapcsolatos. Nem vitás, hogy a szóban forgó kérdések már eleve fokozott tapintatot tettek (volna) szükségessé, és bizony egyes szerkesztőségeket komoly mulasztás terhel ilyen tekintetben.

De vajon elkerülhető-e, hogy a zsidóság ily gyakori téma legyen a sajtóban? És ugyan állíthatjuk-e, hogy a régi sebek az efféle sajtóviták miatt szakadnak föl? „Recrudescunt vulnera" — idézte Rákóczi szavait a főrabbi —, „kiújulnak a sebek" — de valaha is begyógyultak-e? És ha nem, ha kevés volt ehhez 45 év általpintata, a bajok és gondok közel fél évszázadon át tartó elhallgatása, akkor remélhető-e, hogy attól gyógyulnak majd, amit a sajtó és a társadalom *nem mond ki*, amit továbbra is hallgatással vesz körül.

Amit nem lehet megkerülni

Kétségtelen: a viszony a zsidóság és a társadalom egésze között távolról sem a legfontosabb az ország mai gondjai között. Ám lakmuszpapír módjára jelzi, menyire lesz képes megoldani a társadalom a sürgető problémák sokaságát. A megoldás sikere ugyanis mindenekelőtt attól függ, mennyire hatja át az országot a demokrácia eszméje és ereje. Ameddig pedig az ún. zsidókérdés ennyire eleven a társadalomban, addig a demokrácia nem elég erős.

A zsidóság körüli vita számos ok miatt nem fog egyhamar elülni. Ezek közül az elsőt a választási kampány során tapasztalt antiszemita megnyilvánulások tették szemléletessé. A „plebejus" zsidógyűlölet és az egyes értelmiségi körök által rafinált módon sugalmazott és szított antiszemitizmus láttán igencsak megcsappanhatott a magyar demokrácia híveinek derűlátása. A társadalom egésze még mindig nem dolgozta — nem dolgozhatta — fel magában a hazai zsidóság történelmi és jelenkori szerepét.

Egyfajta hibás körben mozog itt mindenki: a zsidók rejtőzködnek, nem mernek zsidó mivoltukban megjelenni, mert félnek az antiszemitizmustól, a társadalom nem zsidó többsége pedig azért is nehezen szabadul előítéleteitől, mert a rejtőzködők mindig gyanúsabbak, mint a nyíltan kiállók, és mert a zsidókról alkotható valós kép helyett fantáziaképet állít maga elé.

A másik aktuális ok, ami miatt a zsidóság problematikája egyhamar nem tűnhet el a sajtóból: a magyar zsidóság felismerte, hogy ma, amikor az eddig lefojtott problémák mind a felszínre törnek, neki is meg kell fogalmaznia igényeit. Amikor az 1945 óta sérelmeket szenvedett társadalmi csoportok sorra jelentik be, hogy jóvátételre tartanak számot, nem hallgathat az a magyar zsidóság sem, amely a zsidótörvényektől a Szálasi-féle rémuralomig bekövetkezett súlyos veszteségeiért mind a mai napig nem kapott kárpótlást a magyar államtól és társadalomtól. Amint ismeretes, a Munkaszolgálatosok Országos Egyesülete kezdeményezte ezt. Bizonyos, hogy e jogos igény érvényesítése még sok küzdelemmel és konfliktussal jár majd.

Adott egy harmadik tényező is, melynek hatására a zsidóság ügye szükségképpen a közélet napirendjén marad. Ez: az új magyar demokráciának az a törekvése, hogy törvényhozási és politikai képviselethez juttassa a nemzeti és etnikai kisebbségeket.

Mi kötelező és mit nem szabad?

Újra és újra előállhat a kérdés, ami már az Úton, majd a Népszabadság zsidó-vitája kezdetén megfogalmazást kapott: szabad-e akár csupán a vitakérdések exponálása végett is durván antiszemita megnyilatkozásoknak teret adni? Ezzel kapcsolatban az egyik álláspont abban a Nyílt Levélben jutott kifejezésre, amelyet a MIOK intézett az Országgyűlés május 11-én (Új Élet, május 15.). Ez az egész vitát nemtelennek minősíti, és úgy vélekedik, hogy már a vitaindító írás megjelenésekor el kellett volna fojtani. A dokumentum, amellyel e sorok írója más szempontok miatt sem tud egyetérteni, a maga végletes megfogalmazásában azt állítja, hogy V. Domokos György cikke „a hitleri antiszemitizmus legmélyebb dantei bugyrait nyitogatja". A másik szélső álláspontot Gombár Csaba szólaltatta meg (HVG, máj. 26.). Eszerint a sajtószabadság közepette igenis szabad közölni egy akár velejéig hibás politikai véleményt. Szabad, habár nem kötelező.

Érdekes és megfontolást érdemel, amit e két végletről Béri János írt a két szóban forgó lap szerkesztőségének. Béri, aki a zsidóság iránti elkötelezettségét a Szombat oldalain is bebizonyította már, úgy ítéli, hogy a Népszabadságban lezajlott vitára utólag visszatekintve a MIOK megnyilatkozása hisztérikus, groteszk és ellenhatású. Végtére ama botrányos vitaindító nélkül „magyar újságolvasók ekkora tömege ilyen hosszantartóan, célzottan és rendszeresen soha nem juthatott volna a legnagyobb napilap hasábjain annyi kitűnő, árnyalt magyarázathoz és érvhez, mint e cikksorozat révén". Másrészt azonban Gombár álláspontja ellenében a nyugat-európai gyakorlatra utal: Nyugat-Európában ugyanis „az antiszemita véleménynek, a rasszista gondolatnak nincs ‚vélemény'-státusza, nincs ‚gondolat'-rangja. Ahogy Arpaillange francia igazságügyi miniszter a parlamentben megfogalmazta: az antiszemitizmus, a rasszizmus nem ‚vélemény', hanem agresszió". Ez a különbségtétel — folytatja Béri a HVG-nek szóló levelében — az európai történelmi tapasztalatokon alapszik.

A „Ne ölj!" parancsolatát nem lehet vita tárgyává tenni. Auschwitz után az emberiség etikai törvénytára új parancsolattal egészült ki: Óvakodj a faji megkülönböztetéstől! Ezt betartani és betartatni éppúgy kötelező, mint a „Ne ölj!" parancsolatát, és vitássá tenni szintúgy nem szabad.

G. Gy.

A szerkesztőség felhívása

Lapunk megjelenése óta eltelt közel háromnegyed év alatt azt tapasztaljuk, hogy a Szombat a terjesztés hibájából nem jut azokhoz, akik rendszeres olvasóink lennének és sokan az érdeklődők közül nem is ismerik a folyóiratot.

Ezért is kérjük mindazokat a Budapesten vagy vidéken élő személyeket, akik céljainkkal rokonszenveznek és jutalék ellenében segíteni kívánnak a terjesztésben, hogy a vállalt példányszám megjelölésével levélben jelezzék ez irányú szándékukat.

Fáradozásukat előre is köszönjük!

Cím: A *Szombat* szerkesztősége, Bp. 70 Pf. 216. 1440

Lapokban olvastuk...

ÚJ DUNÁNTÚLI NAPLÓ (Nyíltabbá vált a zsidóellenesség. Interjú Zolnai János szociológussal)

— Az antiszemitizmus mint gyűjtőfogalom és a politikai antiszemitizmus között különbséget kell tenni. Beszéljünk hát az utóbbiról!

— Ha az antiszemitizmust valamely politikai csoport politikai ellenfeleivel szemben használja fel, a fejlettebb demokráciában akár fel is oszlathatja magát. A Kádár-éra 1963—64-es konszolidációja után egészen 1988-ig, tehát a rendszer bukásának kezdetéig a politikában szintén nem lehetett téma a zsidóellenesség. A hatalom abban az időszakban olyan alkut kötött az értelmiség különböző rétegeivel, amelyben az is szerepelt, hogy — legalább a nyilvánosság előtt — antiszemita pártfrakció nem létezik.

— A rendszer bomlásának kezdetén, amikor az ellenzék a nyilvánosság előtt is megjelenhetett, újra előtérbe került az antiszemitizmus.

— Igen, a hatalom az „oszd meg és uralkodj" elve alapján próbálta lehetetlenné tenni a vetélytársakat. Az ellenzékben ugyanis számos zsidó értelmiségi is képviseltette magát. A taktika azonban nem jött be, s ez jelentős tényezője lett annak, hogy elindulhatott a demokratizálódási folyamat.

— A politikától kissé elvonatkoztatva: az antiszemiták úgy gondolják, a zsidók összetartásuk révén bizonyos szakmákban egyeduralomra tettek szert. Ön hogy véli: tény ez, vagy csupán hiedelem?

— Ilyesmiről nincs szó! Tény, hogy bizonyos szakmákat, mint a tévét, rádiót, sajtót, a politika bizonyos köreit, az ügyvédeket és az orvosokat, valamint a színházi és filmes világot gyakran vádolják ezzel. Annak, hogy e pályákon világszerte nagyon sok zsidó tényked ik, természetesen megvannak a társadalomtörténeti okai... Hogy megerősödik-e hazánkban az antiszemitizmus, vagy sem, nyilván később derül ki. Azt viszont leszögezhetjük: olyan légkört kell teremteni, melyben zsidóellenesség (s egyáltalán: bármilyen kisebbséggel szembeni előítélet) hangoztatása hátrányára válik annak, aki ilyen nézetet képvisel.

(Pauska Zsolt)

DÉLVILÁG (Európaiság, emberfajok, zsidóság)

Egységes európaiságról beszélni ma még értelmetlenség. A nagyvonalúan értelmezett európaiság hangoztatása, s szembeállítása más — egyébként szintén elsősorban földrajzi és tradicionális — kategóriákkal („Ázsiával a Balkánnal"), célszerűtlen és intoleráns magatartás, hiszen gyakran kirekesztő szándékot rejt. Ami persze egyáltalán nem zárja ki azt, hogy mi a magunk részéről egész Európa fejlődési irányát a mai nyugat-európaiság felé haladva tartsuk kívánatosnak.

Csak remélni lehet, hogy a jövő európai gondolkodásában nem lesz helye az emberfajok fogalmának, még olyan értelemben sem, ahogy manapság oly divatos használni: „... fajra, nemzetiségre, vallásra stb. tekintet nélkül".

Az antropológia régen bebizonyította: az emberiség a maga egészében alkot egyetlen fajt, s e fajon belül vannak az egyes emberfajták (rasszok). Vajon miért használják mégis olyan sokan a fajok fogalmát? Hiszen tudjuk, hogy ez a kifejezés a fasizmus terminus technikusa volt, amit a náci ideológusok terjesztettek el. A fajelmélet alapfogalma az állatvilág osztályozásával analóg módon használta ezt a megkülönböztetési módszert. Az állatvilág fajokra oszlik, s az egyes fajok között valóban alkalmazkodás- , életmód- és képességbeli különbségek is vannak. A fasizmus ideológiája szerint az emberiség ehhez hasonlóan különböző képességű és értékű fajokra oszlik. Ezt ugyan senki nem bizonyította be, mégis, a fogalomrendszer azóta is használatos. Ezt a szóhasználatot vette át például a magyar szocialista Polgári Törvénykönyv is.

Bizonyos — pejoratív — jelentéstartalommal használják újabban sokan a zsidó szót is. Ha valakit lezsidóznak, az sokak szemében még akkor is sértésnek és elítélő minősítésnek számít, ha a célzott személy valóban zsidó. Pedig a zsidóság éppoly etnikum, illetve vallás, mint a magyarság, illetve a kereszténység. Ha tehát valaki egy zsidót azzal kíván dehonesztálni, hogy zsidónak nevezi, arról feltételezhetjük, ha ő maga sértőnek tartaná, ha magyarnak neveznék.

(Szente Zoltán)

Mi tennék az antiszemitizmus ellen?

— kérdezi tőlem a szerkesztőség. „Hétféle ész kell az élethez" — tanította Füst Milán. — Melyik eszemmel feleljek?

A *pszichológus* eszem azt feleli: Semmit. Mert a kérdés azt jelenti: Mit tennék a gyűlölet ellen? A lelki sötétség hatalmai tízezer évek óta jelen vannak a világban. Bizakodhatunk-e abban, hogy propagandával, felvilágosítással, nevelési ambíciókkal hamarosan megszüntethetjük? Vagy az lenne a cél, hogy ezek az indulatok ne a zsidóság ellen irányuljanak? Más kisebbség legyen az áldozat?

A *társadalomtudományos* eszem azt tanácsolja: Jólétet kellene teremteni! Tapasztalható, hogy ahol bőségben, viszonylag gondtalanul élnek az emberek, alábbhagy a pusztító dühök feszültsége; az agresszív zsidógyűlölet előítéletté, régen úgy nevezték: „kultúr-antiszemitizmussá" szelídül.

A *filozófus* eszem így szól, régi rabbik és apostolok bölcsessége nyomán: A nehéz élet az Isten bókja! A kiválasztottsággal Isten nem örömöket ígér, hanem szenvedést. Már Pál ügyében is így nyilatkozik az Úr: „... ő nékem választott edényem, hogy hordozza az én nevemet a pogányok és királyok és Izrael fiai előtt. Mert én megmutatom néki, mennyit kell néki az én nevemért szenvedni." Vállalni kellene!

A *zsidó* eszem válasza: Meg kellene szabadulni állandó önreflexióval és önneveléssel azoktól a karakter-ártalmaktól, amiket az üldöztetés évezredei alakítottak ki: a góggel túlkompenzált kisebbrendűségi érzéstől; a túlérzékenységtől, ami a „zsidó" jelzőben megbélyegzést érez; az erőlködő asszimilációtól, vagyis önmagunk érzelmi gettóba zárásától.

Az *államhatalmi* eszem pedig így ítél: Ha jogos a határozott fellépés a környezet szennyezése ellen, még határozottabban kellene megtiltani a szellemi környezetszennyezést. A szabadság és a demokrácia nem jelenti a másoknak való ártás szabadságát, legyen szó ragályos betegségről, bűnözésről, elmebajról vagy a szellemi fertőzés bármilyen formájáról.

Popper Péter

Nyitás előtt az egyesületi iskola

Napjainkban polgári demokratikus fejlődés indult meg Magyarországon, s ez kedvező lehetőséget kínál a zsidó öntudat és identitás feléledéséhez, a zsidó kulturális értékek feltámasztásához. Ezt a szükségletet ismerte fel a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, amikor létrehozta a Magyar Zsidó Közösségi Iskola Alapítványt, egy 12 évfolyamos zsidó iskola és a hozzá kapcsolódó óvoda létesítése céljából. *Teller Ede*, a híres amerikai fizikus elvállalta az Alapítvány tiszteletbeli elnöki funkcióját.

Ronald S. Lauder nagykövet úr az Alapítvány elnöki tisztét vállalta, s komoly anyagi segítséget kíván nyújtani iskolánknak.

Az iskola tananyagát a magyarországi tantervekre alapozzák a szervezők, de kiemelt szerepet szánnak a természettudományos nevelésnek, a matematikának, a számítástechnikának. Az elemi iskolában jelentős óraszámban tanítanak majd angol és modern héber nyelvet, és a középiskolában angolul (és héberül) oktatnak néhány tantárgyat.

1990. szeptemberében két elemi iskolai első osztály, két középiskolai első osztály indul, összesen 180 gyerekkel. A magyar államtól kapott Lendvay u. 17—19. sz. alatti kis épület csak ideiglenesen képes befogadni a középiskolai osztályokat.

A Zsidó Közösségi Iskola megvalósításához és működéséhez jelentős pénzalapok kellene. A szervezők kérnek mindenkit, hogy tehetségükhöz mérten támogassák az Alapítványt. A támogatók az 1989. évi XLV. törvény 34. bek. 4) pontja szerint adóalapjukat az Alapítványnak nyújtott pénzösszeggel csökkenthetik. Számlaszám: MNB 218—98299 Köröndi Körzeti Fiók OTP, 46430—9. Devizában: CITYBANK New York — 36011107 Hungarian Jewish Community School Fund — 1815016.

DOKUMENTUMOK

Zsidók, felszabadítók, felszabadulás

1945 tavaszán, a legújabb történeti kutatások szerint körülbelül április 12—13-án, Magyarország területéről az utolsó német és magyar fasiszta csapatokat is kiverték a szovjet hadsereg katonái.

Felszabadulás (és) vaky megszállás történt ekkor? A kérdés tulajdonképpen nem kérdés. Az ország területét megtisztították a nyilas és náci hordáktól, tehát az ő rémuralmuk alól fölszabadították Magyarországot. A szovjet hadsereg pedig Magyarország területét megszállta és az elkövetkező hónapokban, években egyre nagyobb mértékben avatkozott be a magyar belpolitikai élet irányításába. E felszabadító-megszállás „eredményeinek" fölszámolása valószínűleg még évtizedekig eltart.

A köztudatban 1945 mint az újabb háborús-világháborús vereség, az újabb pusztulás és megszállás éve rögződött. A szovjet katonák egy részének viselkedése — finoman fogalmazva — nem erősítette a hagyományosnak semmiképpen sem nevezhető orosz—magyar barátságot. Napirenden voltak a fosztogatások, rablások, ezrével erőszakoltak meg nőket. Korom Mihály történész adatai szerint legalább 140 ezer embert, hadifogolynak nyilvánított civileket, fegyvertelen magyar állampolgárokat is (férfiakat, nőket vegyesen) hajtottak el a Szovjetunióba kényszermunkára.

„Bezzeg a zsidók jól jártak!" — halljuk ma, lehet, hogy tévedek, de mintha egyre hangosabban. Kétségtelen tény, hogy a létében fenyegetett, pusztulásra ítélt, gettóba zárt budapesti zsidók életét megmentették a szovjet katonák azzal, hogy Budapestet 1945 elején elfoglalták. De azután a zsidókkal éppen úgy bántak a felszabadító-megszállók, mint az ország többi lakosával. Erről tanúskodik a két forrás- és dokumentumértékű levél is. Az elsőt 1945. március 6-án B. Gy. budapesti lakos írta, a másodikat ugyanez év augusztus 21-én K. J.-né. A levelek eredeti példánya az Új Magyar Központi Levéltárban, a Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai között találhatók (XXXIII—5—c. gettóiratok — 1. doboz). A leveleket betűhíven, az eredeti helyesírást megtartva tesszük közzé. A második levél címzettje Stöckler Lajos, 1945-ben, a levél megírásának idején a Pesti Izraelita Hitközség elnöke volt. Mindkét levelet írója írógéppel írta és teljes nevét kézírással aláírta. B. Gy. pontos lakcímét és fiai adatait is neve alá írta, K. J.-né K. Gy. (valószínűleg rokona) belvárosi lakcímét feltüntető nyomtatott fejléces papírra vetette könyörgését.

A levelek közzétételével szeretnénk egy legenda eloszlatásához hozzájárulni.

Karsai László

Pesti Izr. Hitközség
Tekintetes Elnökségének!

Budapest
VII, Síp u. 12. sz.

Bizonyára tudomása van a tekintetes Elnökségnek arról, hogy az orosz felszabadító hadsereg katonái, a Budapestre való bevonulás után néhány napra, rendszertelenül egyik-másik utcából, egynémely óvóhelyről (bunkerból) elvittek embereket igazoltatás céljából, és ezek a mai napig különböző helyeken (Gödöllő, Cegléd stb.) mint foglyok tartatnak.

Ezen foglyok között Cegléden tudomásom szerint kb. 600—650 zsidó vallású vagy származású egyén is van, kikre igazán nem fogható az, hogy az egyesült (orosz, angol, amerikai) nemzetek ellenségei lenének, ellenkezőleg, csak azért bújkáltak a németek és vazallusaik — a nyilasok — elől, hogy életüket a felszabadítás utánra átmenthessék, most mégis a fogolytáborokban sínylődnek testileg és lelkileg, teljesen ártatlanul.

Az ottani viszonyok — élelmezéstől eltekintve, mely ha mennyiségileg papíron talán a létfenntartást biztosítja — tisztálkodás tekintetében, víz és váltóruha hiánya miatt nem nyújthatnak különböző betegségek, különösen ruhatetvek ellen megfelelő védekezést, mert a foglyok túlnyomó része abban az egy szál hiányos ruhában ment a táborba, ami éppen az elvitel percében véletlenül rajta volt. Eltekintve attól, hogy a foglyokat név szerint sem tartják nyilván, a tábor parancsnoksága és őrei szigorúan elzárnak minden lehetőséget arra, hogy a szerencsétlen hozzátartozók megállapíthassák azt, hogy az, akit keresnek, tényleg ott tartózkodik-e vagy nem, és ha véletlen folytán a kerítéstől 50—100 méter távolságban meg is látja azt, akit keres, vele sem beszélgetést, sem részére ruhanemű vagy élelem átadását nem engedik meg, de még csak közelébe sem engedik, és ha némelyik hozzátartozó a tilalom ellen közelebb akar hozzá menni, arra fegyvert fognak. A zsidó foglyok túlnyomó része — a viszonyok alakulása folytán — *ipari szakmunkás, kikre úgy az országnak, mint a megszálló hadseregnek igen nagy szüksége van.*

Tekintettel ezen körülményekre, mint *zsidó apa,* kinek ugyancsak két fia már f. év jan. 15.-e óta a ceglédi fogolytáborban van sokadmagával, és minden kísérlete a feltalálás, ruhajuttatás tekintetében eddig teljesen sikertelen maradt, azon kérelemmel fordulok a tekintetes Elnökséghez, hogy a *legsürgősebben* keresse meg azt a *legmagasabb orosz katonai hatóságot,* melynek utasításait a ceglédi és a többi fogolytábor parancsnoksága teljesíti is, hogy a táborban tartott *összes zsidó egyéneket* — mint az egyesült nemzetekkel valóban együttérzőket — mielőbb otthonukba visszabocsájtani szíveskedjenek.

Ezen kérelem igen sürgős, mert a járványok elterjedése a hideg idő múltával feltétlen várható és bekövetkezik.

Remélem, hogy ha a tekintetes Elnökség illetékes helyen, kérelmét megfelelő módon alátámasztva előadja, ennek feltétlen eredménye is lesz és fiamék mielőbb visszatérnek — annyi szenvedés után — otthonaikba.

Budapest, 1945. márc. 6.

Tisztelettel
B. Gy.

*

Nagys.
Stöckler Lajos igazgató Úrnak.
Budapest

Bocsásson meg, hogy soraimmal zavarom, de annyi jót hallottam Önről, hogy milyen aglis és tettrekész, hogy azt hiszem, hogy rajtam és asszonytársaimon Ön tud segíteni.

Nagyon szép dolog, hogy mindenki azon van, hogy a deportáltak haza jöjjenek, akik kb. egy éve vannak távol családjaiktól, de miért nem gondolnak a zsidó munkaszolgálatos hadifoglyokra, akik már 3—4 éve vannak orosz fogságban és a legnagyobb kétségbe-esésben tölthetik életüket, hogy vajjon az itthon maradt családjukkal mi van. Most már h. I. vége van a háborúnak és amilyen nemeslelkűek az oroszok, ha valaki erélyesen kézbe venné távollévő férjeink sorsát, azt hiszem, hogy az oroszok őket is rövidesen haza engednék. Bármilyen anyagi áldozatra hajlandók volnánk, hogyha mód lenne rá, hogy 1—2 asszony, kísérettel, tekintettel arra, hogy a foglyok legnagyobb része Nisni-Tagilban van, engedélyt kapna oda utazni, hírt vinni és hírt hozni a foglyok családtagjairól.

Remélem, hogy ügyünket most olyan kezekbe tettem le, hogy az eredmény nem fog elmaradni.

Asszonytársaim nevében is hálás köszönetet mondva vagyok

mély tisztelettel
K. J.

Bpest, 1945. aug. 21.

Viki ételbár

VII. ERZSÉBET KÖRÚT 57.
(volt Lenin körút)

- Osztályon felüli kiszolgálás
- Olcsó árak
- Széles választék, hazai ízek
- Lucullusi falatok

Reggeli * ebéd * vacsora

Nyitva – vasárnap kivételével – 9.00–18.00 óráig

Telefon: 122-4843

Szeretettel várjuk!

Jó étvágya biztosítva!

A magyar cionisták „kémtevékenységéről"

Rákosi Mátyás a zsidóságról és a cionizmusról

1952 végén, illetve 1953 elején részben a korábbi rossz emlékű Slansky-per, részben a moszkvai orvosperek hatására Magyarországon is felerősödött a zsidóellenesség. Nyilvánvalóvá vált, hogy cionista pereket készítenek elő nem csupán a már előbb feloszlatott Magyar Cionista Szövetség volt tagjai, valamint — szovjet mintára — cionista (zsidó) orvosok, hanem aktív politikusok, funkcionáriusok ellen is. Ide sorolható Péter Gábornak, az ÁVH főnökének 1953 januári letartóztatása is. Ennek kapcsán mintegy 80, csaknem kizárólag zsidó származású személy ellen indult eljárás.

Ennek a magyarországi cionista- és zsidóellenességnek eddig ismeretlen, nem publikált dokumentuma Rákosi Mátyásnak, a Magyar Dolgozók Pártja főtitkárának a Központi Vezetőség 1953. február 19-i ülésén tartott beszámolója, amelynek e témára vonatkozó fontosabb részleteit az alábbiakban közöljük:

„...Maguk a zsidók rendkívül szimpatikusak voltak a fasizmus leverése után, mert mindenki úgy tekintett rájuk, mint a fasizmus áldozataira és mindenki azt hitte, hogy azok a szörnyű tapasztalatok, amiket a koncentrációs táborokban, meg a halálgyárakban szereztek, azok egyszer és mindenkorra a demokrácia barátaivá teszik őket és feltételezték, hogy a Szovjetunió barátai, tekintettel arra, hogy jelentékeny részüket Auschwitzból és a budapesti gettóból is a szovjet csapatok szabadították ki. És valóban az első időben ezek a zsidók tekintet nélkül pártállásuktól, szimpatizáltak a felszabadító mozgalommal, olyan értelemben, hogy ennek köszönhették a menekülésüket és látták, hogy főleg a kommunisták azok, akik a fasisztákkal szemben a legélesebb harcot viszik.

Ebben az időben volt olyan általános nézet, hogy az a zsidó, aki átélte a háború borzalmait, az, ha nem is kommunista, de feltétlenül demokrata és sok elvtárs maga is elhitte ezt. Emlékszem, hogy 1945-ben, 1946-ban az ilyen kérdéseknél, mikor olyan kispolgári zsidó felvevéséről volt szó a pártba, akkor elég volt azt mondani, hogy Auschwitzban volt, vagy három hozzátartozóját megölték a nácik és ez már egy érv volt arra, hogy bevegyék a pártba. Hogy a Szociáldemokrata Pártban ez még sokkal könnyebben ment, arról azt hiszem nem kell beszélni. Ebben az időben mi a kérdést nem vetettük fel, nem is vettük észre a jelentőségét. Ugyanakkor pedig a cionisták újra benyomultak ezekbe a népi demokráciákba, felhasználták a gazdasági nehézségeket és mint a JOINT, ilyen jótékonyságú egyesületek és a többi elkezdték a maguk munkáját.

A változás akkor következett be, amikor a népi demokráciák megerősödtek és az Amerikai Egyesült Államok észrevette, hogy többé nem számíthatnak rájuk. A front megváltozott, a német fasizmus helyébe az amerikai imperializmus lépett és ugyanakkor a szocialista építés következtében a zsidó kispolgárok jelentékeny része gyökértelenné vált, mert a szocialista építés következtében a kiskereskedelem, a kisipar, a magánkereskedelem igen jelentékeny része szükségtelenné vált és ezek az elemek, amelyek 1945-ben vagy 1946-ban mondjuk nem vették még észre, hogy az ő kapitalizmusra szabott világnézetük nem passzol a népi demokráciákkal és lassanként szembekerültek a Szovjetunióval...

A legnagyobb cionisták Amerikában vannak és ami a döntő, onnan kapják a pénzt. A helyzet az, hogy a leghatalmasabb kémközpont kétségkívül a katolikus egyház, így első tekintetre. De tekintettel arra, hogy a katolikusok aránylag kevesen vannak a Szovjetunióban, vagy Bulgáriában, ellenben zsidók mindenütt vannak, a katolikus egyház mellett előtérbe került a cionizmus, mint kémszervezet. Ez nálunk már előkerült a Rajk-ügyben, ahol az elvtársak tudják, hogy a legtöbb halálraítélt ilyen kispolgári zsidó volt: Szőnyi, a Szalai, az Angliából, meg Svájcból visszatért ilyen emigráns ún. baloldali rendőrspiclik. 1950-ben mi már észrevettük a Jakobson-ügyben, amikor letartóztattuk a JOINT vezetőjét, de nem fektettünk rá elég súlyt, mert ahogy most kiderült, Péterék már akkor együtt dolgoztak a cionistákkal és elültettek igen érdekes vallomásokat és tényeket, amik rávilágítottak volna erre a cionista veszélyre, illetve a cionizmuson kerszтül űzött kémveszélyre.

Most, amikor Csehszlovákiában felmerült a Slansky-ügy, utána pedig a Szovjetunióban a 9 orvos ügye, természetes, hogy nálunk is felfigyeltünk erre és most a Péter-ügy felgöngyölítésével kapcsolatban kiderült, hogy Péter körül — azonkívül, hogy rendőrspiclik voltak — ezek a rendőrspiclik túlnyomó többsége vagy cionista volt, vagy aktív nyilas, Gestapo-ember. És ezek az emberek már a felszabadulás előtt vagy a Horthynál vagy a Gestapónál dolgoztak. Péterék egyik kártevő munkája abban merült ki, hogy elrejtették azokat a bizonyítékokat, amik a magyar cionistáknak a kémtevékenységére vonatkoztak, és amelyeket, ha eddig ismertünk volna, akkor előbb tudtuk volna őket lelepleznі.

Most (...) ez a kérdés az összes népi demokráciákban, természetesen nálunk is napirendre kerül és meg kell vizsgálnunk, hogy a soraink közé belopóztak-e cionisták — kétségkívül belopóztak — és, hogy az állami élet, a gazdasági élet egész területén sokkal éberebbnek kell lenni ebben a kérdésben, mint ahogy eddig voltunk.

Jellemző ebben a tekintetben, hogy most derült ki, hogy az Stöckler, aki a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke volt és azelőtt pedig Gestapo-kém volt, hogy ez az egyesülés alkalmából bekerült a kommunista pártba, a Magyar Dolgozók Pártjába. A Szociáldemokrata Pártban volt és néhány nappal ezelőtt zártuk ki a budai rabbit, aki 1947-ig kisgazda volt, 1947-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba és 1948-ban átjutott a pártunkba. Ezek a tények azt mutatják, hogy kétségtelenül van tennivaló nálunk is. Ha mi ezekkel a cionistákkal szemben fellépünk, az természetesen nem antiszemitizmus, és a rendes kommunista vagy pártonkívüli zsidó, aki a népi demokráciának híve és támogatója, az változatlanul ugyan úgy fog dolgozni azután is, mint eddig és a munkáját ugyanúgy megbecsüljük és jutalmazzuk, mint eddig. Ez természetesen nemcsak nálunk van így, a Szovjetunióban is...

... Annak idején, amikor mi az amerikai ügynök, Mindszenty ellen felléptünk, akkor az ellenség azt mondta, hogy keresztényüldözés, katolikus üldözés folyik Magyarországon és megpróbálta az antiszemitizmust velünk szemben mozgósítani, úgy értem a katolikus tömegek antiszemitizmusát. Most pedig, amikor az amerikai ügynök cionisták ellen megyünk, most pedig mi lettünk antiszemiták... Most, miután különösen nálunk a katolikus kémvonal megfelelő csapások után kissé óvatosabban dolgozik és helyette a cionista kémvonal került előtérbe, első vonalába, ugyanazzal a következetességgel és remélem ugyanazzal a sikerrel fogunk velük szemben is harcba menni, mint ahogy ezt a többi ellenséggel szemben megtettük..."

FELHÍVÁS

Segítsünk a szovjet zsidóknak! Köztudott, hogy napjainkban új exodus folyik: *a szovjet zsidóság tömeges menekülése Izraelbe.* Mivel kivándorlásuk Magyarországon keresztül is történik, lehetőségünk nyílik arra, hogy éreztessük sokezer társunkkal: velük vagyunk életük e drámai állomásán. Segítő szándékunkat a MZSKE új módosított alapszabályában is rögzítettük, a május 20-i közgyűlésen. Pénzadományt várunk mindenkitől, aki támogatja ügyünket. Biztonsági okból kizárólag pénzküldeményt fogadhatunk el, amit a MZSKE számlájára kérünk átutalni, OTP IX. kerületi fiók, Tinódi utca 9—11. Pénzforgalmi jelzőszám: 218—98093, számlaszám: 521—006427—3. Jelige: „MICVE".

A befolyt összegből gyümölcsöt, üdítőt, csokoládét vásárolunk, s ezt néhány kedves szó kíséretében átadjuk a budapesti pályaudvarokra, repülőterekre érkező társainknak.

Kérjük azokat, akik személyesen is részt akarnak venni ebben a szolgálatban, jelentkezzenek mielőbb írásban „MICVE" jeligére, a MZSKE (Magyar Zsidó Kulturális Egyesület) postacímén: 1440 Bp. 70. pf.: 216.

Levéltárak anyagaiból

A szociáldemokraták állásfoglalása az antiszemitizmusról

A magyarországi antiszemitizmus „kezelését", a cionizmus fogalmának tisztázását és valóságos tartalmának felmutatását — bízunk ebben — politikai pártjaink mindegyike feladatának tartja. Annak, hogy e „téma" 1945 utáni történelmi előzményei közül csupán a Magyar Szociáldemokrata Párt 1946-os állásfoglalását mutatjuk be, nincs más oka, mint hogy kutatásaink során eddig ezt az egyetlen dokumentumot sikerült feltárnunk. (Forrás: Párttörténeti Intézet Archívuma, 283. f. 10/212. ő. e.)

1946. X. 4.

Jelentés a Főtitkárságnak

A magyarországi antiszemitizmus kérdésének és a cionizmus problémájának újbóli megvizsgálására a Pártvezetőség által kiküldött bizottság szept. 10-én ülést tartott, amelyen Kéthly Anna elvtársnő elnöklete alatt a következő javaslatokat dolgozta ki.

1. Az antiszemitizmus elleni küzdelmet a pártnak rendkívüli mértékben fokoznia kell, mert a) az antiszemitizmus Magyarországon mindenféle reakciós és fasiszta irányzat álarca, s tekintve, hogy az elmúlt rezsimek bűnéből igen jelentős tömegek váltak fogékonnyá a zsidógyűlölet számára, az antiszemita propaganda segítségével ezeket a részben félrevezetett, részben tudatlan tömegeket a reakciósok és fasiszták befolyásuk alatt tudják tartani, noha ugyanezeket a tömegeket osztályérdekeik a demokratikus haladás oldalára vonzanák; b) az antiszemitizmus alkalmas arra, hogy elterelje igen széles rétegek figyelmét arról, hogy a problémának megoldását a helyes úton keressék; c) az antiszemita hullám mérhetetlenül árt az új demokratikus Magyarország világ-hitelének (a szó anyagi és erkölcsi értelmében), amint ez többek között a párizsi békekonferencián is megmutatkozott a magyar békeszerződésbe illesztett külön zsidóvédelmi paragrafus tárgyalásánál, az amerikaiak magatartásánál stb. Szükségesnek látszik, hogy a pártpropagandában többet foglalkozzunk az antiszemitizmus kérdésével, megfelelő felvilágosító előadások-sillabuszt dolgozzunk ki, főleg vidéki előadóink és szervezeteink számára s végül a párt deklaratíven is leszögezze teljesen változatlan éles állásfoglalását az antiszemitizmussal szemben.

2. Kéthly Anna elvtársnő nyerjen megbízatást arra, hogy a nemzetgyűlésen az egész kérdéskomplexust felölelő nagy, demonstratív interpellációt intézzen az összkormányhoz, mit szándékozik az antiszemitizmussal szemben cselekedni.

3. A cionizmussal szemben a párt elvi álláspontja változatlanul elutasító, azonban megértéssel viseltetik azon zsidó rétegek iránt, amelyek — miután családjukat jelentős részben kiirtották, otthonaikat feldúlták, s magukat mérhetetlen szenvedésnek vetették alá — most úgy érzik, hogy tragédiájuk súlyát csak úgy viselhetik el, ha másutt, egymás között alakítják ki életformájukat. Ezért a párt nem tagadhatja meg támogatását, segítségét azoktól, akik az őket ért szerencsétlenség után most — nemzeti, nemzetiségi vagy vallásos érzülettől vezetve — ki akarnak vándorolni Palesztinába. Helytelenít azonban a párt minden olyan propagandát, amely arra irányul, hogy olyanokat is kivándorlásra késztessen, akikben ez a gondolat még fel sem merült vagy meg nem erősödött. A párt meggyőződése az, hogy az új magyar demokráciának minden dolgozóra szüksége van, és megfelelő megélhetést, biztonságot, szabadságot fog tudni nyújtani összes állampolgárának, vallásra, nemzetiségre, eredetre való tekintet nélkül.

4. A párt a legnagyobb elismeréssel adózik annak a hősi küzdelemnek, amelyet Palesztina zsidó dolgozói szocialisták által vezetve folytatnak azért, hogy emberi életet teremtsenek maguknak a sivatagban, leküzdve a természet erőit, megbirkózva azokkal a világpolitikai erőkkel is, amelyeknek ütközőpontjában országuk fekszik — s ezt úgy teszik, hogy egyben új, szocialista szellemmel telített, kollektív gazdálkodási és társadalmi formákat valósítanak meg.

Barátság!

Szalai Sándor sk.

(Megjegyzés: a bizottság jelentését — amint ezt az aktára kézírással feljegyezték — a pártvezetőség elé terjesztették.)

Miért féltek a zsidók a kitelepítéstől?

[1951. jún. 8.]

Feljegyzés
Rákosi Elvtárs részére

Megjelent ma nálam Stöckler Lajos, a Magyar Izraeliták Országos Irodájának elnöke, és közölte velem, hogy a kitelepítések nyomán általános izgalom van a budapesti zsidók között. Szerinte 4—600 ember jelenik meg jogvédő irodájuknál és igazolást kérnek arról, hogy tagjai a hitfelekezetnek. Az így megkapott igazolással azonnal az izraelita (!) követségre sietnek, ahonnan szerinte az egész akciót szervezik.

Véleménye szerint a különböző cionista csoportok is bekapcsolódtak ebbe az akcióba és innen ered a tömeges jelentkezés.

Közölte, hogy a különböző egyházi elöljárók ismételten felvetették előtte, hogy hivatalosan kérjék nagyobb számú kivándorlás engedélyezését. Szerinte ugyanolyan hátsó erők befolyásolásának tulajdonítható ez is.

Stöckler közölte azt is, hogy a napokban megjelent Rökh Iván képviseletében dr. Gró, az evangélikus egyház világi vezetője, és rá akarta bírni arra, hogy közösen tiltakozzanak a kitelepítés ellen. Bizalmasan megsúgta Gró azt is, hogy az egyik vasutastól hallotta, hogy egy kitelepítő vonat már átment Záhonynál a határon.

Stöckler szerint ő kereken visszautasította nemcsak az előzetes fellépést, hanem általában a kitelepítések elleni tiltakozásnak a gondolatát is.

Stöckler kéri, hogy valamilyen intézkedés történjen egyrészt az izraelita (!) követség felé, másrészt a még kétségtelenül meglevő cionista csoportok felé.

Megjegyzem, hogy a napokban dr. Kis Roland közölte velem, hogy Rökh Iván és Gró felkeresték Bereczky püspököt is, akit szintén közös fellépésre akartak rábírni a kitelepítések ellen, csak Kis Roland közbelépésére utasította vissza Bereczky az ajánlatot.

(Kézírással): Én feltételezem, hogy Stöckler esetleg az izraeli követség elleni lépésre azért akar bennünket rávenni, hogy azután nyíltan beszéljünk erről a kérdésről, azaz diplomáciai bonyodalmat szeretne okozni.

Kossa sk.
VI/8.

P. I. 276 f. 65/367. ő. e.

Változás a Szombat szerkesztőségében

Hernádi Miklós író, a Gondolat Kiadó főszerkesztője megvált lapunktól, minthogy irodalmi munkássága igénybe veszi minden idejét. Az MZSKE május 20-i közgyűlését követőleg egyesületünk új vezetősége Zala Tamást bízta meg a Szombat főszerkesztői tisztségével, helyetteséül pedig Gadó Györgyöt jelölte ki. Felelős szerkesztőként Kovács Dénes jegyzi a lapot.

Az egyesület elnöksége és a Szombat szerkesztőbizottsága köszönetet mondott Hernádi Miklós barátunknak eddigi önzetlen, fáradságos és eredményes munkájáért.

*

Részletek a Zsidó Diákok Magyarországi Szövetsége által az egységes zsidó képviseleti szervezet koncepciójáról közreadott megjegyzésekből

Csak demokratikusan választott vezetőséggel rendelkező szervezet lehessen tag. A tagszervezet mindenben tegyen eleget a reá vonatkozó jogszabályoknak (pénzügyi elszámolás, tisztújítás stb.). Az e követelményeknek meg nem felelő tagszervezet képviselőinek mandátumát a többiek javaslatára felfüggeszthetik.

A tagszervezetek létszámuk arányában képviseltessék magukat. A küldötteket közvetlenül a tagszervezetek közgyűlése válassza.

FIGYELŐ

Aczél György és a zsidóság

Az alábbiakban rövidítve és kissé átszerkesztve ismertetjük *Arje Palgi* írását Aczél Györgyről, Izraelben 1989-ben tett látogatása alkalmából. A cikk a *Chotamban*, az Izraelben megjelenő *Al Hamishmar* szombati mellékletében jelent meg.

Lenyűgöző egyénisége, hódító intellektusa, ellentmondásos értékelést és szembenállást vált ki a környezetéből. Személyisége egyesekben imádó tiszteletet, másokban ádáz gyűlöletet ébreszt. Egy hányavetett sorsú ember, aki utcai csavargó bandákból emelkedett fel a kommunista uralom legfelsőbb régióiba Magyarországon. Rendezett iskolázottság hiányában, mint autodidakta, saját erejéből jutott fel egész nemzete kultúréletének legfelsőbb irányításáig. Tizenegy könyve jelent meg, tizenhárom fordításban. Egy tipikus, örökké tevékeny baloldali entellektüel, aki eladta lelkét az eszmének, egy örökké harcoló, törekvő, de szerény ember, aki nem palástolja szerénységét.

Aczél György számára zsidó léte fájó pontot jelent. Nem képes bevallani, hogy ez életének komplexusa. Valami, ami érték, de teher is. Nem volt hajlandó tudomásul venni zsidóságát, amit megtagadott, de le nem vethetett. A zsidóság, Aczél életének megoldatlan és ellentétes komplexusa, kissé felengedett kéthetes izraeli tartózkodása folyamán.

A könyvben, amelyet ha életéről, emlékeiről egyszer megír, nem lesznek unalmas oldalak. E könyvben az érdekfeszítő életrajzi adatokon kívül a következő témákról szándékozik írni: Magyarország helyzetének értékelése, hogyan vitte a történelmi fejlődés dinamikája a kelet-európai államokat sztálinista rendszerük felépítésére, fejezetek a szocializmus eszmei lényegéről, fejlődési lehetőségeiről a jövőben, Gorbacsovról, a peresztrojka és a glasznoszty lehetőségeiről, híres emberek életéről és értékeléséről, akikkel találkozott és barátkozott. De fejezetek lesznek kulturális problémákról és a költészet iránti szeretetéről is. És mint epilógus: benyomásai Izraelről és különösen a kibuc-mozgalomhoz való viszonyáról és annak értékeléséről.

Mindezekről a témákról hallottam tőle az alatt a nyolc nap alatt, amíg vele voltam és kalauzoltam őt Izraelben. De e cikk keretében főleg a zsidóságról és Aczél György zsidóságára vonatkozó témákkal kívánok foglalkozni, mert úgy érzem, hogy ez a téma áll legközelebb az olvasók szívéhez és egyben ez nyerte a legdrámaibb kifejezést.

Vegyük például Aczél György megrázó találkozását a Diaspora Múzeum bejáratánál egy hatvan éve nem látott barátjával, akivel együtt nőtt fel az árvaházban. Csakis az izraeli nap vakító fénye világíthatta meg élete legtragikusabb tévedését, hogy tudniillik csakis az asszimiláció képes a zsidókérdés megoldására.

David Gileadi, Izrael volt magyarországi nagykövete az egyik izraeli napilapban „Üdvözlet egy régi jó barátnak" címmel fogadta Aczélt és megírta, hogy annak idején, mint kultuszminiszter-helyettes, áthidalva az összes bürokratikus akadályokat, lehetővé tette harmincezer ima- és judaica-könyv elszállítását Izraelbe. Ugyanakkor egy ezzel szögesen ellentétes „átkozódó" fogadtatás: magyarországi zsidók egy csoportja részéről, akik éppen az országot járták és habzó szájjal keltek ki Aczél barátságos fogadtatása ellen Izraelben, amiért a múltban elfojtotta a legminimálisabb zsidó megnyilvánulásokat, cionizmusról nem is álmodva. Személyes beszélgetések folyamán kiderült, hogy a fenti társaság felháborodása Aczél ellen egyrészt téves információkon alapult, másrészt kompenzálták önmagukban való csalódásukat, minthogy abban a sötét korszakban ők is hallgattak.

Nálunk azt mesélik: annak ellenére, hogy gyökeresen szakított zsidóságával és különösen a zsidó vallással, gondoskodott róla, hogy valaki Kadisht mondjon anyja sírján. Mikor megkérdeztem efelől, nem tagadta, de nem emlékezett rá. Az azonban tény, hogy zsidósággal, cionista múltjával és természetesen mindennel, ami Izraellel van összefüggésben — abszolút szakítása ellenére — gondoskodott arról, hogy még karrierjének csúcspontján is üdvözletét küldje Kibbuc Máábarotban élő nevelőjének, barátjának, *Zsoldos Judának*, aki őt kiemelte a csavargók sorából.

Aczél György, aki a második számú legmagasabb pozíciót töltötte be a kommunista hierarchiában, Kádár János jobbkeze lett. Tíz évig miniszterelnök-helyettes. Egyedüli zsidó volt a politbüróban a kommunista párt legfelsőbb vezetőségének 13 tagja közül. 1917-ben született a főváros egy proli negyedében. Apai részről munkásszármazású, aki mint mészáros dolgozott. Apja fiatalon halt meg. Majd amikor anyja újból férjhez ment és a fiú s a mostohaapa közötti viszony elromlott, a gyerek kimaradt az iskolából és csavargásra adta a fejét. Ekkor került a fiatal Aczél a Hashomér Hacairba. A mozgalom befogadta őt és a szeretetre és odaadásra érdemes életcélért sóvárgó fiatal lélek végre hazatalált. Különösen imádta vezetőjét: Zsoldos Judát, aki odaadóan foglalkozott vele, felemelte, emberré nevelte. Zsoldos Juda rendkívüli egyéniség, sokoldalú természettudós, matematikus, fizikus, s amellett kiváló sportoló, végtelenül szerény személyiség, aki kimagasló tagja volt a Hashomér Hacairnak, e radikális szocialista-cionista ifjúsági mozgalom vezetőségének.

Nem mindennapi látvány volt tehát a 75 éves magas termetű, szikár tanár és a 72 éves zömök tanítvány találkozása, amint sétálgattak Juda kibbucának ösvényein, folytatva a beszélgetést Juda lakásán. Joél (ez volt a fiatal Aczél mozgalmi neve) emlékeztette Judát egy hozzá intézett mondására: „Ha magadévá teszed a körülötted levő emberek bajait — nekik az jó lesz, de neked rossz. Ha eltekintesz tőlük, nekik

PLESS & FOX
ÉKSZERÜZLETE

Budapest
XIII., Szent István krt 18.
V., Kigyó utca 5.
Szentendre, Fő tér 1.

Ékszer
Antikvitás
Órák
Régi kegytárgyak

P&F

Vétel · Eladás · Aukció

lesz rossz, de neked jó." És megkérdezte Judát, vajon, ha még egyszer újrakezdhetné az életét, megjárná-e ugyanazt az utat? Önmagától kérdezi számtalanszor ugyanazt. De Palesztina nem vonzotta őt és amikor szeretett vezetője Csehszlovákiában folytatta tanulmányait, csatlakozott a kommunista mozgalomhoz.

Még egy vonás későbbi somér múltjából — kommunista jövőjébe: legjobb barátjával, *Deutsch Chajim*mal együtt nevelkedett a somérban és együtt csatlakoztak a kommunistákhoz. Deutsch Chajim az elsők között bukott le az 1949-es nagy „tisztogatási" hulámban. (Deutsch azonos Demeter Györggyel, akit a Rajk-per úgynevezett svájci csoportjának perében elítéltek, majd rehabilitáltak — a szerk.) Amikor Aczéltól is kérték, hogy csatlakozzon a rágalmakhoz, a leghatározottabban elutasította őket, kijelentve, hogy a barátja ártatlanságáért hajlandó tűzbe tenni a kezét. Ezt a bátor kiállást később felhasználták ellene, mint elítélésének egyik legfőbb okát. Öt és fél évig ült a börtönben. A fizikai kínzásoknál mélyebb sebet ütött a lelkén, amikor látta, hogy saját elvbarátai fordulnak ellene. Az öt és fél évből kilenc hónapot töltött a halálraítéltek cellájában. Szabadulásakor harmincöt kilót nyomott, majdnem minden foga hiányzott és hallása is súlyosan károsodott. Büszke arra, hogy ámbár sok kitalált vádpontot aláírt, de soha olyat, amiért barátait elítélhették volna.

Másik találkozása a Hashomér Hacairral 1944-ben történt a nácik elleni földalatti mozgalomban, amikor a cionista és kommunista mozgalmak segítették egymást. Chavérjaink tanúsága szerint Aczél György híres volt rendkívüli találékonyságáról és bátorságáról. A dolog természeténél fogva az általa megmentettek túlnyomó része is zsidó volt. Kibbuc Haoganban gyűltek össze a náci ellenállás somér hősei: *Rafi Ben-Salom, Mose Alpan, Efraim Agmon* és *David Gur* — hogy a vendéggel kicseréljék élményeiket. Elmesélték azt, ami velük történt utolsó találkozásuk óta, negyvenöt évvel ezelőtt. A sok elbeszélés lenyűgöző életregény lehetne. Míg az izraelieknél érezhető volt a büszkeség és megelégedettség az új ország építésében való részvételük miatt, Aczél szomorúan beszélt az ország összeomlásáról, amelynek építésére egész életét adta, a ködös kilátásokról, kétségbeejtő bizonytalanságról. Beszélt sok barátjának hálátlanságáról, a tegnap még bősz sztálinistákról, akik ma már rogyadozó „liberálisok". Azok, akik tegnap még a liberalizmusa miatt támadták őt, ma azt vetik a szemére, miért volt olyan szélsőséges sztálinista.

Ez az ember, aki soha nem írta alá, amit nem akart aláírni, önakaratából nyilatkozott, szinte meggyónt, Givat Oz Kibbucban, ahol jelen voltak Ramot Hasofet és Dália kibbucok magyar származású tagjai is. E gyónás-nyilatkozat beleegyezésével megjelent az Al Hamismar (a Mapam, a radikális szocialista munkáspárt napilapja) hasábjain, de más helyeken is megismételte. Nem lehet tudni, mi késztette erre a veterán kommunistát. Már csak megjelenése is zajos meglepetést keltett ismerősei körében. Mit keres ő Izraelben, kérdezték, mint egy rabbi a kolostorban?

Már látogatása első napjai is bódító benyomást gyakoroltak rá. „Minden egészen más, mint ahogy elképzeltem otthon" — mondotta. Talán Jeruzsálem hatott rá így, talán a Jad Vasém (holocaust) múzeum, talán Massada, talán a Golánfennsíkról való kilátás, talán a kétpercnyi halálos elnémulás és minden mozgás abszolút megszűnése Izrael összes útjain Jom Hazikarchkor(a megemlékezés napján), ami a Kacrinba vezető úton fogta el őket.

Azon a péntek estén a kibbuc kultúrházában szó szerint a következőket mondta: „Tévedtem, amikor negylvenöt éven át hittem és mondtam és gondoltam, hogy a zsidó kérdést egyszer és mindenkorra csakis az asszimiláció fogja megoldani. A történelem máshogyan rendelkezett. E tévhitemben elismerem személyes vereségemet, de tudom, hogy az én »mea kulpám« nem segíthet rajtam. Nem tudom megmagyarázni, hogy mi az oka annak, hogy a zsidó öntudat ilyen nagy mértékben megerősödött és elterjedt ifjúságunk körében, bár lehet, hogy abban az antiszemitizmusnak is része van."

Azután beszélt a zsidóság reneszánszáról Magyarországon, majd Izraelben élő zsidókról, akiknek van már hazájuk és nemzeti öntudatuk, azután az unokáiról, akik — hárman az öt közül — büszkék a zsidóságukra és keresik a gyökereiket. Ő visz nekik kicsiny izraeli zászlókat, és a nagyobbiknak, aki a leglelkesebb, egy magyar—héber szótárt. Gondoskodni fog, hogy eljöhessen Izraelbe.

Minderre mondhatják rezignáltan bólogatva: egy öreg, megvert veterán, akit leléptettek a hatalom porondjáról, megfosztottak politikai befolyásától. Szeretett felesége két évvel ezelőtt meghalt és azóta szenved a magányosságtól és most itt keresi a megkönnyebbülést. Talán tetszést akar találni vendéglátói szemében, s ezért beszél így —, de mindenki, aki beszélt vele, egy, a szellemi képességének teljes erejében levő emberrel találkozott. Szabatos, tömör elemzése a helyzetről és más témáról is, tanúskodnak arról, hogy világosan látja a folyamatokat. Nemcsak egyszerűen behódolt a valóság előtt, hanem igenli és helyesli a családja nézeteiben is beállt változásokat. A cionizmusnak nincs már szüksége további bizonyítékokra, de azért mindig érdemes figyelemmel kísérni egy makacs öreg zsidó megtérését.

Aczél látogatásának utolsó napjaiban híre jött Kádár végleges lemondatásának. Ahogy múltak a napok és szaporodtak a Budapestről, a családjától és barátaitól jövő hírek, nem volt képes továbra is palástolni növekvő aggodalmát.

Aztán megkezdődtek ellene a személyes támadások a magyar sajtóban. A támadók szemére vetik a Kádár-korszak „bűneit", védelmére még azok sem kelnek, akik neki köszönhetik előrejltásukat.

Aczél azonban továbbra is kitartott látogatási programjának pontos betartása mellett. Azon a koktélpartin, amit a magyar érdekek képviselete — az ideiglenes magyar követség — búcsúzása alkalmával rendezett tiszteletére, mély barátsággal köszönt el megvendégelőitől, akik látogatásának elejétől a végéig mindannyian nagy megértéssel és tisztelettel törődtek és foglalkoztak vele.

VILÁG

Dúlt temetők, dúlt lelkek

A CSODÁK mindössze három napig szoktak tartani. A botrányok talán valamivel tovább, de kérészéletűek ezek is. Történik valami, ami meghökkentő vagy megdöbbentő, meglepő vagy feszélyező és a sajtó vagy a televízió hirtelen felkapja, majd ugyanolyan sebesen és ötletszerűen elejti és elfelejti. Pár nap múltán nemcsak az esetnek nincs nyoma, de az előzményekről és táptalajról sem beszél senki, mint ahogy a következtetések és következmények mérlegelésére sem jut idő vagy erő. Van-e beszédesebb példa ennek a szomorú igazságnak az illusztrálására, mint a francia kisváros május eleji, világra szóló skandaluma, a carpentras-i temetődúlás.

Holott ez sem a derült égből villámcsapásként sújtott le a franciákra, hogy ideig-óráig megriassza a gyengébb idegzetű polgárokat és felrezzentse az eltemetésre ítélt rémes múlt kísértésre hajlamos szellemeit. Voltak előzményei, amelyek közül nálunk Magyarországon sokkal több annál, hogy ezt a települést a földrésznek talán legrégibb zsinagógája teszi híressé, szinte semmi el nem mondódott, még csak meg sem említődött. Arról pedig végképp nem esett szó, hogy a carpentras-i sírgyalázásnak olyan tanulságai is vannak szép számmal, amelyeken sok helyütt a világon ajánlatos elgondolkodni, Magyarországon pedig kiváltképpen.

Tény és való, hogy az ottani zsi-

nagóga a 14. század óta áll és működik megszakítás nélkül. S azt is feljegyezték a tudósítások, hogy a carpentras-i zsidó közösség egyike a legősibbeknek, ha nem éppen a legrégibb egész Európában. De vajon rámutatott-e nálunk valaki is a kísérteties párhuzamokra, amelyek a botrányos esetet kísérő egyes franciaországi és a lépten-nyomon tapasztalható magyarországi kijelentések és gondolatmenetek között megmutatkoznak?

Egy nappal a sírgyalázás előtt emlékezett meg a világ a hitleri Németország fölött aratott győzelem évfordulójáról. A francia televízió dokumentum-összeállítást sugárzott a náci idők szörnyűségeiről és a zsidóság tömeges, iparszerű megsemmisítéséről. Másnap, a holtak nyugvóhelyének gyalázatos megbolygatása után pár órával megszólalt a televízióban a francia szélsőjobboldal üdvöskéje, Jean-Marie *le Pen*. Két dolgot mondott. Egyrészt azt, hogy ha van politikus, akire hálával és tisztelettel kell emlékezni, akkor *Pétain* az. Másrészt habzó szájjal szidta a „zsidó lobbyt", amely a sajtót és ezen keresztül a közszellemet mérgezi.

A sírok megszentségtelenítése és a tetemgyalázás talpra ugrasztotta egész Franciaországot. Százezrek vonultak fel Párizs sugárútjain, élükön a köztársaság elnökével. Ekkora tömeget, ekkora nemzeti egységet nem látott az ország azóta, hogy Hitler bukását és a szövetségesek győzelmét megünnepelték. De történt ezen a napon még valami, amiről az itthoni híradások szintén hallgattak. A *Revision* című, szélsőséges uszításokra vetemedő lap kiadószerkesztőjét háromhavi elzárásra ítélte egy párizsi bíróság, amiért a cári Ochrana által a múlt század 80-as éveiben fabrikált hírhedett förmedvényt, a zsidók ellen pogromra felhívó Sion bölcsei jegyzőkönyvét közreadta lapjában.

Adva volt tehát minden, ami szemnek és szájnak ingere. A zsidóellenesség fellángolása, a carpentras-i temetőrongálás, amely pár nap leforgása alatt egészen Svájcig követőkre talált. A politikában megszólalt egy olyan hang, amelyet széles körben úgy értékeltek, hogy — a hamburgi Die Zeitet idézve — az antiszemiták többen ugyan nem lettek, mint voltak eddig is, viszont szemlátomást elszemtelenedtek. S ez szembesítette a rendes és jó érzésű embereket azzal a nem csupán francia problémával, hogy előjött, amit csak a szőnyeg alá söpörtek, de elfelejtettek a szemétre hordani, azaz felszínre került a megemésztetlen múlt. Vagyis, hogy a Vichy-Franciaországban Pétain idején 80 ezer zsidót hurcoltak el és semmisítettek meg, s nemcsak a nemzeti méretű bűnbánat maradt el, de a bűnösök felelősségre vonása is. A *Neue Zürcher Zeitung* tudósítója említi *Bousquet* nevét, ez az ember Vichyben a rendőrség igazgatójaként működött és a „végső megoldás" vezénylője volt francia részről, ám az igazságszolgáltatás soha le nem sújtott rá. Talán azért, mert közvetlenül a háború után, de mindmáig igencsak kínos lett volna nyíltan és hivatalosan elismerni, hogy a lakosság nagyobbik fele nem vett részt az ellenállásban, nem is oda húzott, kollaborált a nácikkal vagy közömbös maradt honfitársainak tragikus sorsa és az azt okozók bűnös tettei iránt. Nem De Gaulle-t követte, hanem Pétaint.

Egy társadalom nem nézett szembe egykori önmagával, nem vette számba az apák vagy nagyapák bűnét és nem is vezekelte le. A cinkosság nyomában éppúgy rossz volt a lelkiismerete, mint az elkövetett bűnök okán, s a rossz lelkiismeret többnyire nem jó tanácsadó. Hajlamos arra, hogy bűnbakot keressen, s a bűnbakképzés mechanizmusa kiváltképpen akkor lép működésbe, ha az élet valami oknál fogva kizökken a megszokott kerékvágásból. Márpedig vén Európánk most éppen ilyen helyzetben van, s édes mindegy, melyik égtáj felé emeljük tekintetünket, mindenütt a felbolydultság jelei mutatkoznak. Oroszországból tízezerszám menekülnek a zsidók, de a carpentras-i ügy Franciaországban is elgondolkoztatott nem is keveseket, vajon nem kellene-e eltávozni ebből az országból. Tömegínség nincs és semmi jele az elszegényedésnek, s a demokráciát sem fenyegeti veszély.

Sok viszont az *idegen* és egyre több lesz, ez pedig idegessé teszi a társadalom bizonyos rétegeit, amire hordószónokok könnyűszerrel rájátszhatnak. Jó élet és a kecsegtető lehetőségek sok embert vonzanak, főként az úgynevezett harmadik világból, a diktatúrák és ideológiai fanatizmusok pedig tömegesen késztetnek menekülésre.

Bármi meglepő, a hihetetlenül gyors műszaki fejlődés és az európai egység eszméjének térhódítása, minél láthatóbb testet öltése olyan intézményekben, mint a formálódó európai közösség, nem a harmóniát erősíti, hanem a rasszizmus gyúanyagát termeli ki félelmetes menynyiségben. Különféle formákban felüti fejét az előítéletes magatartás, váratlanul színre lép a rasszizmus. Carpentras látszólag helyi incidens volt, de nyugodt lélekkel hihetünk a londoni *The Economist*-nak, amely egészen tág kontinentális összefüggésrendszerbe állítja ezt a „korszerűtlen" jelenséget. A rasszizmus berobbanását *három* olyan okra vezeti vissza, amelyek nemcsak Franciaországban hozzák meg mérgezett gyümölcsüket. A menekültek tömeges kivándorlásán kívül említi az „elnemzetlenítődés" folyamatát, amely az európai integráció kísérőjelensége és rámutat a politika és a politikusok egy új fajtájának színre lépésére. A nemzetek tudatos „egybemosása" játszi könnyedséggel csap át túlfűtött hazafiasságba, s emez főként a kevéssé tanult és a primitív, alantas érzelmek által vezérelt „proli"-rétegekben sovinizmus és antiszemitizmus formájában csapódik ki. Kivált akkor, ha a pártharcokat egyes politikai akarnokok úgy vívják meg, hogy a tömegindulatokat korbácsolják fel befolyásuk növelése céljából. Ezekre a politikusokra az a jellemző, hogy amilyen zsugorodott az agyuk, oly nagy a szájuk.

De Franciaország végeredményben mégiscsak jól vizsgázott a carpentras-i krízisben. Százezrek vonultak fel, hogy tiltakozzanak és hogy nemet mondjanak arra, amit a tekintélyes londani lap által megnevezett okok logikusan magukkal hoztak. A tüntetők feltűzték a mellükre a sárga csillagot és azt mondták, hogy ha a zsidókat bántják, akkor ők is zsidók. Ez a fajta szolidaritás és a sorsközösség vállalása a kisebbséggel a megpróbáltatás idején fontos és reményteli fejlemény. De legalább ennyire elgondolkoztató kell legyen, hogy ez a rendkívüli mértékű aszimilált zsidóság, mert a francia ilyen, nyíltan vállalta és habozás nélkül megvallotta a maga zsidóságát. A zsidók megmozdulása és felvonulása azt a határozott szándékot fejezi ki, hogy ezentúl nem bújkálva akarnak szülőföldjükön élni, hanem felemelt fejjel, nem megtagadva zsidóságukat és nem eltagadva, hogy ők zsidók. Carpentras-nak nem csupán az az üzenete, hogy van antiszemitizmus és pimaszabb, mint valaha, de az is, hogy nem meghunyászkodás a helyes válasz rá, hanem önmagunk öntudatos vállalása.

Zala Tamás

Hírek a világból

Vilna: Egy ferencrendi kolostorban a nácik, majd a szovjet rendszer elől elrejtett kegytárgyak és különféle kulturális értékek kerültek napvilágra. A többi között 70 tóratekercs, ötezer imakönyv, húszezer példány jiddis nyelvű újság, és Hefec. Haim feljegyzései, azé a rabbié, aki az értékeket fél évszázaddal ezelőtt a kolostorba menekítette.

*

Addisz-Abeba: Az Izraellel helyreállított diplomáciai kapcsolat egyik eredményeként szabaddá vált az Etiópiában élő még 16 ezer zsidó kivándorlása.

*

Belmonte: Az észak-portugál városkában a kötelező rítus és ünnepi külsőségek között tért vissza 32 maronita férfi és családja ősei hitére. Észak-Portugáliában az elmúlt évtizedekben tízezer maronita csatlakozott a zsidó hitközséghez.

*

Berlin: Az NDK állami levéltára a náci korszak zsidókat érintő 50 ezer dokumentumát adta át az izraeli Jád Vasém Intézetnek.

*

Riga: 40 éves kényszerszünet után a zsidó gimnáziumban ismét megkezdődött a tanítás.

A múlt tanulságai, a jövő látomásai

HÚSZ ORSZÁG ötszáz delegátusának részvételével május 1—6. között Londonban zajlott le a „World Union for Progressive Judaism" (WUPJ) nevű nagy nemzetközi zsidó szervezet 25. világkonferenciája. Programatikus címét e tudósítás fölé írtuk. A konferenciáról Daniel Gersor nyomán számolunk be, aki a Bázelben megjelenő *Jüdische Rundschau*ban adott róla tájékoztatást.

Négy világrészből vagy száz rabbi reprezentálta a WUPJ szellemi vezetését; huszonöten közülük az Egyesült Államokból, tizenketten Dél-Afrikából, heten Ausztráliából, hárman Latin-Amerikából. A többnyire igen magas szellemi színvonalú rendezvények egész sora gazdagította a konferencia programját. Ebben nem kis része volt annak, hogy Londonban működik a híres Leo Baeck College, melyet a németországi zsidóság utolsó nagy reprezentánsa, az egykori berlini rabbi emlékére alapítottak 1956-ban. Azóta kereken száz férfit és nőt képezett ki rabbivá. A konferencia szellemi műhelyeinek gerincét ennek az intézménynek a tanárai és hallgatói alkották.

A Leo Baeck College mellett kiváltképpen az 1840-ben alapított londoni Westend-zsinagóga közössége tett ki magáért. Ez a legrégebbi reformhitközség Angliában . Tagjai mindent megtettek, hogy a vendégek jól érezzék magukat.

A program tematikailag igen tág volt: vallási témák mellett (mint például az, hogyan sikerült a vészkorszak élményét bedolgozni a liturgiába) számos munkacsoportban foglalkoztak szociális és politikai kérdésekkel is. Olyan — tabunak számító — témákhoz is hozzányúltak, mint a vegyesházasságok vagy a homoszexualitás.

Vita tárgyát képezte természetesen Izrael politikailag és morálisan nyomasztó helyzete is. Izraeli delegátusok úgy vélekedtek: megvan az esélye annak, hogy korábban vallásilag közönyös izraeliek a jelenlegi etikai vákuum hatására nagyobb számban fordulnak majd a liberális vallásosság felé. Ezáltal növekednék annak valószínűsége, hogy a nemortodox hitközségek az ortodoxokéval azonos jogállást vívjanak ki Izraelben.

Magától értetődik: a legutóbbi kelet-európai fejlemények mellett sem ment el szó nélkül a konferencia. A WUPJ arra számít, hogy sokan azok közül a jobbára fiatalabb kelet-európai zsidók közül, akik ma tulajdon zsidó azonosságukat keresik, vonzónak a hagyományok közvetítésének azt a kevésbé dogmatikus módját találják majd, amelyet a liberális irányzat kínál. A konferencia résztvevői arról értesülhettek, hogy Budapesten éppen születőben van egy ilyen liberális hitközség. (Magyarországról négyen voltak jelen Londonban.)

A tanácskozások egyik tetőpontját kétségkívül az az este hozta meg, amelyen Sir Sigmund Sternberg, valamint Robert Runcei canterbury-i érsek és Julia Neuburger londoni rabbi vezetésével a jelenkor szociális kérdésére adandó vallási válaszokról vitáztak. Roppant érdekesek voltak Steiner genfi és cambridgei-i, továbbá Emil Fachenheim jeruzsálemi professzor előadásai a nacionalizmus korszaka utáni zsidóságról.

Egymilliónál több tagjával a WUPJ pusztán számszerűleg is egyik legnagyobb vallási szervezete a zsidó népnek. Amint Donald S. Day elnöki zárszavában megállapította, a WUPJ a zsidóság valóban világméretű organizációja. A világ különböző tájain alakulnak újabb és újabb liberális irányzatú hitközségek, például Moszkvában, Hongkongban, Santiago de Chilében.

A zsidó vallási életnek ma különféle arculatai vannak. Köztük a liberális irányzat is jelentősen hozzájárul a zsidó nép fennmaradásához és felvirágzásához — nem utolsósorban azáltal, hogy nyíltan tárgyalja a korunk által fölvetett problémákat.

(G)

TÉKA

KÖNYVESHÁZ *A legfrisebb könyvújdonságok, hanglemezek, műsoros kazetták, folyóiratok, nyelvkönyvek, térképek*

KÖNYVESHÁZ *Az ország legnagyobb féláru könyvesboltja, a leggazdagabb választékkal, egységáras könyvekkel, féláru hanglemezekkel és műsoros kazettákkal*

KÖNYVESHÁZ *Postán érkező könyvrendelések teljesítése, az ott vásárolt könyvek postázása a megadott címre*

KÖNYVESHÁZ *EGY KELLEMES MEGLEPETÉS AZ EGÉSZ CSALÁDNAK!*

Budapest XIII., Váci út 19. Metró Élmunkás téri megállójánál

Elie Wiesel:

Itt nem szabad sírni!

Május közepén Berlinben tartotta soros ülését a Zsidó Világkongresszus. Nagy esemény volt ez, amit több körülmény is igazolt. Először az, hogy az egész világsajtó részletes beszámolókat közölt róla. Másodszor az, hogy a második világháború befejezése és a nácizmus szétzúzása óta első alkalommal látogattak a zsidóság vezető illyen nagy számban német földre, első ízben tartottak ott világtanácskozást. Szerepelt a programban egy közös látogatás Wansseebe, ahol annak idején ismertették és jóváhagyták az európai zsidóság tömeges legyilkolásának ördögi tervét. Ebből az alkalomból hangzott el a Nobel-díjas Elie Wiesel beszéde, amelyet teljes terjedelemben közlünk.

Wannsee figyelmeztet. Wannsee a vég, a végleges megoldás. A célpont a zsidóság, valamennyi zsidó, úgy általában, csakis a zsidók.

Ezen a helyszínen, a gonoszság helyszínén, a megátkozott helyszínen milyen érzések támadnak föl egy zsidóban ezen a napon? Félelem és remegés, meg harag, kimondhatatlan haragvás. És elesettség meg fájdalom, végtelen sajgás.

Sírjunk? Itt nem szabad sírni! Mert ha az ember elkezdi, sose szakad vége.

Mennyi tengernyi könny ömlött az ezernyi közösségért. Mily időtlen időkig sirattuk a vétlen, az elhagyatott, a magára maradt áldozatok tízés százezreinek halálát.

Ha a falak beszélni tudnának, ha a fák és a fellegek tanúskodni lennének képesek. Bárcsak megszólalnának és hallatnák szavukat. Hiszen a legtöbb német, férfiak és nők megtagadták mindeddig, hogy beszéljenek, elhárították az emlékezést.

Tizenkét magas rangú állami tisztviselő itt, ezen a helyen egy bűnös vezetés és a nép nevében ítéletet mondott az egész zsidó népre, a banalitás és a hatékonyság úgymond tárgyszerű légkörében úgy határozott, hogy a zsidóságnak meg kell halnia, a zsidóságnak örökre a feledésbe kell hullania. Tanító és tanítvány, menyasszony és vőlegény, értelmiségi és munkás, rabbi és gyülekezete, ifjú forradalmár és Sión hajlott hátú megálmodója mind-mind elítéltettek, csak és csupán azért, mert zsidók voltak.

Ezekben a pillanatokban Sighet (Máramarossziget) és Szaloniki utcáin még gyerekek hancúroztak. Varsó és Bialystok gettóiban ugyanebben az időben mások egy falat kenyérért nyújtogatták könyörgőn összeaszott kezeiket.

Megint mások Vilnában és Lublinban eldugott sarkokban és pókhálós padlásokon azért imádkoztak, hogy jöjjön el végre a Messiás. De itt, ezen a helyen már eldöntötték, hogy ők valamennyien halottak, csak éppen nem tudtak a nekik szánt sorsról.

Azok a németek, akik itt egybegyűltek, nem kevesebbet akartak, mint megszüntetni a zsidók történelmét. Németország örök időkre meg akarta semmisíteni a zsidók emlékét.

Ez jut eszébe egy zsidónak Wannseeben.

De Wannsee azt is jelenti nekünk, zsidóknak, hogy az emlékezet sokkalta erősebb azoknál, akik meg akarják semmisíteni.

Ez azt jelenti, hogy a zsidó remény legyőzi a szorongást. Jelenti azt, hogy valahányszor mi, zsidók eljövünk ide, Wannseebe és a régmúlt hangok súlyos, komor visszhangját halljuk, az eljövendő nemzedékeket óvjuk attól, hogy a mi múltunk legyen az ő örökségük a jövőre nézve.

KÖNYVEK

Kertész Imre:

Kaddis a meg nem született gyermekért

„Nem!" jajdul fel a könyv első szava, és ez a tiltakozás, így, felkiáltójellel, idézőjelben még tizennyolcszor ismétlődik, s a fejezetek nélküli műben a tizennyolc „Nem!" töri csak meg új bekezdésként az író monológját, amelynek mondatai olykor egy-egy oldalt is kitesznek. Pedig az első „Nem!" nyelvtanilag nyilvánvalóan helytelen, mégis használja a választékos stílusú Kertész Imre, amikor hőse arra a kérdésre felel, hogy van-e gyermeke? Valójában már ezzel az első szóval hárítja el feleségét, aki ugyan a könyv dramaturgiája szerint csak a befejezés előtt esdekli: legyen gyerekük! Ezért a nemért, ennek megmagyarázásáért íródott a mű, és ezzel lett a XX.. század végi kelet-európai zsidóság újabb fájdalmas dokumentuma.

Nem a tények összegyűjtése vagy felsorakoztatása értelmében dokumentum, hiszen benne ezekből egyetlenegy sincs, az egész mű vallomás. Azzá életérzete, érzékenysége, filozófiája teszi, annak ellenére, hogy — bizakodással mondhatjuk — nem általános, vitatandó! Számomra mégis a könyv tudatosította, hogy e földrészen a zsidóság számának apasztása a lágerek felszabadítása után is folytatódott: nem akartak utódot a lelkileg sérültek. Igaz, Magyarországon általános jelenség a kiscsalád, de arról nem készült felmérés, hogy ez mennyire veszélyezteti a zsidóságot. Okkal tartok attól, hogy rólunk a statisztika az országosnál is gyászosabb képet mutat.

Kertész Imre hőse nem beszél nemzeti, nemzetiségi méretekben, csupán magáról, feleségéről, a „De szép zsidó lányról", a neki mondott nemről. Pesszimista érvrendszerét nem lehet egy recenzióba begyömöszölni, hiszen ahhoz egy egész könyv kellett. A „Nem!" megélt fájdalmakból, túlzott érzékenységből, bizalmatlanságból és a bizonytalanságból ered. A XVI. századbeli bölcs, Montaigne tanítását elfogadva (magam vagyok könyvem anyaga) inkább tartom Kertész alkotását esszének, mint kisregénynek. Nincs is a könyvben egyetlen cselekmény, csupán elmélkedés tettekről és meg nem tettekről. Így hát a „KADDIS a meg nem született gyermekért" nem pihentető olvasmány, hanem megrázó korkép. Olvasás közben nem lankadhat a figyelem, nem lehet egyetlen szó felett se elsiklani, mert az már akadályozhatja a megértést, többször kell a szemmel már felfogottakkal visszatérni a mondat elejére, amelyekből egyik-másik, mint már említettem, terjedelmével olykor oldalnyi visszalapozást igényel.

Tisztelet a kiadónak, hogy az 1990-es könyvnapra — a krimikkel, pornókkal versenyző korszakban — ezt az értékes, különleges, ám hasznot bizonyára nem hozó művet szép külsővel megjelentette.

(— ai)

Április 20-án *Egyház és Világ* címmel protestáns szellemű vallási-közéleti lap indult. Megjelenik kéthetente, 24 oldalon. Foglalkozni kíván minden olyan kérdéssel, ami az egyházi-vallásos életszférával kapcsolatos. A közlésre szánt munkák megítélésének kritériuma kizárólag az, hogy saját érvényességi körükön belül színvonalasak legyenek, és dialógusképes hangnemet üssenek meg.

A lap célja, hogy a siralmas állapotú egyházi publicisztika tehetetlenségi állapotából kitörve fórumot teremtsen a nyílt és tisztességes vitákhoz; prekoncepciók nélkül teret adjon a vélemények megszólaltatásának; elősegítse az egyházi közgondolkozás bénult helyzetének felszámolását és a felekezeti-vallásos irányzatok közötti párbeszédet.

Szerkesztőségünk munkáját különböző felekezeti kötődésű szakértők és közéleti személyek támogatják. Írásokat, tanulmányokat a következő címre várunk: 1075 Budapest, Majakovszkij u. 15. II/3.

Auschwitz-szindróma

Primo Levi: Akik odavesztek és akik megmenekültek

Primo Levi saját bevallása szerint akkor értette meg Auschwitz lényegét, amikor egy német őr szigorú pedantériával közölte vele: itt nincsenek miértek. A halál árnyékában persze nem lehetett meditálni e mordat értelmén, *ott* és *akkor* puszta kijelentés maradt, s nem lépte át a tényszerűség határati. Filozofikus mélyrétegeit csak évek múltán fedte fel, abban a kegyelmi pillanatban, amelyben Primo Levi vegyész és *megmenekült* KZ-fogoly már, illetve még nem kokettált a halállal.

Ha Kertész Imre nem tudatosította volna bennünk, hogy a zsidóság huszadik századi cinikus kiirtásában nincs semmi biblikusan sorsszerű, azt mondhatnánk: a sors esküdött össze Tadeusz Borowski és Primo Levi ellen. Mert mégiscsak végzetszerű, hogy ők, akik olyan pontosan, önostorozóan és illúziótlanul írták le lágerélményeiket, rövidebb (Borowski) vagy hosszabb (Levi) szabadság után a halál karmaiba vetették magukat. De hát egy istentelen és a maga irracionalitásában is kiszámítható világban nem írhatjuk a sors számlájára öngyilkosságukat. Az önként vállalt halál esetükben az életmű része: a végső és megfellebezhetetlen válasz. Válasz arra, hogy e hóhérra és áldozatra osztott világban miért lehetett Auschwitz, és a válasz a múltbéli félelmekre, a mindig kísértő rémálmokra s a sohasem csituló, önváddal vegyes szégyenkezésre.

Primo Levi, aki Tadeusz Borowskinál többet viaskodott a túléléssel, lágerélményeiből táplálkozó novelláit s egész írói munkásságát megkoronázta egy szintetizáló művel. A halál megértésére tett kísérlete az *Akik odavesztek és akik megmenekültekkel* zárul, mintegy magyarázatául mindannak, amit novelláiban és regényeiben megírt. Levi egyfajta kézikönyvet írt a haláltáborokról, a lágerélet szabályairól, a viselkedési normákról és az Auschwtiz-szindrómáról.

Hogy mi az Auschwitz-szindróma? Primo Levi szerint századunk csapdája, az a végső pont, ameddig a diktatúra és a tömegember elmehet (s ameddig el is ment, önként, kéjjel). Utolsó művében Levi felteszi a kérdést: megismétli-e magát a történelem, vajon bekövetkezik-e mindez vagy valam iehhez hasonló még egyszer?

Ha valaki, hát Primo Levi igazán tudta, hogy az élet csak ráadás, egy kis menedék a halál elől, az ő ítéletében tehát bízhatunk, érveit elfogadhatjuk: így, ilyen fantáziátlanul nem ismétli magát a történelem. Még egyszer nem rendezi be kínos precizitással, körültekintéssel és a gyilkolás új meg új technikáira fogékony lágereit, még egyszer nem indítja útjukra a halálvonatokat. De azért még kitalálhat valamit! — teszi hozzá Levi, s nem ő volna, ha ezt a keserű-ironikus félmondatot lefelejtené.

Félig-meddig mögötte, s szinte előtte a halál, amikor pontot tesz utolsó művére. Most, fél lábbal a nemlét földjén, Levi meg tudja mondani, hogy kik és miért élték túl a halálmeneteket, az étlen-szomjan vonatozást, a szelektálást, a reggeli sorakozót és a kényszermunkát. Akik odavesztek és akik megmenekültek: hogyan fordítsuk le másképp — szerencsések és pechesek, ügyesek és ügyetlenek? Nem. Ők mindannyian a véletlennel kötöttek alkut, akaratukon és tudtukon kívül, s elvesztették a hatalmat élet és halál felett.

Auschwitz, hála istennek, hagyott hátra tanúkat — írja könyve előszavában Primo Levi, s nem teljesült a legelszántabb haláliparosok terve. Valóban nem sikerült nyomtalanul megölni, gázba küldeni és elégetni hatmillió zsidó származású kelet-közép-dél- és nyugat-európai polgárt, de — jegyezzük meg — ez a felfoghatatlan népirtás sosem volt igazán titkos. Nemcsak lelkes végrehajtók akadtak. Voltak szemtanúk és volt hallgatag többség is, majd ugyanennek néhány képviselője a háború után tollat vett a kezébe és intelligensen fogalmazott levelet küldött Olaszországba egy bizonyos Tisztelt dr. Levinek, hogy megmagyarázza: a zsidókat nem üldözték, hanem mentették a hitleri Németországban; totális rendszerek ellen különben sem lehet fellázadni; mindenért egyedül a Führer a felelős.

1828

AZ AKADÉMIAI KIADÓ AJÁNLATA

George Eisen:
ÁRNYAK JÁTÉKAI · Gyerekek a Holocaustban
1939 és 1945 között másfél millió zsidó gyermek lett a náci népírtás áldozata. George Eisen megrendítő könyve a gyermeki játék elemzésén keresztül állít emléket a gettók és a koncentrációs táborok fiatal áldozatainak. Kb. 78,– Ft

NÉGY HAGGADA a Jeruzsálemi Zsidó Nemzeti és Egyetemi Könyvtár állományából
1. XV. századi, askenázi rítus szerinti, Itáliából származó Haggada.
2. 1480-ban, Mantovában készült Haggada.
3. 1719-ben, Morvaországban, R. Simel Sofer készítette Haggada.
4. Jemenita rítusú Haggada a XIX. század elejéről.
A négy kötet együtt, díszdobozban 4800,– Ft

Előjegyezhetők
Kohn Sámuel: HÉBER KÚTFORRÁSOK ÉS ADATOK MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉHEZ
A jeles történész és vallástörténész először 1881-ben megjelent munkájának reprint kiadását veheti kézbe e kötettel az olvasó. Kb. 160,– Ft

A HAGYOMÁNY KÖTELÉKÉBEN · Tanulmányok a magyarországi zsidó folklór köréből (Szerkesztette Kriza Ildikó)
A kötet nagyobb témaköreit kijelölő fejezetcímek is érzékeltetik, hogy különösen érdekes, a folklór, a művelődéstörténet fehér foltjait felszámoló tanulmánygyűjtemény megjelenésére számíthatunk: a szájhagyomány emlékei; ünnepek és hétköznapok folklórjából; adatok a zsidóság társadalom- és művelődéstörténetéből; a vallások között. Kb. 300,– Ft

A könyvek megrendelhetők, illetve előjegyezhetők az Akadémiai Kiadó kereskedelmi osztályán, az 1363 Budapest, postafiók 24. címen.
A megrendeléseket postán, utánvétel (+portó) teljesítik.

Primo Levi leírta e kínos magyarázkodás hátterét, de jó érzékkel kommentár nélkül hagyta, s nem csupán azért, mert ez az érvelés magáért beszél. Az odavesztek és a megmenekültek véletlen logikája szempontjából érdektelen minden utólagos önigazolás. Hatmillió ember módszeres leöléséhez nem elég szófogadó végrehajtókat, lelkes szakembereket és akkurátus hivatalnokokat találni, s még a tömeg hallgatólagos beleegyezése sem lett volna elég. Ahhoz az is kellett, hogy egy népcsoportot kitaszítsanak az emberi közösségből. Ez a felismerés Primo Levi könyvének történelmi, sőt aktuális tanulsága.

Amikor Levi azt latolgatja, hogy Auschwitz, a Gulag és a kambodzsai kannibalizmus visszatérhet-e, s kétkedő, illúziótlan ember lévén nem mondja ki a megnyugtató nem-et, s olyan szunnyadó, de könnyen fellángoló indulatokra gondol, melyek a szolidaritás feladásához, s ezzel az újabb kiátkozáshoz vezethetnek. Céltudatos könyv az Akik odavesztek és akik megmenekültek; írója még egyszer szembe akart nézni a halállal, és szembesíteni akarta az olvasót azzal a ténnyel, hogy a történelem kíméletlen, s mi nem tehetünk mást, mint hogy ugyanliyen kíméletlenül nézünk szembe vele. Mert csak a fel- és beismert történelem menthet meg a még szörnyűbb jövőtől. Az elől a kérdés elől persze Primo Levi is „elmenekült", hogy jó-e, ha a megemészthetetlen múltra rávillan a borzongató jövő?!

Koltai Ágnes

Tanító bestseller

Leon Uris: Exodus

A Pentateüchosz, a Tóra második könyvében foglaltatik az Exodus históriája sziklánál is szilárdabb kőtáblákba vésetten. Benne Isten Mózes által szól hozzánk, megtudjuk, hogyan menekül el az egyiptomi rabság megalázó, ám szegényességében állandó „húsosfazekat" biztosító, hosszú távon életveszélyes csapdájából a zsidó nép. Az ígéret földjére, Kánaánba szenvedésekkel teli út vezet. A kishitűek sokszor kívánkoztak vissza a biztonságosabbnak tűnő szolgasorba, melynek végső pontján az asszimilálódás vagy a teljes kipusztulás alternatívája várt volna a választott népre.

Joggal és találóan kapta hát *Leon Uris* regénye az *Exodus* címet. Egy hajó nyomán, mely 1946-ban brit gyűjtőtáborban fogva tartott háromezer gyereket szöktetett volna Palesztinába. Valódi céljuk ennél sokkal lenyűgözőbb volt. Fölhívni végre a világ közvéleményét az abszurd tényre: Nagy-Britannia ott folytatja 1946-ban a zsidóság üldözését, ahol a németekkel abbahagyatták a szövetséges nagyhatalmak. Mindenáron megakadályozná, hogy kétezer évi hányattatás után Isten népe visszataláljon ősi földjére „Erec Izraelbe". Az arab olaj reményében ehhez a sztálinizmus és a nácizmus infernális kínzókamráját, az ördög legszörnyűbb földi agyszüleményét, a koncentrációs tábort is latba vetette. Nos, mint ahogy a valóságban, a regény hasábjain is sikerrel jár a hajó heroikusan reménytelennek látszó vállalkozása. Nem kell a végső megoldás kedvéért kollektív kamikazeakcióban levegőbe röpülniük. Ez Uris regényének első szegmentuma. A mű második szférája gigantikus visszapillantás-sorozat a második világégés pokoli bugyraiba. Majd még szélesebbre tágul a horizont, s föltárul a múlt századi orosz pogromok elől menekülő *Rabinszkij* testvérek kálváriája, magán-exodusa, s ezen keresztül a coinizmus, az új Sion megalapításának genezise.

A flashbackben fölvillantott 1897-es bázeli kongresszustól (ahol *Theodor Herzl* eszmeileg újjáalakítja a zsidó államot) 1948-ig terjed a mű nagy történelmi horizontja. A harmadik tételben, a tönkrement brit világbirodalom utolsó „ajándékaként" egymásra uszított arabok és zsidók háborújának forgatagában, az Exodus robosztus hősei megtalálják a harmónia ígéretét a magánlét szférájában. S valami távoli reményt: lesz majd egyszer béke az olajfák hegyén.

Leon Uris 1958-ban megjelent regénye minden tiszteletet megérdemel. Lenyűgöző újságírói, dokumentumregény-írói teljesítmény, ahogy az alkotó kis híján nyolcvanezer kilométert végigjárva, könyvtárak mélyén kutatva elénk tárja az új exodust, a cionizmus gondolatának születésétől kezdve közel-, illetve im-

A TÉKA KÖNYVKIADÓ AJÁNLATA!

Nyíri János
MADÁRORSZÁG

A második világháborús Magyarország – egy zsidó kisfiú szemével, a Téka Könyvkiadó 100. kötetében!
„A könyv a megpróbáltatás és a helytállás csodálatos, humorral és derüvel fűszerezett története a nem természetes, öldöklő vésszel szembeni ellenszegülésről. MADÁRORSZÁG – az emberi túlélni akarás e testamentuma az európai irodalom kiváló műve és a Holocaust történetének egyik kivételes tanúságtétele." (MacMillan Kiadó, London)

Ladányi László
A LÁNGOLÓ ÖZVEGY

A címadó kisregény mulatságos szerelmi történet, akárhol és akármikor játszódhatna, de leginkább Angliában képzelhető el. Egy bolondos herceg és gátlásos, rigolyás titkára is apróhirdetés útján keresi az „igazit", akik azután igazán közel hozzák egymáshoz az urat és alkalmazottját, hiszen a megtalált két hölgy – anya és leánya. A kisregényt novellák követik a kötetben, s a szerző, az Izraelben élő Ladányi László ezekben is gazdagon árasztja leginkább Szerb Antalt idéző humorát.

TÉKA

már félmúltunkig végigpásztázva az eseményeken. De mivel nem elégedett meg a krónikás szerepkörével, s szépirodalmi művé alakította a gigászi méretű nyersanyagot, így olvasója is kénytelen a nagyszabású igénynek megfelelő esztétikai mércét alkalmazni. Mint irodalmi mű, az Exodus markánsan magán viseli az „úthenger típusú" nagyregények minden jellegzetes fogyatékosságát. Hasonló opusok mint például *Borisz Paszternak* Zsivágó doktora, *Kenneth Roberts* Északnyugati átjárója, *Woulk* Zendülés a Cain hadihajón, *Jones* Most és mindörökké című alkotásai. Íróik, mint az úthenger, mindent maguk alá akarnak gyűrni, ami az útjukba kerül. A művészi szelekció hiánya tehetséges, ám felemás alkotásokat eredményez. Az Exodusban is, differenciálatlanul együtt élnek a totális társadalmi tablófestésre törekvő realista nagyregény s a sorsmetszetszerű, intenzív és intim, belső teljességet megcélzó long short story (magyarán kisregény, kisromán) elemei. És a história folyamának erős sodrában gyakran eltűnik a már-már követhetetlenül sok fő- és mellékszereplő.

Ezek után csak részletezhetünk, hiszen az Exodus minden fogyatékossága e kettősségből eredeztethető. Uris egyszerre törekszik lineáris cselekményvezetésre és flashbackekre. Ide-oda ugrál az időben. Amint föltűnik egy-egy új hős, éles fölvételt készít róla, kinagyítja, kívülről-belülről jellemzi. Ez hatásos és célravezető fogás, ami itt spekulatívnak hat. Még akkor is, ha az író hősét az eleve megadott képletnek megfelelően cselekedteti, ha az eseménysor később rácáfol gyanúnkra.

Ám, hogy védelmembe is vegyem Leon Uris 515 oldalas bestsellerét kifogásaim ellen, azt a paradox kijelentést teszem: a hasonló művek óriási jelentősége éppen fogyatékosságaikból adódik. A bestseller, az ifjúsági regény, a long short story, a nagyepika eszközeinek hibrid alkalmazása teszi hozzáférhetővé az ilyen művekben (jelen esetben az Exodusban) felhalmozott ismeretanyagot szinte minden olvasó számára. Hány tanulmányt, értekezést kellene elolvasnia különben egy „laikusnak", aki egyszerre kíváncsi Herzl cionista teóriáira, Palesztina kialakulására, a Hagana, a Moszad Alija Bet, a Palmach, a Makkabeusok, a különböző izraeli szervezetek, harci különítmények közötti hasonlóságokra, különbségekre, a legfontosabb zsidó ünnepekre (pészach, hanuka, purim, bármicvó).

A magyar olvasók előtt torzan, az arabok javára magyarázott események teljes megvilágításban tárulnak föl, a felsorolt ismeretekkel együtt. A szórakoztatva tanítás szándékának megvalósulása tette bizonyára világhírűvé — ha nem is világszínvonalúvá — Uris bestsellerét, amelyet *Békés András* fordításában olvashatunk.

Pósa Zoltán

EGYÜTTÉLÉS

Bruszt Jóska az ejtőernyős ezredes

Sárkeresztúrtól Jeruzsálemig

Rexa Dezsőnek, Fejér vármegye egykori tudós főlevéltárnokának (1872—1964) kimutatása szerint Sárkeresztúr községnek a harmincas évek elején 2840 lakosa volt. Fellefele részben katolikus és református. Közöttük élt a faluban kilenc zsidó. Valamennyi dolgos, szegény ember. Heten a Bruszt családhoz tartoztak.

Ebben a famíliában született 1929-ben Bruszt József, akit szülei a református iskolába írattak. Patay tiszteletes úrnak Sárkeresztúr református lelkészének nem volt kifogása ellene, hogy iskolájukban zsidó gyereket is tanítsanak. A kis Jóska, Patay Erzsébetnek, Manyikának, a papkisasszonynak osztályába került.

A tiszteletes úr kilencven éves korában, 1974 decemberében hunyt el, földi maradványai a helység temetőjében nyugszanak. A lánya, Manyika, Filep Lászlóné, ma férjével együtt nyugdíjasként Székesfehérváron él.

Filepné Patay Manyika hetvenhét éves. Megkerestem őt otthonában. S miközben nézi Bruszt Józsefnek, egykori tanítványának felnőttkori képét, azt mondja:

— Mint kezdő tanítónőre, mindjárt a legelején sok gond szakadt rám. A három alsó osztállyt tanítottam, mintegy hetven gyereket. Amíg az egyik osztállyal foglalkoztam, a másik kettőnek csendes foglalkozást, írásbeli feladatokat adtam. Józsi szorgalmas, jófejű tanuló volt, Magdi, a mamája varrónőként, nekünk, édesanyámnak és nekem is dolgozott.

Filepné valamikori tanítványai közül Varga Istvánnal beszélt Bruszt Jóskáról. Ő egy osztályba járt vele, s Boda Lajos is, aki őrzi azt a megfakult képet, amelyen együtt láthatók a harmadikosok évzáróján. Boda azt mondta Manyikának: negyvenötben a sárkeresztúri állomáson találkozott Józsival, aki hadifogságból akkor jött haza nyugatról.

Münchentől keletre, talán 70—80 kilométernyire van Müchldorf. Onnan, s nem hadifogságból sikerült a tizenhat éves Bruszt fiúnak a háború befejezésekor kiszabadulnia. Előzőleg szüleivel és nővérével, Ágnessel lakóhelyükről őt is Auschwitzba vitték a lelakatolt vagonban. Édesanyját és nővérét megölték. Bruszt Dezső, a papa, életben maradt. A korát meghazudtolóan fejlett izomzatú, magas, vállas fiút sem küldték gázkamrába, alkalmasnak látszott a rabszolgamunkára: kiválogatott, erőteljes férfiakkal együtt a bajorországi rakétagyár rendelkezésére bocsátották.

Amikor magyar földön újra találkozott az édesapjával, már csak ők ketten éltek a családból, a rokonságból. Elvégezte a gimnáziumot, érettségizett, de egyre inkább úgy érezte, hogy reá, akinek ha néhány évvel idősebb, csak a megalázó kiszolgáltatottság, a munkaszolgálat juthatott volna osztályrészül, továbbra sincs itthon senkinek szüksége, részvétet, együttérzést nem tapasztalt. Ezért 1949 májusában elhagyta az országot.

Egykori tanítónője fél évszázad múltán most tudta meg, hogy miként alakult szülőhelyétől távol — Izraelben — Bruszt Jóska sorsa.

Ötven januárjában katona lett. — Jóllehet irtóztam minden erőszaktól, fegyver, vérontás, háború idegen volt a lelkemtől — mondta évekkel később egy izraeli újságírónak —, mégis úgy éreztem, soha többé nem válhatunk a gyűlölet, az elnyomás védtelen áldozatává.

Joszi Bros — ezt a nevet vette fel — két évtizedet töltött a hadseregben. Jó néhány harci cselekmény részese volt. 1967 júniusában ezredesi rangban mint az ejtőernyős egység parancsnoka, zászlóaljával, súlyos áldozatok árán a jeruzsálemi óváros falához érkezett. A Szent Város, a Nyugati Fal évezredekig tartó történelmi viharok, ezernyi megpróbáltatás után újra a zsidó népé lett.

Joszi Bros húsz évi szolgálat után ismét civil volt. Még érzett magában annyi fiatalos erőt, hogy folytassa tanulmányait a tel-avivi egyetemen. Doktori disszertációjául magyar témát választott: miként torkollott tragédiákba a két világháború közötti irredentizmus, a demokráciaellenes politika Magyarországon. Nemrég, a vele készült interjúk egyikében, a hajdani sárkeresztúri kisiskolás, az izraeli hadsereg tábornoka, a hatvan éves történész, meghatott szavakkal emlékezett meg első tanítónőjéről, Patay Erzsébetről, aki nehéz időkben elfogulatlan hivatástudattal, meleg emberséggel foglalkozott vele.

Vadász Ferenc

ESSZÉ

Miron Eszter:

A zsidó anya a zsidó nép történelmében

AZ ÓKORI ZSIDÓSÁG törzsi és vallási élete e „föld" életével és az anya szerepével volt szorosan egybefűzve. A zsidó anya heroikus alakja számtalanszor kiemelt és kifejezésre juttatott ideál nagy nemzeti élmények és események kapcsán. Ők, a zsidó anyák központi szerepet kaptak e nép közösségi életének megalapozásában és egységének megformálásában. Mert a zsidó anya látja el útravalóval ,szellemi és lelki táplálékkal a nemzedékek zászlóvivőjét. Már az ősanyák magatartásának döntő szerepe volt történelmünk alakulásában.

Sára ősanyánk az ő imádott fiát — Jichakot — Izsákot szánta az eljövendő nemzedékek ősének. Azt akarva, hogy az ő magzatából nőjön ki Ábrahám ivadéka. És így is lett. Mert amikor észrevette Hágárnak, Ábrahám ágyasa fiának, Izmaelnek azt a kedvtelését, hogy parittyájával játszadozva célbaveszi Izsákot (Jichák), rávette urát és parancsolóját, Ábrahámot, hogy küldje el Hágárt fiával a távoli messze Párán síksága övezetébe, ahol azután megházasította őt a Moabita Ászjával.

Innen eredtek az izmaeliták és azóta szerepelnek a népek családjában. Belőlük nőttek ki az arab törzsek. Sára és Ábrahám ivadékai pedig a héberek lettek. Az „Akéda", Izsák föláldozása világtörténelmi aktus volt. Az akkor ismert világ megejtő, hősi eposza. Mert Ábrahám nem fedte fel Sárának, hogy feláldozni viszi Izsákot. De anyai szíve megérezte és megszakadt, mielőtt Ábrahám visszatért (Jichakkal) Izsákkal az Akéda után. Tudjuk, hogy az Örökkévaló rászólt Ábrahámra: Ne nyúlj fiadhoz! De Sára ekkor már halott volt.

Rebeka ősanya egészen más típus volt. Sőt lehetséges az is, hogy elmarasztalandó szerepet képvisel anyai mivoltában. Mert Rebeka kivételt tett saját gyermekei között. Jákobot szerette és őt szánta a nemzedék továbbvivőjének. Félrevezette Jichakot, mert az elsőszülötti apai áldást Jákobnak akarta biztosítani. Ézsau és Jákob ikergyermekei voltak Rebekának és Izsáknak, és az elsőszülött Ézsau volt. Később Jákob is hasonlóan viszonyult fiaihoz, akik Lea ősanya gyermekei voltak a Ráchel szülte Józseffel szemben. Ismerjük a csíkos köntös legendáját. Szép és megható meséje az Írásnak. De elgondolkoztató. Jákob kivételt tett nagy szerelmének, Ráchelnek gyermekeivel. Ráchel fiatalon meghalt. Anyai szíve nem volt részese az apai részrehajlás megnyilvánulásainak.

De nézzük meg *Leát:* az ősanyát, aki tíz fiút és egy leányt szült Jákobnak. Mind a tízen kiváló férfiúkká lettek, de Jákob, az apa legjobban Józsefet szerette. A tíz férfiúból és Józsefből, s Benjáminból lett a tizenkét (12) törzs, a tizenkét törzsből pedig kihajtott a zsidó nép. Ők voltak a honfoglalók, Kánaán országának megszerzői és letelepedői. De vajon tudjuk-e, hol van Lea ősanya eltemetve? Mert Ráchel sírjához elzarándokolunk, amikor sok időnk van, vagy hangulatunk odakívánkozik és jól kisírjuk magunkat.

Lea ősanya végigszenvedte életét és elnyomta fájdalmát Jákobnak Ráchel iránti szerelmét látván. Tűrt megadással, mert tudta, hogy az ő szülötteiből lesznek Jákob nemzetségei.

Az Írás ismerteti a Tóraadás szent aktusának története keretében Mózes intézkedését, amelyben a család- és törzsfők kötelesek voltak tájékoztatni és megkérdezni asszonyaikat is: tudják-e cselekedni azt, amit majd hallanak.

A sokkal későbbi Hasmoneus korszak harcosainak gigászi szellemét — amire a chanuka lángok emlékeztetnek bennünket — Chana-Hama alakjának fenköltsége sugározza ránk. Mind e mai napig. *Hanna* anyai szívéről így szól a történet: „amikor a hetedik gyermekére került a sor, átölelte fiát, legzsengébbikét, így van megírva — s ezt mondta neki: Menj fiam Ábrahám atyánkhoz s azt mond neki: azt üzeni anyám: Te egy fiút áldoztál, én feláldoztam hetet. Te csak próbatétel voltál és én? Valóság, cselekedet!!"

Ma, kétezer év távlatában még mindig megszakad az ember szíve, ha fellapozza az írásban Hanna és hét fia történetét. Az anyáét, a zsidó anyáét, aki hét fiát vesztette el, de nem alázkodott meg a becstelenség és a tisztátalanság előtt, nem kért kegyelmet a római császártól, ehelyett a Gondviselés kegyelmét kérte, hogy fogadja be odafent gyermekeit. S aztán ő is utánuk ment, s akkor megszólalt az égi hang: „A fiúk anyja megdicsőült." Hanna anyai mártíromsága után — amely az egyistenhitben való abszolút bizalom és önfeláldozás örök mintaképe, Bruria következik.

Klasszikus nemzeti eposzunkban, egy évszázaddal a szentély pusztulása után *Bruria* alakja világít történelmünk horizontján. Bruriát, az anyát, a feleséget műveltsége prizmáján átvilágítva kell felfognunk és megéreznünk. Magatartása, tudása és anyai szíve a legmagasabb piedesztálra emelték őt a zsidó anyák panteonjában.

Bruria Rabbi Chananja ben Tradjon leánya és Rabbi Méir Bal Hanesz felesége volt, két fiúgyermek anyja. R-Chananja ben Tradjonról megemlékezünk a jomkipuri imánkban, R. Méir Bal Hanesz nevét pedig azokon a perselyeken találtuk, amelyekbe édesanyáink gyertyagyújtás előtt bedobták fillérjeiket.

Bruria volt az egyetlen zsidó nő, akinek szava és véleménye mértékadónak számított a talmudi bölcsek szemében. Csodákat meséltek éles és bölcs elméjéről, segítőkészségéről és az írás felfogásának, nyílt, világos és érthető magyarázatáról.

Gyermeki, anyai és asszonyi szívét a gondviselés kegyetlen próbáknak tette ki. Apját a rómaiak kivégezték, úgy, hogy előbb körécsavartak egy széfer-tórát. Egyike volt a nemzet tíz mártírjainak. Anyját is halálra ítélték és kivégezték. Két kiváló fiúgyermeke pedig egy napon, egy szombati napon halt meg természetes halállal.

Bruriának, az anyának lelkét a maga teljes mélységében megérthetjük a Talmud leírásában: „Ült R. Meir a tanházban szombat délután, s előtanult. Közben otthon meghalt a két fia. Az anya félt, ha fiai halála híre hirtelen éri apjukat, ott a templomban összeesik. Átvitte halott fiait a külső szobába és leterítette őket fehér gyolccsal. Megjött R. Meir a templomból szombat kimenetelével. Kérdezte Bruriát: hol vannak a fiaim? Ő felelte: elmentek. Amikor befejezte a Havdalát, elválasztotta a szombatot a köznapoktól, evett és áldást mondott, Bruria mellé ült és kérdést tett fel neki: letétbe helyeztek nálam két nagy értéket, s most jöttek, hogy adjam vissza a letétet, vajon visszaadjam-e neki, vagy ne? Én asszonyom — felelte R. Meir, akinél egy letét van, azt vissza kell hogy adja. Bruria karonfogta férjét és a külső szobába vezette halott fiaihoz. R. Meir kitört nagy zokogó sírásba. Ezt mondta neki Bruria: Nem azt mondtad az előbb, hogy vissza kell adnom a letétet? És ebben találtak belenyugvást, mindketten."

Bruria, az anya és feleség eposza egy bizonyos fokig már a zsidó társadalom történelmének egy fejezete is. Bruria egy olyan korszak szülötte, amelyben népünk fennmaradásának tartóoszlopait lerombolták, veszélyben volt maga a zsidó lét, a fennmaradás. A római birodalom végezni akart a Judea tartomány egyistenhitű lakosságá-

val. Hitükhöz és parancsolataikhoz való makacs ragaszkodásuk zavarta Hadrianus panteonista világrendjét.

Ennek a zsidó anyának egyénisége, erényeivel, hűségével és kitűnő jártasságával az írásban, védőpajzsa volt az akkori fiatalság létfenntartó elszántságának. A talmud sokszor vsiszatér e kitételre: „Jól véli Bruria."

Majd hosszú évszázadokon át, a zsidó nép számbeli megfogyatkozása után Erecben, vagy a nép galuti felfejlődésében, a zsidó anya szerepe a parancsolatok betartására és a tradíció továbbvitelének passzív szerepére szorítkozott. Szétszóratásról beszélek és nem szellemi megfogyatkozásról. Isten ments! Mert a babiloniai galut, a gaonok korszaka gazdag tanházaival, majd a Rambam és a Rasi korszaka, a spanyol és a Rajna menti nagy zsidó közösségek tudósai, majd a Vilnai Gaon egészen a Chatam Szoferig hatalmas szellemi tárházak bölcs alkotói voltak.

A talmudikus irodalom, e géniuszai a korszakok kapuiban útmutatóul világították be a múltjához és teremtőjéhez hűen kitartó zsidóság útját. De a zsidó anya szerepéről, alakjának motiválásáról nagyon keveset tudunk ezekből az évszázadokból. Amit tudunk, főleg képek, festmények tematikájából vesszük. Nem találtam a középkori költészet gyöngyei között a zsidó anya megéneklésére. Rembrandt, Oppenheimer, Libermann képei adják tudtunkra, hogy a zsidó családanya alakja a mindenkori zsidóság védőbástyája.

Népünk újjáéledésével a kép megváltozott. A zsidó anya képmása, alakja az ősanyák ideáljának és a „jidische mame" fogalmának aktív szintézisévé lett. Szerepét és feladatát önfeláldozó anyasága mellett a teremtő munka, a kezdeti alkotás determinálja.

A zsidó anyák Erecben és a Galutban egyaránt érző és cselekvő zsidó anyák, akik a történelem terheit magukon érzik, akiknek alapvető lelki aktusuk az ösztönzés. Intenzív és termékeny erők ösztönzése. És a cél: a zsidóság legdrágább örökségének, Cionnak újbóli feltámasztása és megvédése.

Az ősanyáknak tehát népformáló szerep jutott — hogy Ábrahám ivadékai Izsák leszármazottai legyenek, és hogy Jákob kapja meg az áldást, ne pedig Ézsau — Cion anyái pedig magukra vették az ígéret földjének, az Atyák örökségének újraépítésével járó intenciót. Más szóval: a cionista forradalom üzenete és Izrael létrejötte egy új típusú anyát teremtett.

A zsidó anya és Cion kapcsolatából kibontakozott egy fogékony lelkű és tudatos szellemű cselekvő egyéniség, „a jidische mame" és a „chaluca" szubstanciája, aki nem csak saját szülöttének, de szélesebb, kiterjedtebb közösségének is zsidó anyja.

Két anyáról szólok még az újkori zsidó történelemből, akik a chaluci szellem ötvözetének legmagasabb régiójába tartoznak. Ezeknek az anyáknak a frigye nemzeti újjászületésünkhöz kötődött, de életük még nem kapott megfelelő visszhangot, hogy történelmünkben tudatosítva legyenek. De a zsidó anyák panteonjának csarnokaiban már itt, ott, helyet kapnak portrék, jegyzetek.

Az első *Sara Ita Pelman*, az ereci narancstermelés meghonosítója, Dov Dávid Pelman hitvese, élettársa, majd özvegye, 32 éves korától, hűséges folytatója férje ideáljának.

1833-ban a Baal Sém Tov tanítványának megbízásából Dávid Pelman feleségével, hét gyermekével s egy melameddal megérkezett Mezeritsből Jaffába, vásárolt 40 dunányi homokot, égő napsütést és maláriát, amibe azután bele is halt. Felesége, Sara Ita ittmaradt hét gyermekével, a homoksivataggal és az arab betörőkkel, szomszédaival.

Nagy és szent emberek próbálták rábírni a visszavonulásra. Hogy térjen vissza szülővárosába, Mezeritsbe. Fiatal, szép asszony volt, hét gyermek édesanyja. Gazdag szülők jólétben felnevelt leánya. De nem moccant. Felnevelte gyermekeit, mind az öt fiát, narancsosok művelésére taníttatta, saját maga a citrom termesztését tanulta meg. „A lelkemet adom a szent föld megműveléséért." Virágzó narancsligetet varázsolt a forró homoktengerből.

Helytállása legendás hírű lett. Aki ismeri az ereci telepedés kezdeti korszakában a múlt század végén, a telepesek mindennapi életének küzdelmét, hozzászokott a majdnem leküzdhetetlen nehézségek áthidalásának hajmeresztő történeteihez.

Sara Pelman élete, anyai és asszonyi helytállása legendás hírű lett még annak idején. Egy nagy, gyönyörű márványtömböt, narancs formájút avattak nemrég emlékére.

A másik zsidó anya, akinek élete népünk újjáéledésével forrott egybe, *Rivka Gruber*, aki két fiút adott Izrael szabadságharcának kivívásához. És az anya folytatta életét töretlenül. Falut alapított, a „Fiúk faluját". Gyermekei emlékére. Írt, tanított, segített és vigasztalt. Amíg csak bírta.

Csak egy dolgot kért tőlünk: ha elfogy az ereje és távozni kíván a földi élet kötelékeiből, önszántából, ne lássunk ebben menekülést. És mi a második nemzedék, ott Izraelben harcunk és küzdelmünk glóriával övezett megtestesítőjét látjuk Rivka Gruber alakjában.

E kor krónikásai, akik ötven, száz év múlva felidézik a zsidó anya lelkületét Auschwitzban és az Auschwitz utáni galutban; Izrael létfenntartó küzdelmében, e győztes háborúkat kísérő lelki tusában, a mi korunk zsidó anyája, a legmagasabb szférákba kerül.

(Miron Eszter az MTA Judaisztikai Kutatócsoportjának meghívására tartózkodik Budapesten. Az ismertetett előadás elhangzott 1990. június 12-én, a Gál György Sándor Kultúrközpont évadzáró ünnepélyén.)

TUDOMÁNY

Zsidó Nobel-díjasok

Mautner József rovata

Folytatjuk évforduló naptárunkat, amelyben júniusban született zsidó Nobel-díjasokat mutatunk be:

Karl Landsteiner — osztrák származású amerikai orvos és szerológus (Bécs, 1868. VI. 14. — New York, 1943. VI. 24.) A fiziológiai-orvostudományi Nobel-díjat 1930-ban kapta az ember vércsoportjainak felfedezéséért.

Legnagyobb fölfedezése az emberi vér négy vércsoportjának kimutatása volt. A fölfedezésnek óriási jelentősége van a korábban teljesen bizonytalan és életveszéllyel járó vérátömlesztés, napjainkban pedig már a szervátültetés szempontjából is. 1940-ben újabb jelentős fölfedezést tett. A. S. Wienerrel közösen felismrte az úgynevezett Rh-faktort: a pusztulásra ítélt magzat vérének Rh-faktorú cseréjével az újszülött élete megmenthető.

Otto Loewi — német származású amerikai farmakológus. (Frankfurt am Main, 1873. VI. 3. — New York, 1961. XII. 25.) A fiziológiai-orvostudományi Nobel-díjat 1936-ban kapta, megosztva H. H. Dale-lel, az idegingerületek kémiai átvitelével kapcsolatos fölfedezéséért.

Fő működési területe a fiziológiai kémia és a farmakológia. 1909-ben egyetemi professzor Grazban, később a New York-i egyetem tanára, 1921-ben fölfedezte az idegimpulzusok kémiai átvitelét.

*

Sir Ernst Boris Chain — német származású angol biokémikus. (Berlin, 1906. VI. 19. — London, 1979. IX. 12.) A fiziológiai-orvostudományi Nobel-díjat 1945-ben kapta, megosztva. A. Fleminggel és H. W. Florey-val a penicillin feltalálásáért, valamint annak fölfedezéséért, hogy az számos fertőző betegség hatásos gyógyszere.

Apja Oroszországból telepedett Berlinbe. Vegyészi diplomáját 1930-ban nyerte el. 1933-ban Angliába emigrált és Cambridge-ben dolgozott. Ő határozta meg az A. Fleming által már felfedezett penicillin bontását katalizáló enzimet. E. P. Abrahamsonnal földerítette a kristályos penicillin kémiai szerkezetét, s megállapította, hogy valójában négy különböző penicillin van.

I. Budapesti Nemzetközi Zsidó Filmfesztivál

AKI VÉGIGNÉZTE a szemle bemutatóit, vagy legalább néhány előadására beült, az nemcsak hiteles betekintést nyert egy nép tragédiákkal terhes történelmének több korszakába és jelzéseket kaphatott a mai daiszpórában helyüket, identitásukat keresők zavarairól, hanem egyben számos filmkülönlegességhez jutott, mint ha egy művészeti tanfolyamon vett volna részt.

A mozgógép első maradandó értékei közül való az 1920-ban készült német GÓLEM. A zsidó mondavilág figurája, a prágai Löw rabbi teremtette védelmező ormótlan óriás életrekeltésénél is érdekesebb, hogy a film egy-egy mozzanata gyártása idején még ismeretlen realitással jeleníti meg a XVI. századbeli gettóéletet. A gettó korlátai között mozognak az 1937-ben készült lengyel DYBUK hősei is. Khonen és Lea szinte gettó-Rómeó és -Júlia, bár életük nem végződik ifjan halállal, „csak" alig kevesebb fájdalommal járó boldogtalansággal. Naturális hűséggel ábrázolja a hagyományok követésének vak fegyelmét, a szegénységet, az évszázadoktól örökölt belenyugvást.

A XX. századi gettóban és náci lágerben több film játszódik, ami érthető, hiszen azok hatmillió dráma színhelyei. Tudomásom szerint az ÉGŐ VÁROS volt a Holocaustról az első játékfilm. 1948-ban a lengyelek készítették, amikor országukban még jelentős számú zsidó művész alkotott, amikor a népirtás áldozatairól az emlékezést még nem tiltotta a sztálini kultúrpolitika. Az ÉGŐ VÁROS megrendítő mementója nem a megsemmisítő parancsokba belenyugvóknak, hanem a harcolóknak, köztük a gyerekeknek, akik felnőttekhez méltó dicső tetteket hajtanak végre. Ugyancsak a varsói gettóról szól a keletnémet HAZUDÓS JAKAB. Biztosan nemcsak Varsóban, hanem Vilniusban, Kijevben és a vég minden állomásán hazudott Jakab, hogy kitalált híreivel utolsó vigaszt nyújtson a halálba indulóknak. A történet kezdetén még nem gondolnak koncentrációs táborra az asszimiláns, a fasiszta párttal rokonszenvező gazdag ferrarai zsidók, pedig odavezet a FINZI CONTINIÉK KERTJE figuráinak útja is. E témakörben ezt tartják a legmagasabb színvonalú alkotásnak, rangjához bizonyára Vittorio de Sica rendezése is segítette.

Több dokumentumfilmben is visszaemlékeztek a túlélők a gettókra és a lágerekre. Velük ismerkedhettünk meg az izraeli POR ÉS HAMU, az amerikai RUBINSTEIN EMLÉKEZETE, a francia SHOAH, a lengyel SÖTÉTSÉG ÉS KÖD, a magyar FÉNY-KÉPEK, a TÁRSASUTAZÁS, a GETTÓ című alkotásokban. Közéjük tartozik a fájdalmasan fiatalon elhunyt rendező, Nádasdy László műve, az ÉVA A—5116. Az igaz történet: Éva Krcz a karjába tetovált szám alapján megtudja, hogy Magyarországról származik. Újsághirdetést ad fel, amelyre többen jelentkeznek. A vérvizsgálat ugyan kideríti mindegyikről, hogy nem Éva szülei, mégis mindegyikük magáénak vallja.

A filmfesztivál alkalmából került először a magyar közönség elé a már 30 éve világsikert arató EXODUS. Nálunk is a tervezettnél többször kellett vetíteni, mindig telt házak előtt. Miként a forgatókönyv alapjául szolgáló regénynek is, egyesek felróják érzelmességét, bestsellerízét. Ezek ellenére a könyv is, a megelevenítés is mind ez ideig a cionizmusnak, Izrael Állam előkészítőinek és pionírjainak leghatásosabb propagandája. Más hangvételű, de ugyancsak az Erec megalapítása előtti években, talán a megelőző évben, az angolok elleni harc idején játszódik az 1985-ben Jancsó Miklós rendezésében készült izraeli—francia HAJNAL. Elisának (az én értelmezésemben Magyarországról származik), egy fegyveres csoport 18 éves tagjának ki kell végeznie egy túszul ejtett angol tisztet, mert a megszállók ellenállókat akasztanak. A durvaságtól is iszonyodó fiú, vergődve és kétkedve ugyan, de végrehajtja a parancsot. Figyelmet érdemel, hogy a HAJNAL környezetében Jancsó beállításai, jelképei (mint a gyertyák égetése) jobban érvényesülnek, mint egyik-másik hazai filmjében.

Jancsó Miklós nevével egy magyar dokumentumban is találkoztunk: JELENLÉT I.—II.—III. A rendező stábjával háromszor járt Olaszliszkán, hogy szalagra rögzítse az elárvult zsinagóga stációit. Az emberektől és enyészettől mind jobban kifosztott templom nem is a tárgyak, inkább a hívők eltűnését panaszolja. A film mégse baljóslatú, mert megjelennek a jövő hordozói, a hitük ősi előírásait tanuló gyerekek. Másik világhíres rendezőnknek, Szabó István Oscar-díjasnak két munkáját láthattuk: az 1966-ban sikert aratott APA és az 1971-ben készült ÁLOM A HÁZRÓL című. Mindkettő szellemében, hangulatában idézi fel e század budapesti zsidóságát.

Szép melódiák is felcsendültek a fesztiválon: a rendezőként bemutatkozó sztár, Barbra Streisand YENTLjében, az izraeli NYÁRVÉGI DALLAMOK-ban, és a színdarabként évtizedek óta műsoron levő, ám filmként ugyancsak sikert arató HEGEDŰS A HÁZTETŐN-ben.

Politikával, a kommunizmus eszméjének-téveszméjének hatásával három film is foglalkozott. Az élete alkonyán írásaiban a zsidósággal sokat foglalkozó Vaszilij Grosszman novelláját, A KOMISSZÁR-t dolgozták át a felvevőgép elé 1967-ben, amíg a kulturális olvadás még tartott. A polgárháború idején a vajúdó komisszárnőt egy zsidó család kényszerül befogadni. Az eltérő életformájú, szellemű és jellemű emberek egymáshoz való közeledéséről, majd kényszerű eltávolodásáról szól a film. Kiállításában szegényes (mindössze néhány helyiségben játszódik), dramaturgiailag egyszerű, rendezésben puritán, mégis, különösen Nyugat-Európa értelmiségi köreiben százezreket érintő kérdést feszeget a francia LITVÁNOK PÁRIZSBAN. A tét vagy a téma: mi előbbre való: az elkötelezettség-e, vagy az igazság? A kispolgári nyugalomban élő lelkes kommunista szűcs megtudja, hogy a francia fővárosba érkező litván népi együttes egyik zenésze nem más, mint nővérének fia. Dupla örömmel készül a találkozóra: megismerheti unokaöccsét, és egy valódi szovjet embert láthat vendégül. A litvánok közelábe azonban nem juthat, csupán a kommunista funkcionáriusoknak sikerül elintézniük, hogy a pártszervezet helyiségében megjelenhessen a belügyestől kísért rokon. A jámbor és dresszírozott unokaöcs mozgalmi dalokat hegedül, míg fel nem lázad és — jiddis dallamokat szólaltat meg; ezeket kezdi dalolni a család, meg néhány elvtárs. A litván eltűnik. A nagybácsi először szégyelli az árulást, bele is betegszik, míg végül felismeri: egy rab a szabadságot választotta! E téma harmadik filmjének, a MŰVÉSZET ÉLNI ODESSZÁBAN címűnek Budapesten tartották a világpremierjét. A glasznoszty legfrissebb szürrealista terméke, csak motívumaiban realista ugyan, mégis sokat mond el a század elején zsidók tízezreit befogadó Fekete-tenger melletti városról. Arról a negyedről, ahol nemcsak a fuvaros, a koldus, a bankár zsidó, hanem a vagány és a kurva is, akik maguk sem tudják, hogy jó- vagy balsorsuk viszi-e őket a forradalom mellé vagy ellene. Látjuk őket napjainkban is, azt azonban nem tudom, hogy igazak-e a szimbólumok elpusztíthatatlanságukról.

A fesztiválon még egy premierre került sor, Halmi György és Kőbányai János flimjére, a SIVATAGI NEMZEDÉK-re. Ez a mai zsidó magyar értelmiség vívódásairól szól. Bizonyára nagyobb nézőközönség előtt vetítik majd, ha forgalmazásra kerül, így most többet nem is mondunk róla.

*

Az I. Budapesti Nemzetközi Zsidó Filmfesztiválon kitűnő filmeket láttunk, mégis... Mégis több volt kulturális eseménynél, vélhetjük a demokratikus átalakulás egyik jelenségének. S öntudatra ébredésünk egyik megnyilvánulásának tartjuk.

Várai Emil

A tiltástól a bemutatóig

1988 őszén, Szövetségünk alakuló közgyűlésén szólalt fel ifj. Schiffer Pál, az ismert filmrendező, s tett javaslatot egyzsidó filmfesztivál megrendezésére, és ígéretet annak előkészítésére. A tervezgetésből valóság lett: az USA több városa, London, Moszkva, Krakkó után ilyenre nálunk is sor került. A filmhét után beszélgettünk a rendezővel.

— Az alakuló közgyűlés lelkes hangulata adta az ötletet a filmfesztiválra, vagy már előzőleg érlelődött benned egy ilyen tematikájú sorozat bemutatása?

— 1936-ban a londoni fesztivál egyik szervezője felajánlotta segtségét egy hasonló filmfesztivál rendezésére nálunk. Az ajánlatot a Magyar Filmklubok Szövetsége felkarolta, ám a Művelődési Minisztérium — minthogy a külügy nem találta „időzerűnek" — elutasította. Két évvel ezelőtt úgy véltük, hogy ezt a rendezvényt se tudja már a hatalom megakadályozni, ezért újra foglalkozni kezdtünk vele, közben azonban az ígért segítség elmaradt. A tájékozódást a filmekről újra kellett kezdeni.

— Gondolom, ez nehezebb lehetett, mint a nemzeti filmnapok megrendezése, hiszen minden ország nyilvántartja filmjeit, de hol regisztrálják a zsidó filmeket?

— Sehol! Saját ismereteink, hazai és külföldi filmesek segítségével kezdtünk tájékozódni, egyiktől kaptuk a másik rendező, forgalmazó címét, a filmek nevét. A végső válogatás Gervai András filmkritikusra hárult. Lelkes és óriási munkát fejtett ki Surányi Vera, a filmklubok szövetségének külügyi titkára.

— Milyen elgondolások szerint szelektáltatok?

— Az első kritérium az volt, hogy zsidó legyen. Ezt tartalmában határoztuk meg. A válogatás másik szempontja a színvonal volt, a harmadik pedig az, hogy meg is kaphassuk. Az első rostába természetesen jóval több került, mint amennyit hét nap alatt bemutathattunk. Végül is elégedettek lehetünk a programmal; alig akadt film, amiről anyagi okból kellett lemondanunk. Igaz az is, hogy egyes forgalmazók nem reagáltak megkeresésünkre.

— Ez azt jelenti, hogy a filmeket ingyen kaptuk kölcsön?

— Lényegében igen! Ám voltak más kiadásaink, mint például a szállítás, a biztosítás, néhány rendező megvendégelése...

— Ezekre honnan került pénz?

— A filmkluboktól; valamennyit az államtól is kaptunk, a legtöbbet pedig a Párizsban élő angol házaspár. Richs Alapítványa adta — ez a zsidó kultúra nemzetközi terjesztésére jött létre.

— Végül 26 film, ebből 8 dokumentum került a közönség elé, igen nagy választékot nyújtva, hiszen találtunk közte 70 éves némafilmet és sor került világpremierre. Izraeli, amerikai, lengyel, olasz, NSZK, NDK, szovjet, francia mellett sok magyarral is találkoztunk. Miért?

— Talán meglepő, de Izraelen kívül Magyarországon készült a legtöbb zsidó témájú film. Nehezünkre is esett kiválasztásuk; sok kolléga elnézését kértük, mert valóban kitűnő alkotásukat mellőztük.

— Minden előadást nem láttam, mert már nem jutott számomra jegy, de amelyeken részt vettem, azokat telt házak előtt játszották. Úgy láttam, hogy nemcsak a pesti zsidóságot mozgatta meg a fesztivál, hanem a rokonszenvezőket, a film iránt érdeklődőket is. Így van?

— Igen! Az idén rendezett nemzeti filmhetek nézettsége nem haladta meg az 50 százalékot, a miénk 64 százalékot ért el.

— A fesztivál milyen visszhangra talált szakmai körökben és a sajtóban?

— Minden előadáson megjelent néhány rendező és más szakember. Emlékezetes marad az Oscar-díjas Szabó István fesztivált megnyitó beszéde. Megrázó szavakkal tett hitet zsidósága és magyarsága mellett. A sajtókritikák általában pozitívan értékelték a látottakat, néhány újságíró azonban fanyalgott. Érvelésük szerint ilyen csoportosításban nem lehet fesztivált rendezni. Volt, akinek a sajtóban válaszoltam, de a többieknek is elmondhatom, hogy van cigányfilm, négerfilm, nőfilm stb., tehát minden gyűjtés, közös témába vonás megengedett. A fesztiválnak nemzetközi visszhangja is volt. Ennek egyik hatása, hogy Prágában is megrendezik a zsidó filmek fesztiválját.

— És nálunk mikor kerül ismét rá sor?

— Valószínűleg 1992-ben.

— Nem lehetne közben zsidó témájú magyar flimekből Izraelben és New Yorkban fesztivált tartani?

— Jó a tipp!

V. E.

Kertész Iván:

Emlékeim az OMIKE operaelőadásairól

Kisgimnazista koromban kezdtem ismerkedni az operaműfajjal. Csak néhány ifjúsági előadást láttam még a Magyar Királyi Operaházban, amikor 1943-ban — sajnálatos módon az akkoriban még nem annyira törpe, de fokozottabban üldözött kisebbséghez tartozván — szükségszerűen el kellett jutnom az OMIKE operaelőadásaira is.

Az OMIKE (ha jól emlékszem: Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület) operatársulata 1940-ben alakult, olyan előzmények után, hogy a zsidótörvény következtében — az egyéb, színészeket és más előadóművészeket foglalkoztató együttesekhez hasonlóan — az Operaháznak is el kellett bocsátania 37 zsidó művészét, közöttük több neves magánénekest is; egyedül *Székely Mihály* maradhatott a színház tagja. A kis társulat a Hitközség Síp utcai székházának dísztermében, a *Goldmark-teremben* működött, egészen 1944. március 19-ig, a németek bevonulásáig. A helyiségen megosztoztak a prózai együttessel, színielőadásokat, kabaré- és előadóesteket, sőt hangversenyeket is rendeztek itt. Ha jól emlékszem, jegyeket nem árultak, hanem a pártoló tagok, hozzájárulásuknak megfelelően, nézői lehettek bizonyos számú előadásnak. Talán a külső hatóságok előtt leplezték így a magas színvonalú művészi munkát, mintha amatőr tevékenység folynék.

A két vezető karmester *Komor Vilmos* és *Somogyi László* volt, és mások mellett olyan neves énekesek léptek fel az előadásokon, mint *Ladányi Ilona, Relle Gabriella, Fehér Pál, Lendvai Andor, Farkas Sándor, Ernster Dezső* és *Kálmán Oszkár*. Eléggé széles volt a repertoárjuk, a népszerű művek mellett olyan szerzők operáit is játszották itt, akiket akkoriban leparancsoltak a magyarországi színpadokról, így Offenbachtól a Hoffmann meséit, Goldmarktól a Sába királynőjét és Halévytől A zsidónőt.

Én két előadásukat láttam, tizenhárom éves koromban: először *Donizetti Don Pasqualéját*, Somogyi László vezényletével. A főbb szerepeket Ladányi Ilona, Fehér Pál, Lendvai Andor és Kálmán Oszkár énekelte. Negyvenhét év távlatából is élénken megmaradt emlékezetemben a színes, pergő játék és Lendvai Andor—Kálmán Oszkár frenetikus humorú Malatesta—Don Pasquale-kettőse. Az ehhez a produkcióhoz készült szellemes új fordítást — ahogy azt szerzője, későbbi rádiós kollégám, *Fischer Sándor* mesélte — a munkaszolgálatban készítette.

A másik előadás *Verdi Trubadúr*ja volt. Fraknói Károly dirigált, Relle Gabriella, későbbi kedves énektanárnőm: *Spiegel Annie, Garai* (ha jól emlékszem: Ernő), Lendvai Andor és Kálmán Oszkár lépett föl a főbb szerepekben. Zeneileg ez is igen jó előadás volt, de a nagy operai tablókat felsorakoztató Trubadúr megelevenítésében az apró színpad és a rendkívül kis létszámú előadóapparátus tagadhatatlanul kevésnek bizonyult. Mi, nézők mindnyájan nagyon szerettük ezt az előadást, de nem tudtuk például mosolygás nélkül megállni, amikor a tenyérnyi játéktéren a Katonakórusban azt énekelték Luna gróf zsoldosai: „Itt a várva-várt segítség, ők a harcot értik jól!" — és bemasírozott, pléh sisakkal a fején — *két* öreg izraelita.

Pelle János:

Robbanó zenedoboz

A hírek szerint az idén ősszel nálunk is bemutatják Costa Gavras új művét, a Zenedobozt (Music box). A film egy, az Egyesült Államokban letelepedett magyar háborús bűnösről szól, s a felelősség kérdésével szembesíti mai nézőit, kereszténye-ket és zsidókat egyaránt. A kiváló görög rendezőtől megszokott, dokumentumszerű hitelességre törekvő alkotás már nem teljesen ismeretlen a hazai közvélemény előtt: megelőzte a híre, hiszen több filmkritikus mondott már róla elmarasztaló véleményt. Elképzelhető-e, hogy a hazai közönség tetszését megnyeri egy olyan film, melyről azt állítják: nemzetgyalázó, hazafiatlan, és a magyarságot kollektív háborús bűnösként marasztalja el? Ugyebár nem, ehhez kétség sem férhet. Mindazzal kapcsolatban, ami a magyar—zsidó problémakör vitatott pontjait érinti (s voltaképpen ezen a téren minden vitatott, azt is beleértve, hogy kit tekintünk magyarnak és kit zsidónak), egyre több hisztérikus reagálásnak és szubjektív ítélkezésnek lehetünk tanúi.

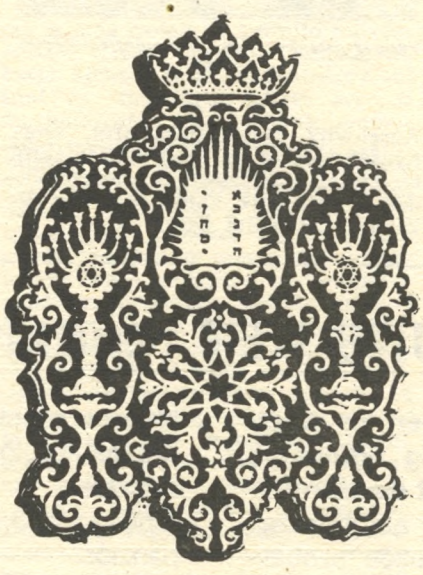
A Zenedoboz robbanni fog, ennek előjelei világosan láthatóak. Csak azt nem tudjuk, hogy előbb még hányszor játssza ugyanazt a primitív melódiát.

*

Adva van egy magyarországi tömeggyilkos és amerikai mintapolgár ügye, László Mihályé, aki ellen a nyolcvanas évek végén az FBI nyomozást indított. A vád: az Egyesült Államokba bevándorlásakor meghamisította a múltját, eltitkolta, hogy a csendőrség különleges alakulatához tartozott, mely Budapesten, a Szálasi-puccs után még százával gyilkolta a zsidókat a Duna-parton és másutt, s ezt a „tevékenységet" egészen addig folytatta, amíg a szovjet hadsereg fel nem szabadította a fővárost. A film voltaképpeni főhőse nem László Mihály, hanem ügyvéd leánya, akit Jessica Lang alakít. Ő egészen a film végéig hisz, mert hinni akar apja ártatlanságában, s az egész eljárást kommunista mesterkedésnek tekinti.

Csakhogy a vizsgálat során számos tanút meghallgatnak, szót kapnak az egykori áldozatok és előkerülnek a magyar hatóságok által szolgáltatott írásos bizonyítékok is. Mindezek megerősítik, hogy László Mihály valóban elkövette mindazt, amivel vádolják, de a kétségekkel vívódó ügyvédnőt végül egy budapesti utazás vezeti el az igazsággal való szembesüléshez. Egy halálos beteg szemtanú meghallgatása céljából érkezik Magyarországra az ügyben eljáró bíró, a jegyzőkönyvvezető, az ügyész és a védő. Az érkezés napján egy idősebb úriember, a negatív figurák alakításában nagy tapasztalatot szerzett Gera Zoltán keresi fel szállodájában az ügyvédnőt. Egy csokoládés dobozba rejtett, s a Belügyminisztériumból származó dokumentumot juttat el hozzá, mely kétségbe vonja a szemtanú szavahihetőségét. A következő szavakkal adja át a küldeményt: „Vagyunk itt még néhányan, akik rossz szemmel nézzük, hogy az apját meghurcolják."

Vagyis: László Mihálynak élnek még jó összeköttetésekkel rendelkező pártfogói Magyarországon. A hazai vonalat erősíti továbbá, hogy a háborús bűnösnek van egy társa is, a „sebhelyes gyilkos", aki egészen a nyolcvanas évek elejéig Budapesten élt, akkor ment csak ki az Egyesült Államokba, „Miska" után, hogy zsarolja őt. E férfiú birtokában volt a nevezetes zenedoboz, kipreparálva a szörnyű gyilkosságok elkövetését

kétségbevonhatatlanul igazoló fényképekkel. A szerkezetet a zsarolóvá vedlett volt nyilas egy New York-i zálogházba adta; a kiváltását lehetővé tevő cédulára Jessica Lang ugyancsak a Duna partján talál rá.

Felesleges tovább időzni Costa Gavras filmjének cselekményénél, mely egyes részleteiben nem állja ki a történészek kifogásait; közismert például, hogy bár a csendőrök felelőssége vitathatatlan a deportálások lebonyolításában, azonban az 1944. októbere és 1945. februárja között zajló vérengzésekben egyetlen csendőralakulat sem vett részt, s a filmben emlegetetthez hasonló különleges csendrőalakulat soha nem létezett.

De hát mindannyian tudjuk, hogy nem ez a lényeg. A kritikusok azon voltak felháborodva, hogy — szerintük — Costa Gavras fasiszta népként mutatta be a magyarságot. Holott meggyőződésünk szerint csak az igazság, a tények feltárása visz közelebb ahhoz, hogy egy nemzet szembenézzen ezeréves történelme mélypontjával, az 1944—45-ös népirtással. Senki sem — a film sem — állítja, hogy mindazért, ami akkor történt, a magyarság egyetemlegesen lett volna felelős; de utólagosan mégsem lehet kitagadni a magyarságból azt a nyilas csőcseléket sem, mely az utolsó pillanatig gyilkolt és rabolt. Kun páter ugyanúgy magyar, sőt katolikus egyházfi volt, mint Apor Vilmos, Muray Lipót ugyanúgy magyar katonaként tette, amit tett, mint Reviczky Ádám, és Endre László ugyanúgy a magyar kormány államtitkára volt, mint Mester Miklós.

Costa Gavras kétségtelenül azt sugallja, hogy a háború után nem vontak nálunk felelősségre minden háborús bűnöst, s noha az 1980-as években a hatóságok már mindent megtettek, hogy ügyükben fény derüljön az igazságra, elképzelhető, hogy egy részük „megúszta", s most is közöttünk él. Azt hiszem, ez az állítás nem jár messze az igazságtól — kétségbe vonom ugyanakkor, hogy a népbíróságok fogyatékosságaiért a magyar népet mint olyat lehetne felelőssé tenni. Köztudott ugyanis, hogy a „politikai motívum" mindvégig jelen volt a zsidók sérelmére elkövetett bűntettek kivizsgálásakor. A kezdettől kommunista irányítás alatt álló politikai rendőrség 1945 után feltűnően elnézőnek mutatkozott a „kisnyilasok" ügyeinek vizsgálatakor. Márpedig közülük került ki az a nyilas csőcselék, mely még a körülzárt Budapesten is tovább gyilkolt, s az utolsó pillanatig „vadászott" ékszerre és aranyra. A pártszolgálatosok között, akiket a népbíróság végül is felelősségre vont, akadt villamoskalauz, gyári munkás, hordár és más hasonló foglalkozású. Számos „kolléga" úszhatta meg a leleplezést, s immár a kommunista párt tagjaként, de a nyilvános politikai karriertől távol tartva magát, élvezhette az összerablott értékeket. (Miért ítélték volna el a nép egyszerű, bár véres kezű fiait a népbírák, amikor az 1946-os kunmadarasi és miskolci gyilkosokat is „futni hagyták"?) S ezek után miért elképzelhetetlen, hogy e nyugdíjas éveiket morzsolgató egykori „kisnyilasok" közül néhány belügyminisztériumi kapcsolatokkal is rendelkezik, úgy, ahogy a Zenedoboz fikciója feltételezi?

Természetesen nem állítom azt, hogy Costa Gavras filmje, mely Joe Esterhas forgatókönyvéből készült, tökéletes mű; bizonyára nem marad olyan emlékezetes, mint a neves rendező régebbi alkotásai. Úgy érzem azonban, hogy a Zenedoboz fogyatékosságai sem jogosítanak fel némely magyar kritikust arra, hogy nemzetgyalázást kiáltson, s érzelmi síkra terelje közelmúltunk megítélését; ha megkésve is, de végre hisztéria és görcsök nélkül kellene szembenéznünk a történelmünkkel.

Schmidt Mária:

In memoriam Tauber Blanka

Amikor Blankát megismertem, már nagyon beteg volt. Szíve felmondta a szolgálatot, míg végül december utolsó napjaiban végképp megszűnt dobogni. Két emelettel feljebb lakott nővérével, Juliskával, Tel-Aviv belvárosának legpatinásabb utcájában, a Ben-Gurionról elnevezett fasorban. Törékeny, alacsony, alig harminc kilónyi kis madárka volt Blanka 1989 utolsó hónapjaiban, amikor szeretetébe fogadott. Hangja is madárcsicsergésre emlékeztetett és nem lehetett betelni sötét szemeinek beszédességével, a belőlük áradó szeretettel. Szemei nem csak arcát, egész lényét uralták. A lakás minden zuga tele volt Blanka képeivel. A nappaliban, ahol beszélgettünk, szebbnél szebb festményei függtek. Cfát és Jeruzsálem jellegzetes sikátorai között jól megférték Somorja utcácskái is. Blanka, és nővére — jó nevű bel- és tüdőgyógyász —, sokat meséltek nekem Somorjáról, Tejfaluról — itt születtek — és a Csallóköz megannyi kis falváról, ahova életük első fele, gyermek- és ifjúkoruk kötődött. A történetek arról szóltak, hogy milyen is volt az élet a szülői házban, ezen a hol csehszlovák, hol magyar uralom alá rendelt tájon, de beszámoltak a zsidótörvények, a deportálás és végül

Tauber Blanka: Fiú című olajfestménye, 1946

Auschwitz megaláztatásairól, szörnyűségeiről és az átélt tragédiákról is. Izrael, választott és megszenvedett új otthonuk, ahová 1950-ben érkeztek, befogadta őket.

Blanka sikeres és elismert művésszé vált. Kiállítások sora, a műveiért kapott kitüntetések és díjak, valamint az elért anyagi biztonság kárpótolta az elszenvedettekért. De Somorja, Tejfalu és Budapest, a magyar kultúra, költészet, festészet és mindenekelőtt a nyelv erős, eltéphetetlen szálakkal kötötte Blankát az otthagyott, az őt megtagadó és ezért általa is megtagadott magyarsághoz. Cfáti műteremházában, Cfát tájait, utcáit, sikátorait festve minduntalan felrémlenek a Csallóköz színei is, a rendkívüli szuggesztivitással megfestett portrék szemeiből Cfáton is ugyanaz a fájdalom és szomorúság tükröződik, mint a még Pesten készült festményeken.

Blanka Prágában és Párizsban, Fernand Légernél tanult. Az Európai iskola festőihez nem csak műveinek nagyon hasonló világa, de személyes barátságok is fűzték. Igazából azonban nem tartozott semmiféle iskolához, nem volt tagja semmiféle alkotói közösségnek. Magányosan élt és dolgozott. Leheletfinom pasztelleket, súlyosabb olajképeket és megrendítő portrékat festett.

Pasztellképeit könnyed, fölényes rajztudás és színpompa jellemzi. Blanka mindent tudott a színekről, és szemmel láthatóan nem tudott

Az IDEA TOURS KFT rendkívüli ajánlata!

Most augusztusban 34.900,–Ft-ért, és szeptember 24.900,– Ft-ért, **2 hétig üdülhet a spanyol tengerparton, Malgrat de Mar-on.** Utazás osztrák légkondicionált autóbusszal, elhelyezés 2–3 ágyas zuhanyozós szobákban, félpanziós ellátással.

8 napos izraeli út keretében, augusztus 21–28-ig, szeptember 18–25-ig, október 23–30-ig megismerheti a Szentföldet!
Utazás az EL AL repülőjáratával, légkondicionált autóbusszal.
Elhelyezés 3 csillagos szállodában, 2 ágyas zuhanyozós szobákban.
Részvételi díj: 45.400,– Ft + 50 USD költőpénz + vízumdíj

17 napos nagy izraeli körutazás – eilati nyaralással.
Időpont: szeptember 11–27-ig.
Utazás repülővel, illetve légkondicionált autóbusszal.
Elhelyezés 3 csillagos szállóban, ellátás félpanziós.
Részvételi díj: 97.665,– Ft + vízumdíj + 150 USD költőpénz

Szilveszteri út Izraelben.
Időpont: december 27-től január 3-ig.
Részvételi díj: 58.000,– Ft + vízumdíj
Költőpénz 60 USD

Izraeli 10 napos út.
Időpont: szeptember 16–25-ig.
Részvételi díj: 62.500,– Ft + 60 USD költőpénz + vízumdíj

Jelentkezni lehet az IDEA TOURS Utazási Irodánál
Budapest V., Semmelweis utca 14. Telefon: 118-6046

betelni a természet, a táj gazdagságával a nap és az égbolt ragyogásával, a kékek, zöldek, sárgák és pirosak csodálatos gazdagságával. Cfát zegzugos utcái, szabálytalan házai, a házak erkélyei, kapui, beugrói és kiszögellései újra meg újra megmozgatták fantáziáját. Az általa megfestett képek utcái, házai képzeletünkben tovább épülnek. Tekintetünket felfelé és kifelé vezeti, az égbolt és egy tágas panoráma felé. Ezek a tájak a valóság és a képzelet határán lebegnek. Sziluettjei gyakran szigetként úsznak el szemünk elől, olyan zárt világként, mely után mi is vágyakozunk, de amelyet nem érünk el soha.

Blanka tájképei a meleg színekkel, csodálatos ragyogással megkomponált lírai városképek és a hideg, szigorú realitással megfestett portrék jellemzőit egyaránt felvonultatják. Ezúttal a fák a főszereplők. A görcsös, sokat látott és tapasztalt, az életet jól ismerő és megszenvedő fák állnak a képek előterében, uralják a kompozíciót. A háttérben levő gondosan kimunkált vagy esetleg elnagyolt táj, a tájban levő alakokkal együtt csak arra szolgál, hogy még nagyobbra és erőteljesebbre növelje ezeket a mindenek ellenére való túlélést, életben maradást jelképező fákat.

Portréfestészete a ránk köszönő arcok, vállak, kezek, a végtelen fájdalmat és szenvedést hordozó megtört tekintetek Mednyánszky csavargóit idézik fel. Blanka portrét csak szerencsétlen, marginális helyzetben levő emberekről festett. Vizenyős szemű, beesett arcú, vékonydongájú zsidó hivatalnokokról, ráncos arcú, barna szemű, kidolgozott kezű takarítónőkről, bölcs tekintetű, barázdált homlokú szakállas öregemberekről, magára maradt csodálkozó, nagy szemű, sovány, korán megöregedett gyermekekről. Akik őt érdekelték, azok a sokat megélt és elcsigázott öregek, a lesüllyedt és a társadalom peremére szorult asszonyok és férfiak, a gyerekek közül pedig a betegek és árvák.

Hagyatéka még feldolgozásra vár. Blanka nem szívesen adott el festményeiből, eladott képeit, ha tehette, visszavásárolta. Művei ott függenek Pozsony, Prága, Tel-Aviv, Los Angeles és Jeruzsálem múzeumaiban és néhány izraeli és amerikai magángyűjtő otthonában, műalkotásainak túlnyomó többsége azonban együtt maradt és méltó bemutatási lehetőségre vár.

Schmidt Mária

Olvassa és terjessze a *Szombat* -ot!

Magén István tárlata

A hetvenes évek elején elindult, ma is még fiatalnak számító művész először virtuóz grafikai munkáival, majd könnyű kezű vízfestményeivel tűnt ki. Izraelben töltött évei is meghatározták e munkáinak témavilágát s talán formakultúráját is. Hazatérvén, a hiperrealista iskolához közeledett: a fényképszerű ábrázolás nála is létrehozta a gépi testeken, maszkszerű arcokon átsütő „csak-azértis" humánum megrendítő effektusát. Van-e emberibb egy emberre emlékeztető gépnél, stilizációnál? S nem erről szól-e a művészi vállalkozás egésze? A művész épp a maga tárgyi kiterjesztésével, vagyis közvetítések közbeiktatásával lelkesíti át univerzumát. Ez a romantika visszája: az érzelmek tagadásával összepréselt, ezért (potenciálisan) robbanásszerű lelki tartalmak művészete.

Nem is volna sok tere a romantika közvetlen vágyódásainak, lelkesültségének a mai (nemcsak) környezeti fenyegetettségben. Magén István Duna Galéria-beli, tavaszi tárlatának címadásaiból is kinyomozható a művész legújabb elkötelezettsége: a környezetféltés, a környezetvédelem, amely (a téves terminust igazába visszaszármaztatva) *embervédelem* valójában.

Magén István grafikája

Nagyméretű, montázskellékekkel is dúsított, súlyos vásznakat láttunk, és remekbe szabott, gépi tárgyakból kialakított kisplasztikákat. Magénnál az ember alkotta környezet az összeomlás előtti csöndben egzisztál, képeinek-plasztikáinak csöndje tehát vihar előtti. De férfias munkák ezek, korántsem megadók vagy enerváltak; még bennük zihál a megformálás robusztus erőfeszítése. A bárkabejárat előtti, utolsó felsorakozás is felsejlik, hiszen a montázsok leltárja bámulatosan gazdag: telefonmembrántól rádiócsőig föllelhető minden, ami (talán) méltó a megszolgált özönvíz átvészelésére. De valami hamueső már jó előre belepte a tárlat képeit-plasztikáit. Ha színes is, valójában fullasztó ez a finom, alattomos réteg.

Mégis nyitottak a képek és a plasztikák, legalábbis az időben. A Genezisig látni el rajtuk keresztül, s még messzebb (a meghajló térben), egészen a pusztulás utáni újjászületésig.

Kevés filozofikusabb képzőművészünk van Magén Istvánnál (mert nem az filozofál, aki elemez, hanem aki ábrázol). S még valami. Ő pózok, önmarcangolás nélkül, pusztán a tárgyhoz illő súllyal adja elő rettenetes mondanivalóját. Könnyebbséget kívánunk neki, mert magunk már megkönnyebbedhettünk az ő áldozata árán.

Hernádi Miklós

A Szombat megrendelhető:

IZRAEL: Hadash, P. O. B. 26116, 62160 Tel-Aviv;
Gondos Sándor, P. O. B. 44515, 31333 Haifa;
Lepac, 15. Rambam Str. Tel-Aviv.

Továbbá: NAGY-BRITANNIA Hungarian Book Agency, Mrs. Klara Adams, 87 Sewardstone Road, London E2 9HN; Collet's Holdings Ltd., Denington Estate, Wellingborough Northants, NN8 20QT. AUSZTRÁLIA: Globe Book Co., 702 George St. Sydney NSW 2000 Capital Handbag, 108 Chapel St. Windsor, Vic. 3181. AUSZTRIA: Globus Vertrieb Ausländischer Zeitschriften, Höchstädtplatz 3. A—1206 Wien. BELGIUM: „Du Monde Entier" S. A., 162 Rue du Midi, B—1000 Bruxelles. BRAZÍLIA: Livriria D. Landy Ltda. Rua 7 de Abril 252 01000 Sao Paulo. KANADA: Pannonia Books, P. O. B. 1017, Postal Station „BB" 6 Toronto Ont. M5T 2T8; Hungarian Ikka and Travel Service, 1208 Granville Street Vancouver, B. C. V6z 1M4; Culture Hongroise, Mme Vera Bencze, 6958 Wilderton Ave. Montreal Que. H3S 2M5. DÁNIA: Munksgaard, 35 Norre Sogade, 1016. Copenhagen. NSZK: Kubon und Sagner, Postfach 340108, 8000 München 34 H. und S. Katko, Musica Hungarica, Rümannstrasse 4. 8000 München 40. Frau Ursula Újváry, Titulerstr. 2., 8000 München 81. Amennyiben a megrendelés a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalatnál (H—1339 Budapest, Pf. 149) történik, az előfizetési díj átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H—1850 Budapest), a KULTÚRA 024/7 számú számlájára.

Szabolcsi Bence:

A zsidóság története Magyarországon

1867-től 1934-ig

„1. §. Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosíttatnak, nyilvánníttatnak.

2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntettetik."

*

Az emancipáció törvénybeiktatása végleges jogi formát adott egy, már a gyakorlatban és érdemben megvalósult helyzetnek, mégis, a törvénybeiktatás ténye döntő jelentőségűvé vált. Alig két hónappal később Eötvös József kultuszminiszter összehívta a magyar zsidó kongresszust azon célból, *hogy a hazában létező izraelita hitfelekezet, mint önálló vallásos társulat éppen olyan szabad és autonóm testületet képezzen, mint a keresztény autonóm egyházak*". A tanácskozások egy esztendőn keresztül tartottak, de végeredményükben a zsidó belső életben már évtizedek óta lappangó ellentéteket hozták napvilágra, ahelyett, hogy a kívánt egységes szervezetet teremtették volna meg. A kongresszusi határozatok, majd az azt követő országgyűlési határozat eredményeképpen a magyar zsidóság három részre szakadt: a kongresszusi hitközségekre, az orthodoxiára és a „status quo ante" alapon álló hitközségekre. Az első kettő közt a különbség lényegében vallási, hitgyakorlati és szertartási ügyekre nézve állott fenn, amennyiben az orthodoxia ragaszkodik a Sulchan Áruch csorbítatlan érvényben tartásához, s annak előírásait bíráskodási ügyekben is érvényesíteni kívánja, míg a kongresszusi hitközségek ettől számos irányban eltértek. A harmadik frakció egyik fél oldalára sem állt, s megmaradt régi szokásai mellett.

A zsidó kongresszus tehát amellett, hogy az ország törvényeinek megfelelő szervezetekbe tömörítette a zsidóságot, tulajdonképpen belsőleg már amúgy is megbontott egységét formálisan is három részre osztotta. A kongresszusi hitközségek, a múlt század egyik legkimagaslóbb zsidó reprezentánsa: Löw Lipót, a kiváló szegedi főrabbi szellemi örököseinek tekinthetők — ő volt az, aki a vallási élet bensőségeinek csorbítatlan megőrzése, sőt megerősítése mellett a modern európai, de egyben nyelvében és szellemében magyar kultúréletbe igyekezett a zsidóságot átvezetni.

A kongresszus látszólag vallási kérdéseken meghiúsult egységesítő munkája tulajdonképpen — hét évtizedes távlatból — mélyebb gyökerekre utal vissza, mint az első pillantásra képzelhető lenne. A magyarországi zsidóság élete a kongresszusi elkülönüléstől kezdve valóban három egymással párhuzamban élő réteg keretében játszódik le. E három réteg a magyarországi zsidóság minden vonatkozásában kimutatható, követhető és csaknem szigorúan körülhatárolható.

Az orthodoxia szelleme, amely lényegében a zsidó élet minden árnyalati értékét féltő, hagyományhű mesterek (a Szóferek és mások) tanítását követi, ma is él s képviseli az ősi, négy-öt generáció előtt még általános és egyedül igaznak hitt, tiszta zsidó életmódot és gondolkozást. Az újabb nemzedékekben, bármily mértékben hasonuljon is át az európaiasodó élethez, a keletről, különösen a múlt század második felében erősen bevándorló lengyel és orosz zsidóságban állandó erőforrást talált. Az az őszintén liberális magyar politikai irányzat, amely élén Deák Ferenccel benső meggyőződését követve, a zsidó emancipáció mellé állt, ezzel párhuzamban éppen e keleti bevándorlással számolva — nem ez összefoglalás hivatása megbírálni, hogy helyesen-e vagy helytelenül —, az emancipáció törvénybe iktatásával egyidejűleg a bevándorlást és letelepedést szigorú határok közé szorító intézkedéseket is kívánt. A magyar törvényhozás csak az emancipáció megvalósítására szorítkozott, a bevándorlási korlátozásokat elhagyta, s így az orthodoxia a keleti erőforrásból nem csak megtartotta eredeti számarányát, hanem a kulturális és társadalmi asszimilációtól éppen vallási állásfoglalása folytán automatikusan elzárt híveinek számát gyarapítani is tudta.

A nyilvánosság szeme előtt élő, az ország gazdasági és kulturális életébe rohamos iramban bekapcsolódó és csakhamar igen nagy fontosságúvá nőtt zsidóság nagy tömegeinek élete a kongresszusi hitközségek fennhatósága alá tartozott. Ez a réteg volt az, amely az ország nagyvárosaiban, elsősorban azonban Budapesten, fenntartás és gátlás nélkül élt a szerzett jogokkal. Érzésben, gondolkozásban az új liberális Magyarország gondolatvilágához tartozónak, sőt azzal azonosnak érezte magát, annak érdekeit és szempontjait sajátjának tekintette s legkönnyebben volt hajlamos ezt élete formáiban, munkájában és társadalmi életében is kifejezésre juttatni. Ez a zsidóság, amely vagyoni erejében bár messze elmaradt a nagybirtokos vagyonok mögött, de kereskedelmi, ipari és banktőke lévén, könnyebben mobilizálható s a viszonyokhoz könnyebben alkalmazkodó gazdasági erőkkel rendelkezett, most már nemcsak gazdasági, hanem fokozatosan politikai, művészeti és tudományos téren is bizonyos befolyásra tett szert. Ennek a befolyásnak megnövekedésével arányban, sőt azon túlmenően azonosnak érezte magát az országgal, s önmagát valóban zsidó vallású magyarnak vallotta. A liberális magyar korszak, a rohamosan fejlődő gazdasági élet s az ötven évig tartó nyugalmas politikai atmoszféra minden lehetőséget megadott ennek a tudatnak az erősítésére, annak ellenére, hogy a felmentéssel végződő tiszaeszlári vérvádpör idején, ha jelentőségében nem is messze kiható, de szimptómaként jelentős antiszemita mozgalom indult meg. A minden területen fejlődő ország közvéleménye nem tette magáévá a zsidók újabb szeparációjára irányuló kívánságokat és hosszas előkészítés eredményeképpen — ebben zsidó részről Szabolcsi Miksáé az oroszlánrész — 1894-ben befejezte az egyenjogúsítás művét az addig tűrt zsidó vallás recepciójával, majd egy esztendővel később a vegyesházassági törvény létesítésével.

A nagyvárosi életben élő zsidóság útjába tehát semmilyen oldalról nem gördült lényeges akadály a teljes asszimiláció felé, s ez a folyamat egészen a háború kitöréséig egységes, egyre fejlődőnek látszó vonalban haladt előre. Olyannyira, hogy e nagyvárosi zsidóság tagjai közül számosan tértek át keresztény vallásra, a teljes beolvadás mintegy formai betetőzéséül. A hetvenes évektől kezdve, főleg gazdasági érdemek elismeréséül, de később tudományos és kulturális, valamint

közéleti munkák méltánylásaképpen a már csak formális, valóságos kiváltságokat nem jelentő nemesi címek és rangok is osztályrészül jutottak egy-egy dinasztikus jellegűvé vált zsidó családnak, s ugyanakkor teljesen megnyílt a zsidóság előtt a politikai működés lehetősége. A liberális szellemű, egyre fokozódó hatású sajtó hathatósan támogatta ennek a befolyásnak a súlyát és növekedését. Ez a nemzedék jutott olyan közel a valódi magyar kultúrához, hogy a századvég tudományos életének olyan kifejezetten magyar értékei, mint Acsády Ignác, Goldziher Ignác, Simonyi Zsigmond, Vámbéry Ármin, Korányi Frigyes, stb., stb. kerültek ki soraiból.

E két ellentétes, egymás mellett élő zsidó réteg mellett mintegy fiatalabb generációként a múlt század utolsó éveiben alakult ki az a harmadik zsidó csoport, amely már teljesen a liberális szellemű Magyarország kultúráján nevelkedve a háború előtti évek jellegzetesen budapesti intellektuális légkörét alkotta. Ennek az aránylag kisszámú csoportnak fejlett belső kultúrája, a nyugati értelemben vett európai szellem ismerete és elfogadása, az elméleti kérdések és társadalmi problémák iránt mutatott fejlett érzéke, az új művészeti irányokkal szemben érezhető fogékonysága jelentős szerepet biztosított a háború előtti Magyarország kulturális életében. E jellegzetesen nagyvárosi zsidóság a teljes szabadelvűség és látszólagos teljes elmagyarosodás közepette is önmagától, külső kényszer nélkül tudomásul vette, szinte megérezte azt, hogy az asszimiláció valójában csak a felületen ment végbe, s az ország társadalmi struktúrájában mélyen elásva bár, de lappangón jelen van a zsidókérdés, és általános érdeklődést keltően hívta fel rá a figyelmet, anélkül, hogy érdemben valamilyen gyakorlati elintézést javasolt volna. A kérdés felvetése olyan időpontban történt, mikor az asszimiláció fenntartás nélküli hívei és megvalósítói méltán hivatkozhattak rá, hogy a magyar élet legmagasabb régiói is nyitva állnak a zsidók előtt: a hadsereg előkelő funkcionáriusai, közhivatalnokok, politikai államtitkárok, egyetemi professzorok, országgyűlési képviselők és főrendiházi tagok kerültek ki a zsidóság soráról, anélkül, hogy ellentétek bármikor is megnyilvánultak volna. A magyarországi Herzl Tivadar által modern szellemben megindított cionista mozgalom a háború előtti Magyarország értelmiségi rétegéből csak keveset számíthatott hívei közé. A magyar zsidóság intellektuális rétege bensejében bizonytalan volt, önmaga sem tudta, hová tartozik; ennek a gyökértelenségnek a következménye volt az a belső labilitás és ingadozás, amely egyrészt szélsőségekre hajlamossá, másrészt a való élettel szemben idegenné tette, s végül is értékei ellenére tragikus konfliktusok előidézője, e réteg teljes felbomlásának okozója lett.

A világháború kitörése még erősíteni látszott a teljes áthasonulás képét. A magyarországi zsidóság számarányának megfelelően vett részt a háborúban, és gazdasági erejét az ország rendelkezésére bocsátotta. A háborús magyar kormányokban Vázsonyi Vilmos miniszteri rangig emelkedett fel, s tekintélye, befolyása egy időszakban a magyar belpolitika alakulására bizonyos értelemben döntő jelentőségűnek tekinthető. (1917—18.)

Mégsem véletlen, hogy rövid idővel utána kirobbantak azok a lappangó problémák, amelyekről az előző fejlődő, gazdagodó nemzedékek — magyarok és zsidók egyaránt — csak vonakodva, nem szívesen vettek tudomást.

A háborút követő forradalmi megmozdulások lezajlása után a felzaklatott Közép-Európában, Magyarországon indultak meg először a később egyre jobban erősödő antiszemita mozgalmak. Az antiszemita hullámnak intézményesen megmaradt egyetlen törvénye, a „numerus clausus" (1920). Az új nemzedék már saját élményeiből ismeri tragikus izoláltságát, s ennek következménye a zsidó fiatalság bizonytalanságának növekedése. Az eddig intellektuális szerepet betöltő harmadik réteg helyét egy új nemzedék foglalta el, amely egyelőre sem a romantikus értelemben vett áthasonulás, sem a nemzetiségi szervezkedés jelszavaiban nem talál kielégülést és megnyugvást.

*

A zsidóság elhelyezkedése a háború utáni Magyarországban közelebb van még, semhogy e tisztán regisztratív összefoglalás keretében világos és tárgyilagos képet lehetne rajzolni róla. Ez annál nehezebb volna, mert az utóbbi esztendők európai eseményei Magyarország határain túlterjedően is aktuális, minden körülmények közt eldöntendő európai kérdéssé tették a zsidó probléma megoldását. A megoldást meg kell találni s higgyük, hogy az általános emberi kultúra szellemében fog fakadni s annak érdekeit fogja szolgálni.

Budapest, 1934. december.

(Vége)

Budapest VII., Herzl Tivadar tér, Szenes Hanna utca

Bevallom, kissé elszégyelltem magam, amikor a Magyarországi Cionista Szövetség újjáalakulása alkalmából elhangzott felszólalásában Stephen J. Roth-nak, a Cionista Világszövetség európai elnökének szájából hangzott el (egyébként ékes magyar nyelven, mivelhogy Roth úr bölcsője is e tájon ringott) az a javaslat, hogy legyen a magyar fővárosban Herzl Tivadar tér. Sőt ennél is konkrétabban: a Dohány utca és Wesselényi utca sarkán levő teresce, pontosan az a terület, ahol egykor Herzl szülőháza állott, legyen róla elnevezve.

Bizony, bizony, ez nekünk, Magyarországon is eszünkbe juthatott volna. Annál is inkább, mivel a múlt nyáron, Herzl halálának 85. évfordulóján Izrael Állam nagykövetével (mi már akkor így hívtuk a háta mögött) az élen megkoszoríztuk a kíváncsi szemek előtt elrejtett és Herzl születési helyét jelző táblácskát. Hiszen már akkor beszéltünk arról: eljött az ideje, hogy ne csupán a Zsidó Múzeum látogatói értesüljenek arról, hogy Herzl egykori szülőháza állott ezen a helyen, hanem azok is, akik az épület előtt elhaladnak. Csak éppen a cselekvés maradt el: egyetlen lépést nem tettünk, hogy ez megvalósuljon. Vagy várni kellene, amíg az új kormány (vagy a megválasztandó új helyhatóság) kezdeményezi és végrehajtja ezt? Amondó vagyok, ne várjunk rájuk ...

Egyébként bizonyosra vehető, hogy a közeljövőben számos fővárosi utca, tér kap új nevet. Már most kérjük az illetékeseket, ne feledkezzenek meg Szenes Hannáról sem. És jó lenne, ha minél többen láthatnák Szenes Hanna unokahúgának, Szenes Anikónak azt a két kisfilmjét, amely Szenes Hannának állít emléket. Bizony nagy adósságok várnak törlesztésre ...

Varga Sándor

Talmud Tóra a Nagyfuvaros utcában. Fotó Kőbányai János

HUMOR

Walder őrmestert megáldja XII. Pius pápa

A római pápával még nem volt alkalmam találkozni, de csodálatosképpen Jeruzsálemben akadt egy közeli barátom, aki valaha beszélt a katolikus egyház fejével. Barátom ma már hatvanöt éves elmúlt, de megszámlálhatatlan álmatlan éjszakán még mindig újra és újra átírja az elszalasztott alkalom szcenárióját.

*

Walder Lali huszonegy éves korában életének már az ötödik nyelvét tanulta az angol hadsereg Zsidó Brigádjának marsza-matruchi kiképzőtáborában. Érsekújváron született, szlovák iskolába járt, szüleivel magyarul beszélt, de mivel a magyar helyesírásról fogalma sem volt, szüleivel mégis inkább németül levelezett. Már ameddig levelezhetett velük, szegényekkel.

Walder papa, érsekújvári ügyvéd, Jaross Andor csehszlovákiai magyar pártjának prominens tagja volt. Bár prágai, német anyanyelvű zsidó lányt vett el feleségül, nem csinált titkot belőle, hogy Csehszlovákia határait ideiglenesnek tekinti, és a magyarlakta területek Magyarországhoz való visszacsatolásának feltétlen híve. Érsekújváron bíró is lehetett volna, de a csehszlovák államra nem akart hűségesküt tenni. Lali is a magyar cserkészekhez járt, és esze ágában sem volt Palesztinába menni, ameddig oda a magyar cserkészek nem éppen barátságosan el nem küldték. A Makkabi Hacairhoz való csatlakozása elkeseredett ellenállást váltott ki a szülőkből, és a családi légkör feszültté vált. Két kisebb húga magyar katolikus zárdába járt iskolába, és katolikus hitre való áttérésüket a szülőknek nem volt erejük megakadályozni.

Az annyira áhított magyar uralom alatt a Walder család helyzete rohamosan tönkrement. Először csak Jaross Andorék szakítottak Walderrel megalázó módon, később kizárták az ügyvédi kamarából, majd munkaszolgálatra hívták be Ukrajnába, ahonnan sohasem tért vissza. Walder Lali közben Ejn-Charodban volt mezőgazdasági előkészítőn, majd az észak-galileai Huliot kibuchoz csatlakozott. A levelezésből nagy megdöbbenéssel értesült a család szétbomlásáról, két húga katolikus hitre való áttéréséről, és arról, hogy megmaradt családtagjait halálos veszély fenyegeti.

A valóság lényegesen sötétebben festett, mint az a kép, amit a Makkabi Hacair és Lali az európai zsidóság sorsáról a legborúlátóbb prófféciákban elképzeltek. Lali csak annak örült, hogy két húga a zárdával való kitűnő kapcsolatai miatt talán mégis megmenekül, és arra kérte levelében anyját, hogy álljon ő is keresztvíz alá.

Csak 1945 tavaszán tudta meg biztosan Lali, hogy vége mindennek, és hogy az egész családot elnyelte Auschwitz.

XII. Pius pápa nyolc hónappal Róma felszabadulása után hatvankét angol katonából álló küldöttséget fogadott. A küldöttségben való részvételt kisorsolták az európai szárazföldön állomásozó angol katonai egységek között, s ez a pápai audiencián kívül négynapos római kirándulást is magában foglalt. A szerencsések között volt az angol hadsereg Zsidó Brigádjának két katonája is, köztük Walder őrmester.

A még Michelangelo által tervezett szí/npompás egyenruhában a svájci gárda állt őrséget. A csoportot két gyönyörű termen keresztül az ovális fogadóterembe vezették. A Szentatya átszellemült, aszketikus arcával földöntúli jelenség volt, és Lali arra gondolt, hogy fél életét odaadná érte, ha húgai állhatnának most ezen a helyen. A pápa lassan elsétált a félkaréjban álló katonák sorfala előtt, kifogástalan angolsággal beszélt és áldást is osztott. Egy indiai katonával való beszélgetésében hirtelen áttért valami aborigin nyelvre, hindire vagy pandzsábira. Lali karján hirtelen meglátta a Dávid-csillagot, és kissé archaikusan, harmadik személyben, héberül megkérdezte Lalit, hogy a Szentföldön lakik-e. A Pontifex Maximus egy további kérdés nyomán sajnálkozva vette tudomásul, hogy Lalinak nincs családja. Ezt követően egy kicsit emelt hangon megkérdezte, hogy Lali megengedi-e, hogy Ábrahám, Izsák és Jákob ősi rítusa szerint megáldja?

Lalinak, mint a vízbefúlónak, egy pillanat tört része alatt eszeveszett gyorsasággal futott át agyán egész élete, családja kálváriája, évszázadok gyűlölködése és kegyetlen vérontása a szeretet jegye nevében. Szabatos, jól fogalmazott mondatok tolultak tudatába, és nehezen tudott úrrá lenni izgalmán, hogy most végre alkalma lesz a nagy történelmi tisztázásra.

— Lo ichpat li (Bánom is én) — nyögte ki végül.

Nem vitás, hogy XII. Pius pápa héber szókincse aznap valamicskét kiszélesült ezzel a hányaveti idiómával.

Egyébként minden maradt a régiben.

Jungreis Emil (Jeruzsálem)

Zsidó humor

Az Úr maga elé idézi Busht, Gorbacsovot és Samírt. Tudtukra adja, hogy megelégelte mindazt, ami a földön végbemegy, ezért hamarosan elpusztítja az emberi világot. Visszatérve az égi audienciáról, mindhárman televízión jelentik be népüknek a várható csapást.

Bush így: — Egy jó és rossz hírt kell közölnöm veletek, honfitársaim. A jó, hogy személyesen győződtem meg Isten létezéséről, a rossz, hogy bűneink miatt kilátásba helyezte megsemmisítésünket.

Gorbacsov: Elvtársak! Rossz és egy még rosszabb hírem van számotokra. Eddigi meggyőződésünk revízióra szorul: feltételezhető, hogy Isten mégis létezik, s ami ennél is aggasztóbb, arra készül, hogy megsemmisíti földünket.

Samír: Izrael népe! Örvendetes hír, amit tudnotok kell: él az Örökkévaló, láttam őt, hallottam szavát. És ami ennél is örvendetesebb: most már bizonyos, hogy sose kerülhet sor önálló palesztin állam létrehozására.

*

Volt a grófnak egy nagyszerű lova, amiért a lókupecek kerek ezer pengőt ígértek, de az nem akarta odaadni. Egy napon éppen távozott tőle az egyik kupec, amikor a lovász hírül hozta: a ló sántít. A gróf rögtön a kupec után küldött, és eladta neki a lovat potom kétszáz pengőért. A kupec boldogan kifizette a vételárat, de mire lement az istállóba, a ló már kimúlt. Most mit csináljon? Elsietett abba a kávéházba, ahol a lókupecek szoktak összejönni, és kihirdette: a lovat kisorsolja. Tízen vettek húszpengős jegyet. Az egyik nyert, mire barátunk elvezette az istállóba, ahol már csak a ló tetemét találták.

— Te becsaptál — kaibált dühösen a nyertes —, hiszen ez a ló már nem él.

— Ne kiabálj úgy, itt van vissza a húsz pengőd.

— Na igen, de mit szólnak a többiek?

— Micsoda többiek? Hát nem te nyertél?

*

Nagy tétel nadrággal indul Kohn a vásárra.

— Utazz egészséggel — mondja Kohnné —, és adja Isten, hogy nadrág nélkül gyere haza!

*

— Mikor térsz már jó útra?! — feddi Grűnt a rabbi.

— Ahhoz már késő! — legyint Grűn.

— Arra soha nincs későn!

— Mbach — mondja Grűn —, akkor meg miért siessek vele?

Képek a szarvasi nemzetközi ifjúsági táborból

Várai Emil fotói

A tábor felavatása

Zeng a Hévénu Salom Alejchem

OTTHON

Nagyanyó receptjei

Előző lapszámunkban jeleztük, hogy folytatjuk a kacsa, illetve a liba elkészítésének receptjeit

Az apról.ékot, combokat, szárnyakat már felhasználtuk. Marad a melle. Ebből kitűnő vadashúst vagy fasírtot készíthetünk. Íme, a receptek.

Vadashús zsemlegombóccal

Hozzávalók: a liba vagy a kacsa melle (ha az étkezők száma nagyobb és a baromfi kisebb, vegyünk hozzá $^1/_2$ kg marha-fehérpecsenyét vagy gömbölyű felsált), 1 nagy hagyma, 3—4 gerezd fokhagyma, 2 sárgarépa, 1 fehérrépa, 1 zeller, 1 paradicsom, $^1/_2$ ctirom, 1 dl vörösbor, 2 kávéskanál mustár, 2 babérlevél, 4—5 evőkanál borecet, 2—3 evőkanál zsír, 2—3 evőkanál liszt, 6—8 szem kockacukor, só, őrölt fekete bors, tárkony, kakukkfű, szerecsendió.

A gombóchoz: 3 zsemle, 4 tojás, 2 burgonya, 4—5 evőkanál búzadara, 4—5 evőkanál liszt, 1 evőkanál zsír, $^1/_2$ csomó petrezselyem, 1 kávéskanál sütőpor, só, őrölt fehér bors, gyömbér.

Elkészítés: 2 liter vízbe beleteszszük a négyfelé vágott hagymát, a fokhagymát, a nagyobb darabokra vágott zöldséget, a meghámozott citromot, a borecetet, a babérlevelet, 1 evőkanál sót, a fűszerekből 1—1 késhegynyit. Felforraljuk az egészet, és a megmosott, egyben hagyott húsra öntjük. Hideg helyen 2 napig állni hagyjuk.

Takarékon kb. másfél órát főzzük, míg a hús megpuhul. Ha kihűlt, a citromot és a babérlevelet kiszedjük. A lét a zöldséggel, hagymával együtt turmixoljuk vagy átpasszírozzuk. Egy nagy lábosban zsírban aranysárgára pirítjuk a kockacukrot. A lisztet elkeverjük az átpasszírozott lével. A húst éles késsel darabokra vágjuk, ha lehet, a mellcsonttal együtt. Belerakjuk a lét és a húst is ral, ha kell, még sózzuk, fűszerezzük, és az egészet összeforraljuk.

Közben elkészítjük a gombócot. A zsemléket 1 cm-es kockákra vágjuk, és zsíron a sütőben aranysárgára pi-

Ára: 29,– Ft

TARTALOM

Kisugárzás és jövő (Gadó György / **2**
Gondolatok Zala Tamásnak az Egyesület 1990. május 20-iki közgyűlésén elhangzott beszédéből / **3**
Az MZSKE elnökségének állásfoglalása / **3**
Egy szerkesztő magántöprengései (Zala Tamás) / **4**
Közös fellépéssel / **4**

Hazai dolgaink

Holokaust, Babij-Jár, Bor / **5**
A teljes magyar zsidóság egysége felé / **6**
Borzalmak kiállítása (Füzesi Róbert) / **7**
„Recrudenscunt vulnera"? / **8**
Lapokban olvastuk ... / **9**
Mit tennék az antiszemitizmus ellen? (Popper Péter) / **9**

Dokumentumok

Zsidók, felszabadítók, felszabadulás (Karsai László) / **10**
Rákosi Mátyás a zsidóságról és a cionizmusról / **11**
Levéltárak anyagaiból / **12**

Figyelő

Acél György és a zsidóság / **13**

Világ

Dúlt temetők, dúlt lelkek (Zala Tamás) / **14**
Hírek a világból / **15**
A múlt tanulságai, a jövő látomásai / **16**
Elie Wiesel:
Itt nem szabad sírni! / **17**

Könyvek

Kertész Imre: Kaddis a meg nem született gyermekért / **17**
Primo Levi: Akik odavesztek és akik megmenekültek / **18**
Leon Uris: Exodus / **19**

Együttélés

Bruszt Jóska az ejtőernyős ezredes (Vadász Ferenc) / **20**

Esszé

Miron Eszter: A zsidó anya a zsidó nép történelmében / **21**

Tudomány

Zsidó Nobel-díjasok / **22**

Művészet

I. Budapesti Nemzetközi Zsidó Filmfesztivál (Várai Emil) / **23**
A tiltástól a bemutatóig / **24**
Emlékeim az OMIKE operaelőadásairól (Kertész Iván) / **24**
Robbanó zenedoboz (Pelle János) / **25**
In memoriam Tauber Blanka (Schmidt Mária) / **26**
Magén István tárlata / **27**

Hagyomány

Szabolcsi Bence:
A zsidóság története Magyarországon 1867-től 1934-ig / **28**
Budapest VII., Herzl Tivadar tér, Szenes Hanna utca / **29**

Humor

Walder őrmestert megáldja XII. Pius pápa / **30**
Zsidó humor / **30**

Otthon

Nagyanyó receptjei / **31**

rítjuk. A krumplit meghámozva megfőzzük. Összekeverjük: a zsemlekockákat, az összenyomott krumplit, a tojásokat, a búzadarát, lisztet, az aprórá vágott petrezselymet, a sütőport, 1 kávéskanál sót, 1 mokkáskanál fehérborsot és gyömbért, 2 evőkanál vizet. $^1/_2$ órát állni hagyjuk. Forrásban levő vízbe, vizes kézzel formált 5—6 cm átmérőjű gombócokat dobunk. 15 percig takarékon főzzük. Leszűrjük. Kizsírozott tálba kiszedjük.

Tálalás: külön tálban adjuk asztalra bő szósszal a húst és a gombócot. Áfonya- vagy feketeribizli-dzsemet kínálunk hozzá.

Fasírt liba- vagy kacsamellből

Hozzávalók: 1 liba- vagy kacsamell (a mell nagyságától függően), 2—4 zsemle, 2—4 tojás, 1 hagyma, 2—4 gerezd fokhagyma, 1 csomó petrezselyem, só, őrölt bors, szurokfű, rozmaring, 4—5 evőkanál zsemlemorzsa, zsír a kisütéshez.

Elkészítés: a húst a bőrrel együtt lefejtjük a csontról. A vízbe áztatott és kinyomkodott zsemlékkel együtt ledaráljuk. A lereszelt hagymát egy kávéskanál zsíron megfuttatjuk. A húst összekeverjük: a hagymával, a szétnyomkodott fokhagymával, az apróra vágott petrezselyemmel, a tojásokkal, 1—2 kávéskanál sóval, a fűszerekből 1—1 késhegynyivel. Vizes kézzel 6—8 cm átmérőjű lapos gombócokat formálunk. Mindkét oldalán zsemlemorzsába mártjuk. Forró zsírban vagy olajban, takarékon, lefödve, mindkét oldalán aranysárgára sütjük.

Tálalás: tört burgonyával, párolt rizzsel és savanyúsággal adjuk asztalra. Bármilyen főzelékhez kitűnő feltét, salátával remek vacsoraétel.

Legközelebb a kacsa vagy liba májának ‚tepertőjének elkészítéséhez közlünk recepteket.

Közlemény

Dr. Mayer Gyula (sz. 1898. március 13., anyja neve: Krausz Laura) 1944-ben az újpesti Cérnagyár melletti táborból eltűnt. Menye kéri, hogy aki Mayer Gyula további sorsáról bármit tud, jelentkezzék az MZSKE Garay u. 48. sz. alatti helyiségében.

Ezúton értesítünk mindenkit, hogy a Keren Kajemet Leiszrael erdőültetési akciójára eddig a következő pénzösszegek érkeztek: Vadász Mihályné 217,— Ft; Szedő Sándor 175,— Ft; Jólesz László 100,— Ft; Herzl-kör 4725,— Ft; Talmud-Tóra (Wesselényi u.) 1260,— Ft; Siklós László 564,— Ft.

A Síp utcai Jom Hacmaut-ünnepségen rendezett tombola első díját, egy narancsfát, az L89 számú sorsjegy tulajdonosa nyerte, akit ezúton kérünk, hogy a nyeremény átvétele céljából szíveskedjék jelentkezni Hábermann Sándornál az 1732-858-as telefonszámon.